

ספר
קול דודי

יכלכל דרושים וחדושים במאמרי מדע ובקרת להבנת
הרבה מדברי חז"ל.

נאספו ע"י

יהושע הלוי ביינאשעוויץ.

יצא לאור ע"י אלמנת המנוח הר"ר יהושע ביינאשעוויץ ז"ל

מקאוונא

ווארשא

בדפוס של נ. סאקאלאוו.

שנת תרס"א לפ"ק

ספר

קול דודי

יכלכל דרושים נחמדים וחדושים יקרים במאמרי מדע ובקרת ישרה להבנת
הרבה מדברי הו"ל, אשר שמעתי מאת א"א מורי ומכבוד דודי הרבנים הגאונים
שלימ"א, ודברים מאירים שקבלתי מפייהם בשם גאוני קשישאי. ונוספו עליהם
מאמרים והגיגונים נכבדים מאת דודי החכמים השלמים יחיו.

מאתי המאסף צעיר תלמידיהם

יהושע הלוי ביינאשעוויץ.

יצא לאור (בהסכמת דודיה) ע"י אלמנת המנוח הר"ר

יהושע ביינאשעוויץ ז"ל מקאוונא.

ווארשא

ברפוס נ. סאקאלאוו.

תרס"א.

СЕФЕРЪ „КОЛЬ ДОДАЙ“

т. е. Собрание статей и мѣстѣй разныхъ раввиновъ для
разъясненія труднѣйшихъ мѣстѣй талмуда.

Собранъ О. БЕЙНАШЕВИЧЪ.

Типографія Н. Соколова, Варшава, Маріинская 2.

1901.

Дозволено Цензурою
Варшава, 2 Января 1901 года.

УДА
16272

אל הקוראים הנכבדים.

בע"ה.

הספר הזה, קול דודי, היא יתר הפלטה הנשארת לי מכבוד אישי המנוח המופלג המצוין בתורה וביראת שמים טהורה, מו"ה יהושע זצ"ל — אחרי אשר את כל הוני ועמלי בזכותי עליו בשנות מחלתו הממשכה, להציל ממות נפשו, עד אשר הלך למנוחות, ואותי עזב לאנחות, להיות אם אלמנה לארבעה יתומיו, לכלכלם, להדריכם בתורה וד"א, מתוך עני וחסר כל.

מי שלא ראה ישמחת גילו על חרושי תורה, כיום שמעו אותם יוצאים מפי דודי, כבוד אביו מר חמי, ודודינו — הרבנים הגאונים הצדיקים יחיו, לא ראה שמח בשמחת תורה בשעה שמחדשים בה חרושים. והוא סלסל וירומם אותם תחת לשונו, ויהיו תמיד בפיו ובלבבו, לזכות בס ולענג עליהם נפשות אוהבי תורה ושוחרי דעת, ובחבה יתרה כתבם כתיבה תמה אשר היו בידו לספר שלם, ובו הפקיד כל חיי רוחו, תקותו וחפצו כי יראה אור.

את הספר היקר הזה כבר ראו גדולי תורה, חכמים וסופרים ויהללוהו מאד, ויברכו את מעם אישי המאסף ז"ל בעודנו חי, וטה גם עתה, אחרי אשר בעליו אין עמו עוד להוציאהו לאור, כי עתה זרונוי והרהיבוני אני, לזכות בו את הרבים. ולדאבון לבבי הגדול מאד, אשר לא זכה אישי ז"ל להביא לאור עולם את חרושי התורה מעושר, מוכרחת אני לעשות רצון המת מעני ומחסר; להיות לרחמים בעיני כל נדיב לב, אשר יעשה חסד עם החיים ועם המת. בשגם כל המאסף את הספר הזה יביא ברכה מרובה אל תוך ביתו; כי בו ימצאו חרושי תורה ישרים למוצאי דעת, דברי בקרת מפיצים אור על דברי חז"ל וחידותם, ופנינים ואבני חפץ משבצים במליצה נמלצה, וכמעט כל איש תושיה ימצא בו שעשועים לנפשו — מלבד אשר יביא עליו ברכת יתומים ואלמנה, שיקיים בו הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד. המביאה לביהיד האלמנה בלומא ביינאשעוויץ.

קאוונא יום ג' טו"ב טבת תרס"א.

אדריסה אלי:

Вдовѣ Блумъ Бейнашевичъ г. г. КОВНО.

או

Wittwe Blume Beinaschewitz KOWNO (Russ.)

הקדמת המאסף .

יוסי בן יועזר איש צרדה אומר (אבות פ"א) יהי ביתך בית ועד לחכמים, והוי מתאבק בעפר רגליהם, והוי שותה בצמא את דבריהם. אני בעניי אמנם לא זכיתי שיהי ביתי בית ועד לחכמים, ובכל זאת שמח לבי ויגל כבודי, כי זכיתי להתאבק בעפר רגלי תלמידי חכמים מובהקים מנעורי, ולשתות בצמא את דבריהם אשר באי כמים חיים בקרבי, וכשמן ששון בעצמותי. הרבה שמשתי את כבוד ארוני אבי מורי ורבי הגאון הצדיק המפורסם כו' מו"ה מנחם מענדל שיחיה האבד"ק שיטרווינז, והרבה למדתי מפי כבוד דודי הרב הגאון הנפלא בשכלו הוך והישר, לוקח נפשות חכם, ויראת ה' אוצרו, אוצר כל חמדת הדעות והמדות התרומיות, מוהר"ר יהודא הלוי יחיה האבד"ק מ"ק מערעשט. וכן חבר הייתי ליראי ה' ומחובר לטהורים לומדי תורה במהרה, וכל דברי תורה הנחמדים מוהב ורב פנינים אשר שמעתי מפיהם, והתענגתי עליהם ענג נפש, צפנתי בלכבי. בשמחה ובטוב לבב מרוב התפעלות, השמעתי פעמים רבות את החדושים הנפלאים והנעימים אשר שמעתי מהם, לפני רבים מגדולי תורה בשם אומריהם, ויהללום מאד ויאמרו כי ראויים החדושים האלה לראות איר לזכות בהם את הרבים, והם הרהיבני לסדרם ולהביאם בספר מיוחד. כי הוא חלקי אמרה נפשי מכל עמלי, ואולי יחנני ה' להוציאהו לאור באיזה עת רצון, או ישאר למשמרת ביד הבאים אחרי, והם ימלאו את רצוני אחרי, לזכות בו את הרבים, והיה זה שכר לפעולתי.

כלוית חן אל אבני הקדש, שהם חדושי התורה אשר לקחתי מפי כבוד אבי מרר ומר דודי הרבנים הגאונים שיחיו, אספתי אל תוך הספר דברי חפץ מהני מילי מעליותא של כבוד מר חותני ודודי הרב החכם רב פעלים וירא אלהים מרכים, מוהר"ר יעקב הלוי ליפשיץ שיחיה, והבאתי אל תוך הספר גם את אבני החן מכתבי דודי המופלג בתו"י חכם וסופר מהיר מוהר"ר צבי הירש הלוי קאלפ לבית ליפשיץ שיחיה, המלאים דברי תורה נמלצים בשפתי דעת ותוכם יראת שמים. וקראתיו בשם קול דודי. וה' ישום חלקי עם מוכי הרבים בזה ובבא אמן.

המאסף יהושע הלוי ביינאשעוויץ.

קאוונא .

קול דודי

תבן הענינים :

א) לקומי שושנים.

ב) ברכת אב.

ג) קול יהודה.

ד) זאת ליעקב.

ה) עמרת צבי.

א.

לקומי שושנים

בשם גאוני קשישאי זי"ע.

ויתחזק ישראל וישב על המטה, כי איתא בגמרא שבן גילו נזטל אחד משישים מחליו ויוסף היה בן גילו של יעקב, לכן כשבא יוסף ונזטל אחד משישים נשאר לו נ"ט והוא ה"מ"מ"ה (הגר"א זלה"ה).

ואיש כי ידור נדר לה'. איתא במדרש הה"ד כצל ימינו כו' ואינו מוכן. שמעתי בשם גדול אחד, כי איתא בגזיר שאסור לומר לה' קרבן, ופירש השל"ה הטעם כי חיישינן שמא ימות וימצא ש"ש לבטלה, זה כוונת המדרש נדר לה' ולא לה' נדר. הה"ד כצל ימינו ושמא ימות.

בשעה שנכנס דוד לבית המרחץ כו' כיון שנסתכל במילתו נתקררה דעתו, מקשין העולם הלא היו לו פאות וקן? ושמעתי בשם הגאון מוה"ר אבלי מוויילנא זלה"ה כי ששה חדשים נצטרע דוד וגלח כל שערו כמשפט המצורע ביום טהרתו. אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמי כגמול וגו' וקשה להבין פירוש מקרא זה. ושמעתי בשם הגר"א וצוק"ל דאיתא בסנהדרין שביקש דוד לפני הקב"ה שיאמרו אלהי דוד כמו שאומרים אלהי אברהם והשיבו כי לא נתנסה כמוהם בנסיונות, ואמר אז כחנני ה' ונסני, וזה פ' הקרא שנתחרט דוד ואמר אם לא שויתי אם לוא לא חפצתי להשוות להאבות ודוממתי והייתי דומם מבלי לשאול מה' זאת כי אז הלא נפשי כגמול עלי אמי בלי חטא.

שמעתי בשם הגאון מוה"ר מוואלאזין שדרך הארי וטבעו להפשיל זנבו טמעל לגופו, ודרך השועל להשפיל ראשו בין רגליו, ועפ"ז יבואר טאמרס ז"ל הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים.

משנכנס יין יצא סוד. הנה לא אל כל אדם יגלה ה' ית' סודו כי אל ג' מיני בני אדם והם: יראים, ישרים, נביאים, יראים כדכתיב סוד ה' ליראיו, ישרים כדכתיב ואת ישרים סודו, נביאים כדכתיב כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים, ור"ת של שלשתי הוא יי"ז (שמעתי בשם הגר"א אך לא בברור).

טאי רות ? שיצא ממנה דוד שרווהו להקב"ה בשירות ותשבחות. לפי הפשט היתה נקראת רות שנתוסף לה בגירותה תור' מצות על זיון מצות שנצטוו בני נח, אבל תריו מיבעיא לה לקרותה, וזה אמר שיצא ממנה דוד שרוה להקב"ה וכו' (מש"ב הרב ר' יעקב כ"ץ זצ"ל).

עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי. איתא בסנהדרין שדוד לאחר שדן בד"ת היה משלם להחייב משלו, ולזה כאשר נתירא מן הצבועים פן ימתיקו סוד ביניהם ללכת לדין אליו על לא דבר, וכשישלם להחייב כדרכו יחלוקו, לכן אמר הנה עשיתי משפט וצדק, אבל בל תניחני לעושקי. (שמעתי בשם הרב הגאון הגדול ר' מרדכי אשר היה ראש מתיבתא בק"ק ווילנא ואב"ד בכמה קהלות).

פעם אחת בחה"ס בעה שיחת החג שאל הגר"א וצוקל מנין שקיים איז מצות סוכה ולא היה מי שישב לו ע"ז, ויען ויאמר במדרש וז' ב"ר את אברהם בכל זו סוכת, ויהיו כמתמיהים ויאמר בכל' ר"ת מסוכות תשבו גו' כל האורח גו' למען ידעו גו'.

שאלוהו מדרש פליאה מפני מה חטא אדה"ר שלא ראה אלא שתים, אמר והלא משנה מפורשת היא: עקביא כו' הסתכל בשלשה ד' כו' דע מאין כו' ולאן כו' ולפני מי כו' ואדה"ר נברא מיציר בפיו של הקב"ה ולזה לא הסתכל אלא בשתים ודו"ק. ויקרא אברהם שם גו' יראה אשר יאמר היום בהר' ה' יראה, פירוש הכתוב כי מצינו במדרש שנתאזה הקב"ה להיות דירתו בתחתונים אך כשחטא אדה"ר נסתלקה שכינתו לשמים, וכשחטא קין הגביה עוף על רקיע השני, ובכל דור ודור עד אברהם נסתלקה עד רקיע השביעי ומאברהם ולמעלה ירד למטה עד כוא משה והורידו למטה עוד על הארץ כדכתיב וירד ה' וגו', לכן בראות אברהם במחזה כי בימי משה יוריד ויתראה למטה אמר ה' יראה, פירש לעתיד, וכשבא משה אמר אשר יאמר היום בהר' ה' יראה עתה (הגר"א זצ"ק"ל).

וישמע ראובן ויצילו מידם, ע"ד דאיתא בתענית באילפא ור"י דחיקו להו שעתא וכו' אתו תרי מלאכי כו' ר"י שמע אילפא לא שמע אמר מדאנא שמיעי ואילפא לא שמע ש"מ לדירי קיימא לי שעתא, ועדיו נובל לפרש גם הכא שראובן שמע הביק של ונראה מה יהיו חלומותיו ולכן ויצילו מידם ודו"ק. (שמעתי בשם גאון אחר).

ויאמר ה' אל משה כן בנות צלפחד דוברות נתון תתן וכו' וקשה להבין פירוש הקרא ולכן פירשתי כאן: כן באמת. ושמעתי בשם הרב הג' דוואלאוין כי יש לפרש כן כמו ככה כמכל מקום. דאמרינן בנמרא דצריך הדיין לסדר לו טענות המוענים, ככה לסדר הקב"ה גם כאן טענותיהם כאשר הקריב משה לפניו טענותיהם ואמר

תחלה כן בנות צלפחד דוברות, כלומר כך וכך דוברות, ואחר זה פסק את הדין ואמר נתן נתן.

הנה משמני הארץ יהיה מושבך ופרש"י ז"ל זו אימליא של יון. שמעתי באורי, שמתחלה אמר יצחק ולך איפא מה אעשה בני, ובודאי לא היה לו ברכה (ולמה ברכו אח"כ?) אבל באמת לא היה לו ברכה אז כ"א נתחדשה אח"כ כמו שכתבו רז"ל בשעה כו' בא גבריאלי ונעץ קנה ועליו נבנה אימליא של יון וזהו לשון יהיה מושבך בלשון עתיד כי עכשיו עוד איננה.

מדרש קהלת כי ירא אלהים יצא את כלם כגון ר' אבוהו בקסרין. שמעתי כוונתו למ"ש בר"ה ל"ד אתקין ר' אבוהו בקסרין תשר"ת כו'.

בגמ' כי עליך הרגנו כל היום זה מילה שנתנה בשמיני. שמעתי דאסיפא דקרא סמך נחשבנו כצאן מבחה ואינו פחות מיום שמיני.

בתובות: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, ומצינו רמז כי על הפסוק העשיר לא ירבה הטעם מונח רביעי (שמעתי בשם הגר"א זצוק"ל).

איתא בחולין כתיב ויקח מאבני המקום וכתוב ויקח אבן כו' מלמד כו' וקשה הלא פשוטו נחא כי לקח אבן אחת מהאבנים וכמ"ש התוס', ויש לפרש ע"ד שמצינו גורעין ומוסיפין ודורשין, הכתיב ולקח מדם הפר, ואמרין ולקח דם מהפר, ויש לתת טעם ע"ז כי קשה פשוטו של מקרא דמשמע מלשון מדם הפר שיקחו מהדם הפר והמקרא אומר דרשוני, ואף כאן קשה פשוטו של מקרא מאבני המקום אשר לפי הנראה פשוטו שלקח המקום מהאבנים, לכן גורעין ומוסיפין ואמרין ולקח אבני מהמקום והשתא מרוקק קושית הגמרא ודו"ק (שמעתי בשם הגר"א זצוק"ל).

אלה מועדי ה' כו' ששת ימים וגו' וקשה פירוש של מקרא פתח במועד וסיים בשבת. ושמעתי בשם הגר"א זצוק"ל שהפסוק מוסב על כל הפרשה של המועדות והוא כי ימי מועד ששה הם, שנים של פסח ויום שבועות ויום ר"ה ויום הראשון של סוכות ושמיני עצרת הרי ששה ימים כפור השביעי האסור במלאכה, וזהו אלה הם מועדי ששת ימים פי' ימי המועד המפורמים לעיל תעשה מלאכה ויום השביעי הוא יום כפור שבת שבתון מבלי יעשה כל מלאכה.

ברכות דף ק"ח תנו רבנן היו לפנינו שתי תפלות אחת של מוסף ואחת של מנחה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ר' יהודא אומר מתפלל של מוסף ואחר כך מתפלל של מנחה שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת כו' ר' ירא

כי הוה חליש מגירסא בו' נפק אתא ר' נתן ב"ר מביה א"ל מאן אמר הלכה כבה"ס
א"ל הכי א"ר יוחנן אין הלכה כר' יהודא דאמר מתפלל של מוסף ואח"כ מתפלל של
מנחה, ומקשין העולם אמאי לא אמר הלכה כחכמים? ושמעתי בשם הגאון מוהר"ח
מואלאזין זללה"ה: פעם אחת לא נראתה הלבנה עד הלילה האחרונה של זמן הקידוש
ובלילה האחרונה נראתה קודם מערב, ושאלו את פה קדוש גאון הגאונים שאנת
אריה זללה"ה אם להתפלל תחלה או לקדש תחלה ופסק להתפלל תימ תחלה
וראיה לזה לא שמעו ממנו, ואמר הגאון הנ"ל שיש להביא ראיה מהגמרא הנ"ל
דלכאורה קשה קושית העולם הנ"ל, ונוכל לומר דאם אמר הלכה כחכמים הוה אמינא
דאף חכמים דפליגי על ר"י לא פליגי אלא הכא דלמעמיהו לא הוי עוברת דאף
תפלת מוסף זמנה כל היום, אבל בעלמא אם יהיה שתי מצות אחת תדירה ואחת
עוברת גם חכמים מודים דהעוברת תחלה, לכן אמר ר"י אין הלכה כר' יהודא, דאף
בעלמא אין הלכה כמותו ותדיר קודם אף לעוברת. וזה אמת ונכון.

שני המאורות הגדולים פירש"י שהיו שווין מתחלה ואח"כ הקמין את הירח
מפני בו' ופי' העולם דקשה לרש"י דסתרי קראי אהרדי דהא כתיב פסוק אחר את
המאור הגדול ואת המאור הקטן, לכן פירש"י כנ"ל, והוא משולל הבנה: אם השמש
גדול העל כן לא יתכן לקרוא גם לירח גדול ובפסוק הנ"ל קרא לו המאור הקטן
לגבי השמש. ושמעתי בשם הגר"א זצוק"ל כוונה אחרת בפירש"י, כי מצינו ביומא
שני שעירי' מלמד שיהיו שווין במראה בקומה בדמים, הלא מוכח דלשון שני פירושו
שנים, לזה קשה לרש"י אם כי גם היא גדולה בכ"ז לא שוים המה, לכן פי' שבתחלת
הבריאה היו שווין והקמין אותה אח"כ.

באותו ענין שמעתי על פסוק כי אראה שמיד מעשה וגו' ירח וכוכבים וגו'
מה אנוש וגו' התנצל דיד לפני הקב"ה ואמר אם אראה שמיד וגו' ירח וכוכבים אם
גם ביניהם נפלה קנאה כמשרו"ל שאמרה אי אפשר שישתמשו בכתר אחד, מה אנוש
כי תזכרנו ותפקדנו על חמאי.

לכלם נתן גו' ולבנימין נתן שלש מאות כסף גו' ולאביו שלח כזאת עשרה
חמורים נושאים גו' ופירש"י שלח כזאת החשבון הזה ומה החשבון עשרה חמורים וגו'
והוא משולל הבנה. ויש לפרש בכוונת רש"י, כי זה ידוע משא של חמור מ"ו סאה
כדאיתא בבבא מציעא וא"כ לפי החשבון הזה היה המשא מעשרה חמורים סאה
וחמשים סאה, ואמרינן בבבא בתרא שסתם כסף הוא דנרין, ונמצא לפי זה כמה
נתן יוסף לבנימין חמשה ושבעים סלעים ואמרינן סוף פרק המוכר את הספינה
דאסור לצאת מא"י לחוץ לארץ אלא א"כ עמרו סאתים בכלע, וזה כוונת רש"י

כי יוסף ירא פן לא יאבה אביו לצאת מא"י הוצה לארץ, לכן שלח לו כזאת פי' מאה וחמשים סאה שהוא לפי ערך הכסף של בנימין סאתים בסלע, ועתה לפי הדין יוכל לצאת מא"י, וזה שכתב כזאת כחשבון הזה של שלש מאות כסף האמור למעלה ודו"ק היטב (שמעתי בשם הרב הגאון מוהר"ר יעקב מאיר זצ"ל דק"ק בריסק).

מה ראתה אסתר שזימנה להמן וכו', שמעתי בשם הגר"א זצוק"ל שנופל לתת עוד טעם ע"ז, דאיתא בפסחים הני כי תרי דמצעי להו אשה נדה אם תחלת נדתה הורגת אחר מהן ויאם סוף נדתה מריבה עושה ביניהן ודרשינן התחלחל המלכה מלמד שפירסה נדה ולכן זימנה אותו להמשתה למען תוכל למצעות.

שבת קנ"א ב' אמר לה ר' חייא לדביהו כי אתי עניא אקדים ליה ריפתא כי היכי דלקדמו לבנייכו, ומצינו רמז לזה דכתיב ונתנו איש כופר נפשו ותיבת ונרג' להיפך קרינן גם כן ונתנו (בשם הגר"א זצוק"ל).

ב"ב פ"ק רב פפא הוה קא סליק בדרנא אישתמט כרעיה כו' אמר שמא עני בא לידך ולא פרנסתו. זה טרומו בתורה פתוח תפתח חטעם דרגא תביר (שמעתי בשם הגר"א זצוק"ל).

ומעמו כצפיחית בדבש וקשה הא איתא בכרכ' חמשה אחד מששים כו' דבש אחד מששים במן. ושמעתי בשם הגר"א זצוק"ל דזירש ומעמו הנותן טעם שלו דמשערין בכל מקום בששים, ואתי שפיר דברי הגמרא דדבש אחד מששים במן.

עיניך בשדה אשר יקצורון והלכת אחריהן, וקשה פי' של מקרא הזה, והלכת אחריהם הוה ליה למימר. ונוכל לפרש ע"ד שמצינו ב"מ אסור להסתכל בקמת חברו משום עין הרע, וזה שאמר לה בועז עיניך בשדה, שאיני חושש להסתכלותך שאין כך עינא בישא מרוב צדקותה שראה בה, ולא עליך אמר קרא ולא תתורו אחרי גו' ואחרי עיניכם כי העינים הם סרסורי דעברה, אך לא כן את והלכת אחריהן פי' אחרי העינים) שמעתי בשם הרב הגאון ר"י דוואלאוין).

משפטי וגו' צדקו יחדיו, ר' יוחנן וריש לקיש חד אמר צדקו מק"ו וח"א צדקו מג"ש, והוא משולל הכנה. ושמעתי בשם הגאון ר' אלי' מראנאלי דאולי ר"י ור"ל לשיטתם בברכות פ"ק דף ה' אמר ר' חייא בר' אבא אר"י אלו ואלו כו' דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין כו' והיינו דאמר ר"ל נאמר ברית במלח ונאמר ברית כו' וזה פי' הילקוט משפטי כו' צדקו יחדיו חד אמר מק"ו משן ועין כנ"ל וחד אמר מג"ש נאמר ברית כו' כנ"ל וזה אמת ונכון.

סוטה ב' כ"ב אמר ר' אבא אמר רב מאי דכתיב כי רבים חללים וגו' ועצומים

וגו' כי רבים חללים זה תלמיד חכם שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה. אמר הגרי"א זצוק"ל זה מרומז בתורה בע"ה פעם קרינן לא תרצח בפתח בטעם התחתון ובטעם העליון קרינן בקמץ, דהיינו לא תרצח בפת"ח פ"ך זה שלא הגיע להוראה ומורה, ולא תרצח בקמץ פ"ך זה שהגיע להוראה ואינו מורה.

באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם במחוקק במשענותם ומדבר מתנה, ואמרינן עלה בעירובין פ' כ"א כל המשים עצמו על ד"ת כמדבר זוכה שתנתן לו במתנה. וזה משולל חבנה וכי מאי ענין דרש זה אצל הפסוק שמדבר בשירת הבאר? ושמעתי בשם הגאון מוהר"ח מוואלאוין כי כל הפסוק כולו מדבר על ענין התורה, וזה פירושו באר זו התורה, חפרוה שרים היינו העוסקים בה, כרוה נדיבי עם היינו המחזיקים שכן בכרכי הים קוראין למכירה כירוז כדאיתא בר"ה שקונין התורה בממון, במחוקק היינו העוסקים כנ"ל במשענותם היינו זמחזיקים כנ"ל והשתא אתי שפיר גם הסוף פסוק שמדבר בענין התורה.

איתא בסוכה פ' לולב וערבה והיית אך שמח לרבות לילי יו"ט האחרון של תג, וקשה הלא ידוע כי אכין ורקין מיעוטין. ושמעתי בשם הגאון הנ"ל, כי גם כאן הוי מיעוט, כי בימים הקודמים הוי מצות הרבה: סיבה ניכר היום לולב ומינוי ושמחה, וביו"ט האחרון אינו אלא שמחה בלבד והיינו אך שמחה ולא שאר דברים.

איתא בשבת אמר רבא דרחים רבנן הווין ליה בני רבנן דמוקיר רבנן הוה ליה חתנוותא רבנן דרחיל מרבנן איהו גופיה הוי צורבא מרבנן. והגר"א מהפך הגירסא, דלדברי רבא מצינו רמז במקרא ובפי גירסתו דאיתא בגמרא עד שבא ר"ע דרש את ה' א' תירא לרבות ת"ח, וזה מרומז דרחים כו' הוה ליה בנין רבנן דאחר ואהבת את ה' א' שמרינן אף ת"ח סמוך ליה ושננתם לבניך פירש שתוכו לזה, ועוד איתא כגמ' ואתם הדבקים כו' וכי אפשר לדבוקי בשכינה אלא כל המשיא בתו לת"ח מעלה עליו הכתוב כאלו מדבק בשכינה ובה מרומז דרחיל הוי ליה חתניתא רבנן לפי גירסת הגר"א ז"ל דכתוב את ה' א' תירא לרבות ת"ח וסיפא דקרא ובו תדבק וקשה כקושית הגמרא הנ"ל וכי איפשר כו' וצריך לומר במשיא בתו והיינו שתוכה לזה.

איתא בתענית שלש מפתחות לא נמסרו לשליח: של גשמים ושל חיה ושל תה"מ, מצינו רמז לזה פתוחי חותם קודש לה' חת"ם ר"ת חיה תחיה מטר (שמעתי בשם הגאון ר' יהונתן זצ"ל).

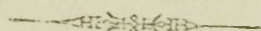
במעשה דבנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה דאמרינן שם לימים חלה

בניטין הצדיק ונטה למוט אמרו מה"ש אתה אמרת כל המקיים נפש אחת כו' תנא הוסיפו על שנותיו כ"ב שנים, ויש לדעת למה הוסיפו דוקא מספר כ"ב וראיתי בס' בית יצחק שהביא בשם הגר"א ז"ל, דאיתא בסוטה ד' כ' אם יש לה זכות תולה כו', וכמה זכות תולה פליגי שם רבנן וקי"ל כחכמים שתולה ג' חדשים, ובב"ב ד"ט הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו מתברך בי"א וענין ברכה המוזכר כאן כתוב בס' שהוא הזכות שע"ז תולה הגז"ד ומתעכב שלא יעניש סהרה, א"כ בעד י"א ברכות (ר"ל זכויות) עולה במספר ל"ג חדשים וא"כ בעד ח' נפשות עולה במספר רס"ד חדשים והוא במספר כ"ב שנים, ועי"כ הוסיפו לו מספר הזה כפי זכויותיו.

שמעתי בשם הגאון החסיד ר' אברהם זצ"ל שאמר לפני אחיו הגאון הגר"א זצ"ל על הפסוק „ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי", (האוינו ל"ט) ולכאורה אין לו שייכות לענין שלפניו וגם מה דייקי' מלת עתה, ואמר בזה דהנה נודע שיש תתקנ"ה רקיעים ובתת"ק רקיעים נמצאים שם גם מלאכים ובנ"ה רקיעים העליונים שם אין רשות לשום מלאך ואין עוד מלבדו יתברך וסימנך ה"ן לה' אלהיך השמים. והנה פכום פסוקי ספר דברים גם המה תתקנ"ה, ומתחלת הספר עד פסוק ראו עתה הנ"ל הוא במספר תת"ק, ומרע"ה בכל פסוק מס' דברים בקע רקיע אחד עד בואו לפ' ראו עתה שאז מתחילין הנ"ה האחרונים מן התתקנ"ה ואז השניח גם כנ"ה רקיעים האחרונים שאין עוד מלבדו, וע"ז אמר ראו עתה כו' ואין אלהים עמדי, וקלס' מאד אחיו הגר"א ז"ל.

שמעתי בשם רבינו הנדול הגר"א זצ"ל"ה על מ"ש בפ' פנחס בפרי החג ביום א' של סוכות כתיב ושעיר עזים אחד לחמאת וכן כתיב בב' של סוכות ובשלישי כ' ושעיר חמאת אחד וברביעי כ' ושעיר עזים וגו' ובשאר ימים כ' ושעיר חמאת וגו' הלא דבר הוא? ואמר הגר"א ז"ל משום שבגמ' סוכה איתא שפרי החג הוא כנגד שבעים אומות ובזוה"ק איתא שעיקר השבעים אומות הוא ישמעאל, ועשו ושאר אומות יונקים מהם וגם איתא בזוה"ק ובספרי המקובלים דשעיר עזים נקרא ישמעאל ושעיר נקרא עשו. וכן הוא בסליחות ליי"ז בתמוז הצפיר והשעיר. ולפי ההקדמות הנ"ל מה מאד מכוון לשון הפסוקים משום דצריכין להקריב חמשה ושלשים פרים בעד ישמעאל וחמשה ושלשים פרים בעד עשו וא"כ ביום ראשון שהקריבו שלשה עשר פרים הקריבו מתחלה בשביל ישמעאל (שהוא בן אברהם ועשו הוא בן יצחק) לכן נזכר שם ושעיר עזים שהוא ישמעאל כנ"ל ואח"כ ביום השני הקריבו שנים עשר פרים ג"כ בשביל ישמעאל נוסף ושעיר עזים ומשום זה לא נכתב ושעיר ביום

השלישי משום שביום השלישי הקריבו אחד עשר פרים ואם יקריבו ביום זה בשביל ישמעאל יהיו הפרים במספר ששה ושלושים של ישמעאל יותר על מחצה, לפיכך דלנו יום זה והקריבו בשביל עשו, לפיכך נזכר ביום זה ושעיר, ואח"כ ביום הרביעי שהקריבו פרים עשרה הקריבו ביום זה בשביל ישמעאל להשלים המספר למחצה לחמשה ושלושים פרים, לפיכך בשאר הימים הקריבו כולם בשביל עשו את החמשה ושלושים הנשארים ולכן בשאר הימים נזכר ושעיר הטאת שבו כנגד עשו. כן שמעתי בשם רבינו הגדול ז"ל ודפח"ח.

ב.

ברכת אבי.

מאת כבוד א"א מו"ר הרב הגאון הצדיק המפורסם מו"ה
מנחם מענדל שליט"א האבד"ק שירווינט יצ"ו.

בזכות דף י"ט ע"א דתנן אמר ר' יהודה חז"ש שעקביא בן מהללאל נתנדה
שאין עזרה ננעלת על כל אדם בישראל בח' ובט' ובח"ח כעקביא בן מהללאל, וי"ל
למה דקדק ר"י לומר בהאי לישנא שאין עזרה ננעלת ולא אמר בקיצור שאין לך
אדם בישראל בח' כו'. והנראה לענ"ד בזה דבמה שדקדק לומר בהאי לישנא הוא
לשולל שמעיה ואבטליון שהיו בדורו, וכמבואר בסת"ד דשמעיה הו' נשיא ואבטליון
הו' אב"ד, ובדאי שהם היו גדולי הדור בח' כו' ולא היה עקביא גדול מהם. משום
דאיתא בתוספות פסחים דף ג' ע"ב ד"ה מאליו כתבו דמי שאין לו קרקע היה פטור
מפסח, וזה נודע דשמעיה ואבטליון בני גרים היו, ולא היה להם קרקע בא"י
בירושה, כ"א ע"י קנין ולמדס"ל דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי לא נחשב קרקע
הנקנה לומר נבי בכורים מן האדמה, וכמבואר בסוגיין דגיטין, ור"י ס"ל דלאו כקנין
הגוף דמי, ולזה לדעתו היו שמעיה ואבטליון פטורים מפסח.

ויעיין בזה בס' טורי אבן חגיגה דף י' ע"א ד"ה והא שמואל שהאריך בזה
לענין פטור ראייה דתלמיא מזה אם כקנין הגוף דמי או לא, וכמ"כ לענין פסח, ולזה
דקדק שפיר ואמר שאין העזרה ננעלת, היינו דבכל מביאי הפסח לא היה נמצא
כמותו, ולאפוקי שמעיה ואבטליון שלא היו מן המביאים קרבן פסח משום שלא היה
להם קרקע כקנין הגוף והיו פטורים מפסח, ומה שלא היה ליה קרקע בא"י לר' יהודה
כ"ב שמעתי בשם הגאון ר' מרדכי מפינסק ז"ל דבסנהדרין צ"ב ב' אמרינן גבי
מתים שהחיה יחזקאל עמד ריב"ב על רגליו ואמר אני מבני בנייהם ורב ס"ל שם
דהמתים היו בני אפרים שמנו לקץ וטעו ויצאו ממצרים קודם הזמן ולהכי נשארו
בניהם בלא קרקע בא"י, דא"י לא נתחלקה כ"א ליוצאי מצרים.

סוטה מ"ג א' בחצוצרות התרועה אלו השופרות, וכתב הרש"א בחא"ג דלא ידע פירושו דהא ודאי חצוצרות ממש היו והרש"ש נדחק בזה מאד עיי"ש. ולפלא בעיני מאד איך נעלם ממאור עינינו המהרש"א ז"ל דברי המדרש בהעלותך פ' מ"ז אות י"ב עשה לך, משלך עשה לך, אתה עושה ולא לאחר, אתה משתמש בהם ואין אחר משתמש בהם, תדע שהרי יהושע תלמידו של משה לא נשתמש בהם אלא בשופרות ולהכי פירשה הגמ' הכא גבי פנחס ג"כ חצוצרות אלו השופרות, ולא החצוצרות של משה. והמדרש שהביא ראיה מהא דיהושע לא יכול להוכיח מהא דפנחס משום דהכא כתיב חצוצרות, אבל כיון דחזונו גבי יהושע שלא השתמש בחצוצרות משום דע"כ לך אתי דאתה משתמש בהם ולא אחר, וע"כ לפרש הא חצוצרות שנבי פנחס היינו שופרות.

ברכות ל"א ב' א"ר אלעזר שמואל מורה הלכה בפני רבו היה כו', חזונו שמואל דהוה מהדרי בתר כהן למשחט אמר להו למה לנו לאהדורי בתר כהן למשחט שחיטה בזר כשרה, ומקשין העולם לפי דעת הרי"ם דבגדי כהונה שלא בשעת עבודה לוקין עליהם מפני האכנט שהוא כלאים וא"כ לדעתם דבעי כהן בעי נמי בגדי כהונה דהוי אפרושי מאיסורא וכו' אין חולקין בכור לפני רב. וכתב בספר ברכת ראש: וראיתי בספר חדש שתירץ עפ"י מה דאיתא יומא ר"ה אריב"ל מי מקבל שוחט מקבל או"ד וזרק מקבל דא"א שוחט מקבל זימנין דשחט זר וא"כ לדעתם דשחיטה בעי כהן ראוי לשוחט לקבל, דהוורק י"ל אנב חביבותו לא יקבל כולהי דם ולהכי יכול ללבוש בגדי כהונה משום קבלת הדם, וכתב וזה דבר בדוי דהתם רק בתמיד מיבע"ל לפי שלא חשב שם כהן לקבלה, אבל שאר קרבנות מי שירצה מקבל כמצינו בפסחים שחט השוחט וקבל הכהן והוורק עומד אצל המזבח כו' ועוד הא בעידנא דמעיקר הלאו דלבישת שעטנו לא מקיים עדיין עשה דעבודה ואפשר לשחיטה לקיים ע"י אחר ולא ניתן לדחות.

הנה הספר החדש הוא ספר "ארצות החיים" מהגאון מלבי"ם ז"ל ומה שדחה המחבר את דבריו דחיו כזה חוזר ונראה דמה שכתב דהתם רק בתמיד משום שלא חשב שם כהן לקבלה לא ידענו במה שאני תמיד מכל הקרבנות, והא שהביא מהא דפסחים שחט השוחט וקבל הכהן התם שאני משום שהיו פסחים הרבה והיה דחוק לעשות ע"י כהנים רבים, משא"כ בשאר הקרבנות המקבל היה או השוחט בכ"ז שיקבל כל הדם או הוורק; ומה שהקשה הא לא הוי בעידנא כיון דשחיטה לאי עבודה היא לא קשה, כיון דהיא צורך עבודה שיקבל תיכף אחר השחיטה הדם שרי ללבוש כלאים אף בשעת שחיטה דלמה יגרע השחיטה מהפיים, דר' ששת אמר בבגדי קדש משום דאי אמרת בבגדי חול אנב חביבותיה מקרי ועבדי, ולהכי הותר

ג"כ בשעת השחיטה משום דאי יקבל הוורק חיישינן ג"כ דאגב הביבותיה לא יקבל כל הדם, ואף ר' נחמן דפליג שם ביומא ק"ד ואמר דהפיים היה בבגדי חול טעמיה משום בע"ז דחמסי ועברי אבל אי לאו מהאי טעמיה הוה מורי דיש להפס בבג"ק.

ובעיקר קושיתו הא לא הוי בעידנא כבר הקשה זאת הגאון בשאנ"א והאריך בזה. ויפה תמה עליו הגאון בעל אה"ח הג"ל הלא לבישת בג"כ הוי עשה בפיע' לדעת הר"מ ולא שייך בזה לאמר דלא הוי בעידנא דהלבישה נופא הוי עשה אם היא לצורך עבודה. ונכונים דברי הג' מלבי"ם.

שם אם ראה תראה כו' ואם לא תראה אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי כו' ויש לדקדק למה אמרה בפני אלקנה בעלי? לא היה לה לאמר אלא אלך ואסתתר.

ונראה דבזה יתישב מה שהקשה הפנ"י חנה הנביאה איך תעשה זאת ותעבור על איסור יחוד שהוא דאורייתא ולזה אמרה שסתירתה לא יהיה כ"א בפני אלקנה בעלה, היינו שהוא יחשוב שנסתרה אבל באמת יהיה איזה שומר שלא תעבור על אסור יחוד. ומה שכתב הפנ"י שם דלכא למימר שתייחד עדים מחוץ שלא נטמאה הלא כמו אם יש עדים אף במדה"י שנטמאה אין המים בודקין אותה בודאי כ"כ אם יש עדים שהיא לא נטמאה אין המים בודקין אותה, לא אבין דעתו הרחבה בזה דלמה צריכו לעדים הלא סגי לה שיהיה במקום סתירתה איזה קטן שלא יהיה איסור יחוד, ואלקנה לא ידע מזה. ואף שהלומדים מכני החבורה הקשו לי הלא תגרום שימחק השם שנכתב בקדושה, מ"מ נראה לפיע"ד דכיון דאלקנה יחשוב שנסתרה והיא לא תהיה נאמנת שלא היתה סתירה ואין עדות לקמן הותר לו עפ"י דין להשקותה והוי מ"ע משום גדול השלום שהתירה התורה מחיקת השם וע"כ שאין עליה עון דהא אמרינן ניקתה ונזרעה זרע אף שגרמה למחיקת השם, וע"כ דבמחיקת השם אין עון משום ההעשה דחי ומשום גדול השלום, אך אין ראיה מזה דהלא בכל הנשים שנסתרו בסתירה ממש הלא עברו ע"א יחוד ומ"מ כיון דלא נטמאה הבטוח לה הכתוב דאם נקתה ונזרעה זרע.

ומ"מ נראה לי נכון דמשום שחפצה היה להוליד בן אמרה שתסתתר רק בפני אלקנה בעלה היינו שהוא יחשוב שנסתרה אבל לא יהיה סתירה באיסור יחוד חלילה, ואי משום מחיקת השם זאת התירה התורה משום גדול השלום.

שם: אמר להן עלי קראו כהן ליתי ולשחוט, כתב הצ"ח כאן מצא התמיה מקום איך דבר השכח ונוהג תמיד מימות משה וע"ע לא פסקו הקרבנות ואיך נשכח מכל הכהנים דבר זה שזר כשר לשחיטה ואף שאחר שבאו לגלגל הוי ארבעה עשר

שנים שהותרו הפמות קודם לשילו ואין בהן בכמה ואולי אז נשכח דין זה, ואמנם הא ליתא, דזה בכמה קטנה אבל בכמה גדולה לא היה זר רשאי להקריב ולשחיטה היה מותר וא"כ אימת נתעלם דין זה מהכתנים? והאריך בזה לישב.

ולענ"ד נראה דכשבאו לארץ נשכח מהם משום דביומא ד' מ"ב א' אמרנין שחיטה לאו עבודה היא וכתבו התוספות משום: רב ר"י מאורלייניש דמאי מעמא דשחיטה לאו עבודה היא משום דנוהגת אף בחולין, ולפי"ז לדברי ר"ע בחולין י"ז א' בדמדבר הותר להם בשר נחירה ולא היה נוהגת שחיטה בחולין ולפי"ז הוי אז שחיטה נוהגת בכהן דוקא, ולהכי כשבאו לארץ ונאסרו בנחירה וחזר ההיתר לענין קדשים ששחיטה יהיה מותר אף בזר ונשכח מהם זאת עד שבא שמואל ולמד מהאי קרא. כן נרל"נ בע"ה.

שמעתי ואת החזיר סי מפרים פרסה בו במדרש למה נקרא שמו חזיר שעתיד הקב"ה להחזיר להתירא הראשון. הובא המדרש הזה כהאי לישנא בס' אור יקרות והוא ז"ל דקרק בזה דלמה יתיר הקב"ה חזיר יותר משאר מינים ממאים ועוד מה לשון להחזיר להתירא הראשון. עיי"ש מה שכתב בזה, וכמדומה לי שרבים התפללו הלא עקר מעקרי הדת הוא שהתורה לא תתחלף חלילה, והאיך יותר דבר האסור.

וה' אה לענ"ד בזה דדברי המדרש כמה פשוטים ונכונים, דבחולין ד' י"ז אמרינן ובתים מלאים כל טוב אמר ריב"א אמר רב אפילו כתלי דחזירא, ולדעת הרמב"ן ז"ל לא הותר כ"א בשעה שנכנסו לארץ בשעת כיבוש והוראת שעה היתה שלא כדעת הרמב"ם ז"ל דמתיר לחלוצי צבא בשעת רעבון.

ולזה כיון המדרש, דלעתיד בשנוכה עוד לגאולה שלמה יותר ג"כ כתלי דחזירא בשעת כיבוש כמו בכיבוש הראשון שהיתה הוראת שעה להתיר שלל שלהם אף כתלי דחזירא. כן נראה לי נכון בעז"ה.

כפ' האוינו הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו. ויש להבין מהו ענין סיפא דקרא הא דוכפר וגו' לרישא דקרא שאמר כי דם עבדיו יקום. ונראה דקרא יתבאר עפ"י מאי דאמרנין בסנהדרין דף נ"ז א' נתנו את נבלת עבדיך וגו' בשר חסדיך וגו' מאי עבדיך ומאי חסדיך לאו חסדיך חסדיך ממש עבדיך הנך דמחייבי דינא מעיקרא וכיון דאיקטיל קרי להו עבדיך. ומדברי התוס' שם מ"ו ב' ד"ה קבורה מופח דאף כמתו על כמתו הקבורה מכפרת עליו, ולפי"ז נוכל לומר בפירושא דקרא שאמר כי דם עבדיו יקום אף דמחייבי דינא רק כיון דאיקטלו נקראו עבדיו יקום, אך דלא תימא אמאי מניע להם עונש הא אדרבא

במה שהרגו אותם נתכפרו וזו היא מובנת, להבי אמר וכפר אדמתו עמו דאין הקב"ה רוצה בטובתן, דבלאו הכי הוי להו כפרה אף אי מתו על מטתן שהקבורה מכפרת.

ממית. ומקנה רב היו לבני ראובן כי ויבאו בני גר כי ויש להבין הלא עבר הירדן שהיא ארץ סו"ע נכבש קודם מלחמת מדין, למה לא שאלו שניתן להם הארץ עד אחר מלחמת מדין, ולא מצאתי במאמרי חז"ל שהמעשה היה באמת מקודם רק דאין מוקדם ומאוחר בתורה.

והנראה לענ"ד דזה יתישב עפ"י דברי הרמב"ן ז"ל שהקשה למה לא נצטוו פרשת גיעולי כלים לאחר מלחמת סיחון ועוג שהיתה קודם מלחמת מדין, וזו דארץ סו"ע דינה כא"י שהותר להם בשעת מלחמה אף קדלי דחוריו עיי"ש. ולזה נחא דנוכל לפרש דבני ראובן וגד חשבו שעבר הירדן דינה כחו"ל, ולזה אף שהיא ארץ מרעה לא רצו כ"א בישיבת א"י וגם לקיים כל המצות התלויות בארץ יקרו להם מכל הון, אבל לאחר מלחמת מדין שנצטוו על גיעולי כלים וקשה להו למה לא נצטוו לאחר מלחמת סו"ע וע"כ דארצם שהיא עבר הירדן דינה ג"כ כא"י וכמ"ש הרמב"ן ז"ל, ולזה בחרו לשבת שמה מפני המרעה כנ"ל.

עקב. ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'. ויש להבין דבזה לא שייך לשון שאלה לפי האי דק"ל ככולא תלמודא דשאלה היא דבר החוזר בעין. ונראה דזה יתבאר עפ"י מאמרים ז"ל וראו כל עמי הארץ וגו' ויראו ממך אלו תפלין שבראש, היינו כיון שיראו התפלין בראשו שהוא חותם שאנו משהעבדים למקום כמו שמורה התפלין בכונתם הפשוטה וזוהו ידעו שאנחנו עמו ובנו בחר הקב"ה להיות עבדיו ותפול עליהם יראה מאתנו שבוראי הקב"ה משניח על עבדיו הנאמנים, ולזה ג"כ קאמר הקב"ה מה אני שואל מעמך כ"א ליראה, ושפיר הוי דבר החוזר, שאם אנחנו נחיה וראי ה' או תפול אימתה ופחד על כל האומות הקדמוניות ויראו מאתנו מלגנוע בנו לרעה חלילה.

להבין מה שדקדק רש"י ז"ל (בראשית כ"ו) בפסוק כי גדל מאד באמרו שהיו אומרים וכל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהו של אבימלך, והוא מהדרש, והנה כבר תמה בס' יבין שמועה להנאון בעל שמן רוקח על ההפלגה הגדולה, איך יתכן שיקר להם הוכל מכסף וזהב של מלך, ותיירץ כי בהיות אז רעב ויצחק מצא מאה שערים, שהוא שפע רב על דרך נפלא, על כן דמו כי יש ליצחק מין וכל נפלא בסגולתו להוציא רב תבואות. אך עדיין קשה הדקדוק למה דוקא וכל פרדותיו ולא של בהמה אחרת. ע"כ נראה לי לאסר עפ"י מה שכתב השל"ה, להתיר

ששאל מאין היה לו פרדות, והוא היה אז בטרם מצא ענה את הימים במדבר, ולא היו ערן פרדים במציאות, ואמר כי הפרדה של יצחק אבינו היתה מששת ימי בראשית, ולפי דבריו זל בראות הפלשתים את היצור הזה הנפלא שאין כמותו במציאות, האמינו שיש סגולה נפלאה בזבלו להוציא לחם מן הארץ פי מאה בשיעור הטבעי, ויפה דקדק שהיו אומרים זבל פרדותיו דוקא.

בפ' והיה אם שמוע כתיב ונתתי מטר ארצכם, והמה הגאון יעבץ ו"ל הלא בכל משנה תורה משה אינו מדבר בעדו ולמה כאן הוא מדבר בעדו, וכן הקשה רבינו ר"ה ו"ל בס' נפה"ח שער ג' פי"ד עיי"ש.

והנראה לענ"ד על דרך פשוט, דכבר התעוררו האידן קיימו ישראל מצות תפלין במדבר הלא לא היו לחם אלא שתי פרשיות קדש והיה כי יביאך עד ערבות מואב שנאמר לחם משנה תורה, ולי קשה עוד על התרגום יונתן שכתב על הפסוק „והמה בזכים פתח האהל“ (במדבר סוף פ' בלק) ותרגם „וקרינן שמע“ הלא עדנה לא היתה לחם פרשת שמע.

ובכ"ז נראה לענ"ד אף שהגאון בעל ארח"ה כתב דמצות תפלין אם היו חייבין במדבר תלוי בפלוגתא דר"י ור"ל בבכורות אם קדשו בכורות במדבר, עכ"ל נראה דאינו אלא לפלפולא בעלמא וחם לן למיטר דישאל לא הנחו תפלין במדבר. לכן נראה לענ"ד פשוט דאחר יצ"מ כשנצטוו על מצות תפלין אמר לחם משה לבד פרשת קדש והיה כי יביאך גם פרשת שמע והיה אם שמוע דהד' פרשיות אלו יהיו בתפלין, ובוה הכל ניחא דאף פרשת והיה אם שמוע היא פרשה קדומה בטרם שאמר לחם משנה תורה ואז היה מדבר בעדו כיון ששכינה מדברת מתוך גרונו ככל הד' כפרים של תורה, ובוה ניחא ג"כ התרגום יונתן הנ"ל שהי' לחם פרשת שמע מקודם בשעה שנצטוו על מצות תפלין. כנ"ל בעד"ה.

עירובין: ופרוסה מ"ט לא, אמר ר"י בן שאול אפ"ר משום איבה ופירש"י משום איבה שבאין לידי מחלוקת שאומר אני נותן שלמה ואתה נותן פרוסה. ויש להבין מדוע חששו חכמים לאיבה רק בפרוסה ושלמה והלא אם אחד נותן גדולה והאחד קטנה או אחד נותן פת נקי והאחר פת קיבר לא חששו לאיבה.

והנלענ"ד לפי מש"כ הק"נ דהא דאמרינן נמלה הימנה כדי חלתה אף שנישל לאחר אכילה שרי וג"כ נקראת שלמה לענין לבצוע עליה כיון שמה שנישל מסנה לתקני לה אתי נקראת שלמה, וכן כתב המנחת יעקב חובא במ"ב, ולזה נזכר לוטר דבכל מילי לא חששו לאיבה רק בשלמה ופרוסה, כיון דמצוה לבצוע בשבת על העירוב וכמבואר בש"ע והעירוב רשות לבלן לאכלו דהממפיד על עירובו אינו עירוב

להכי אם אחד יתן שלמה והא' פרוסה יקפיד, משום דכ"א רוצה בהמצוה לבצוע בשבת על העירוב ודלמא יבא מי שנתן הפרוסה ויבצע על השלמה ומי שנתן השלמה לא יהיה לו על מה לבצוע. כנ"ל בעו"ה.

שבת קכ"א א' ת"ר מעשה ונפלה דליקה כו' ובאו אנשי גיסטרא של צבורי לכבות כו' ולא הניחון מפני כבוד השבת ונעשה לו נס וכבה, לערב שיגר לכל אחד מהם שתי סלעים כו', ויש להבין מה דקתני ולערב שיגר לכל או"א למ"ל לרעה זאת אשר נהג במדת ד"א לשלם להם שכרן כאלו הצילו אותו.

ולענ"ד דהגמ' קתני זאת על דרך שמצינו במדרש רבה שמות פרשה א' ס' ל"ט איש מצרי הצילנו מיד הרועים, אמר להם משה אותו מצרי שהרגתי כו' ולכך אמרו לאביהם איש מצרי כלומר מי גרם לזה שיבוא אצלנו איש מצרי שהרג עיי"ש, וכמ"כ הכא האפוטרופוס של מלך שיגר להם שכרן שרצה לפרסם שהגשמים שירד, לכבות היו עפ"י נס בשביל שכיבד את השבת ולא הגיח להם להציל, שאילו לא באו להצילו לא ניצל מהגשמים שלא היה נעשה לו נס, אבל כיון שע"י שכיבד את השבת נעשה לו נס ולהכי היתה ההצלה עבורם ולכך שיגר להם כו' ומובא אשמעינן ביה. כנ"ל בעו"ה.

ועוד נוכל לומר דאשמעינן שלא רצה ליהנות ממעשה נסים כדמצינו בבמה מקומות בדברי חז"ל שלא רצו ליהנות ממעשה נסים וכיון דשילם שכרן לא היה לו שום הנאה מהנס דהא גם המה היו יכולים להצילו רק שלא הניחון ואילו הניחון היה צריך לשלם להם שכר פעולתם, והנס שניצל מבלעדם לא היה כ"א שירותי שכרן ולהכי שילם להם ג"כ כמו שהצילו ולא היה לו שום הנאה מהנס.

בקריאת המגילה שאנו קורין בימי החג, זה זמן כבר אשר היה לפלא בעיני מדוע קורין המגילה קודם קה"ת, הלא קה"ת הוא תדיר, וגם יש להחשיב תורה קודם כתובים, וכבר דקדקו הראשונים ז"ל למה מקדימין בר"ה במלכויות וזכרונות שופרות כתובים קודם נביאים, ותיירוצם לא יעלה ארוכה ולהקדים כתובים על תורה, ובפורים מקדימין אנו קה"ת לפני קריאת המגילה. ומרחתי בזה לחפש בספרים ולא מצאתי גם שאלתי רבנים מפורסמים ולא מצאתי מענה.

ובעת הגו רעיוני דזה נוח, דמנהגנו על פי דברי הירושלמי ר"ה פרק ר' הלכה ח' ר"א שמע לה מן הדע שמעה ה' צדק זו ק"ש הקשיבה רינתי זו רינון תורה האזינה תפלתי זו תפלה, בלא שפתי מרמה זו מוסף. ובמדרש שוחר טוב מהפך הגירסא תפלתי זו תפלה הקשיבה רינתי זו רינון תורה, אך בירושלמי הגי' כמו שכתב בקרא, ובציון ירושלים שם כתב ומכאן סמך למה שקורין בתורה בין שחרית למוסף

וכבר נשאלה בזה בשו"ת מאהבה חלק או"ח סימן רכ"ו והביא בשם הרה"ג מו"ה ברוך שפן הוא במדרש שו"ט, וכתב כמדומה שראיתי גם דרוש זה בירושלמי ועיין בקרבן עדה שם שגם לדעת הירושלמי תפלת שחרית קודם ואח"כ קה"ת ואח"כ מוסף. ולפי"ז נתיסר מנהגנו על פי הירושלמי והמדרש שו"ט להסמיך תפלת מוסף לריגון תורה, ומה שקורין הפטרה לפני מוסף משום דהפטרה שייך לקה"ת, ולזה בימי החג אנו קורין המגילה מקודם ואח"כ קה"ת להסמיך מוסף לריגון תורה (ואולי משום זה קורין קודם אין כמך שלא תהיה קריאת המגילה קודם תורה וא"א בענין אחר לכן קורין קודם שסיימו תפלת שחרית, כמו שאמר לי אחי הרב הנאון מו"ה יהודא יחי שכיון שקורין לפני גמר שחרית אינו נקרא קדימה קודם תורה) משא"כ בפורים דלויכא מוסף מקדימין שפיר קה"ת קודם קריאת המגילה.

יומא כ"א א' דאריב"ל גם גדול בלחה"פ סילוקו בסידורו, ויש להבין מאי קאמר גם גדול. ונראה משום דבניסא משבחת תרי גווגי שיש נסים שאנו רואין בחוש ויש שאינם מורגשים כלל רק בהתמדת הזמן בלי שום שנוי ידעינן דע"כ בנס הוי, לפי"ז בלחה"פ דהוי האי ניסא כדאמרין שלא נמצא פסול בו, ובלחה"פ וזה לא ראינו ולא הרגשנו הנס רק כשעבר כל זמן הבית ולא אירע פסול ע"כ ידעינן דבנס הוי, משא"כ הנס שנגעשה בלחה"פ שסילוקו בסידורו בזה ראינו הנס בכל שבת ושבת ולזה קאמר גם גדול דגבי נס הראשון נקרא זה הנס גם גדול, כנל"ג.

פסחים ע"ב ב' דתניא מעשה ברב, טרפין שלא בא אמש לבהמיד, לשחרית מצאו ר"ג א"ל מפני מה לא באת אמש לבהמ"ד, א"ל עבירה עבדתי, א"ל כל דבריד אינן אלא דברי תימא, וכי עבירה בזמן הזה מניין, א"ל הרי הוא אומר עבודהך מתנה בו, ויש להבין למה דקדק ואמר לי' כל דבריד אינן אלא ד"ת הלא לא אמר לי' תרי ותלת מילי כ"א השיב לו שביטל זמן בהמ"ד מפני עבודה, והוא התפלא עבודה בזמנה"ז מניין.

והנראה דהא דביטל ר"ט ת"ת מפני אכילת תרומה אף דס"ל ראכילת תרומה נקראת עבודה ט"מ הא הוי מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים ומצוה כזו נדחית מפני ת"ת, אך נוב"ל דר"ט לשיטתיה אויל דאי"ל בקידושין ד"ס ב' דמעשה גדול מתלמוד, ולהכי נדחה ת"ת אף מפני מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, וכמו שכתב בס' באר אברהם ראש ברכות, אבל ר"ג כדעת הזקנים שם ס"ל דתלמוד גדול ממעשה, ולהכי מצוה שאפשר לעשותה ע"י נדחית מפני ת"ת, ולהכי דקדק ואמר לו כל דבריד, היינו דאף אם אפשר שהיה לך עבודה לא היה לך לבטל ת"ת בשבילה, משום שאפשר לעשות עי"א ותלמוד גדול ממעשה ומכש"כ דמניין היה לך עבודה וכי עבודה בזמנה"ז מניין, ובוה דקדק ואמר כל דבריד אינן אלא דברי תימא.

ברכות נ"ו ב' אסור חד כרעה כו' עד דאצטלק ראשיה כו' ואצטלק ונפל בתרין ,
 ויש לדעת שדרכו של הקב"ה לשלם כדה כנגד מדה ומאי הוי ענישו כזה? ונראה משום
 דאיהו בהפתרון פלג לקרא , לאבוי אמר לי' מרישא ולרבא אמר לי' מסיפא כן נפלג
 גופו .

שמואל ב' י"ט פ' כ"ג ויאמר דוד כי הלא ידעתי כי היום אני מלך על ישראל
 ע"י פירוש רש"י ושאר מפרשים , והנראה לענ"ד כביאורי עפ"י דברי הגמרא ששה
 הדשים שברח דוד מפני אבשלום היה נתכפר בשעירה כהדיוט , וזה הוא פירושו הקרא
 שהם רצו לדונו למורד במלכות ואמר להם כי הלא ידעתי כי היום אני מלך על ישראל
 היינו דבשעה שקלל אותי לא הייתי מלך ואין לו דין מורד במלכות .

מגילת אסתר ה' פ"א ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות כו' פירש"י
 שלישי לשלוח הרצים אבל לתענית היה יום שני שהתענו י"ד וט"ו ובמדרש ובתרגומים
 איתא דהג' ימי תענית היו י"ג וי"ד וט"ו , והקשה האלשיך הא כו"ג אפלי קורם
 שנודעה הגזירה ועד שהגיד מרדכי לאסתר ובקרא כתיב וצומו עלי שלשת ימים עיי"ש
 מה שנדחק בזה , ולפי דבריו ז"ל קשה לי עוד בזה מאי דאמר במגילה ט"ו ויעבו
 מרדכי אמר רב שהעביר יום ראשון של פסח בתענית אטאי לא אמר גדולה כיו של
 אכלו מצה בליל ראשון של פסח .

והנראה לענ"ד לישב דעת המדרש והתרגומים עפ"י מה שכתב הנאון בעל
 צידה לדרך בפרשת בא בפ' שלשת ימים שאין הכונה על שלשה ימים מעל"ע והוכיח
 בראיות ברורות עיי"ש , ובה יתבאר פירוש הקרא וצומו עלי כו' שלשת ימים לילה
 ויום היינו שיצומו שני ימים שלמים וגם מקצת יום של י"ג שזה נקרא שלשת ימים
 ויהי כזה יום אחד שלם ג"כ מעל"ע , וזהו שאמרה לילה ויום היינו שיצומו המקצת של
 יום י"ג וליל י"ד ויום י"ד ובליל ט"ו יאכלו משום מצו"ע של אכילת מצה וביום ט"ו
 יתענו , וזהו שאמרו שהעביר יו"ט ראשון של פסח בתענית אבל מצה אכלו בלילה .
 ובה נראה לי נכון פירוש הירושלמי והמדרש שכתבו ולא היו מתענים אלא שהיו
 מפסיקין , ונדחקו המפרשים בפירושם ולפי דברינו הוא נכון מאד , שלא התענו שלשה
 ימים רצופים כ"א מעל"ע אחד שלם אבל בליל ט"ו פסקו מתעניתם ואכלו , כנ"ל .

מגילת אסתר : בלילה ההוא נדרה כו' ויאמר להביא את ספר הזכרונות דה"י
 וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי וגו' ובגמ' (מגילה ט"ז ב) וימצא כתוב כתב מבניא
 ליה מלמד ששמי מוחק וגמריאל כותב , ומעולם תמהתי ע"ז האיך מוחק שמי בפני
 המלך? היתכן לומר כן? בשלמא מה שנבדיל כותב נראה שלא ראה מעשי המלך
 אבל המחיקה האיך יויד שמי למחוק בפני המלך? וכמדומה לי שראיתי באיזה ס'

ששמי שם מלאך ג'כ אבל בפרשיי ששמי סופר המלך שונא יהודים היה הוא תמיה מאד.

ומה שנראה לענ"ד בזה שיש לדקדק בהקרא שצוה להביא את ס' הזכרונות דברי הימים ובהמעשה כתיב „ויכתב בספר דברי הימים“ ולא נזכר ספר הזכרונות, ולהכי נראה שס' הזכרונות הוא לוח המפתחות של דה"י והמעשה נכתב בדה"י ונרשם בהלוח באיזה דף ואות או הנומר שימצא המעשה של בנתן ותרש הנכתב בדה"י בארוכה, ובשנדרה שנת המלך צוה להביא את ס' הזכרונות היינו הלוח המפתחות של דה"י ובהלוח יבחר איזה מעשה ויקרא לפניו בדה"י גופא, וששמי כששמע זאת פחד שמא יבחר המלך לקרות המעשה של בנתן ותרש כשימצא בהלוח ואז יצוה להביא דה"י ויקרא לפניו המעשה שנכתב שמה בארוכה וימצא שמרדכי היה המודיע זאת לפני המלך, הלך למקום שמונח דה"י למחוק שם מרדכי ט"ם שהובא דה"י לפני המלך, והמלך כשנקרא לפניו בהלוח ס' הזכרונות מעשה של בנתן ותרש ימצא בזה המקום בדה"י, בא גבריא"ל וכתב אשר הגיד מרדכי ותוסי' כשנוכר מהמעשה של בנתן ותרש שהיה בזכרוננו וגם כתוב אשר הגיד מרדכי, ויתפעל המלך מיר וישאל מה נעשה יקר וגדולה למרדכי ולא צוה עוד להביא את דה"י.

ובזה היה גם ג'כ וששמי שמחק היה באמת טובה למרדכי ג'כ, דיש לדקדק עוד דבהמעשה כתיב ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי והכא כתיב אש"י הגיד מרדכי ולא אשר אמר, ויש להבין השינויים מהגדה לאמירה ומאמירה להגדה, ויתבאר זה עפ"י מה שכתב בס' קול יהודא לחלק בהשמות הנדרפים בין הגדה לאמירה, דהגדה הוא מה שאומרים דבר ברור ואמירה הוא שאומר דבר שכמומה לו כן. ובוה יתבאר היטב דמרדכי הגיד לאסתר דבר ברור אבל אסתר ראה להגיד בשם מרדכי דבר ברור, שמא לא ימצא כמו שאמר ויתחייב ראשו, וכדאמרין במדרש שהם הרגישו בדבר ורק שבא מלאך והטיל הסם שימצא, ולזה אם אחד אומר שספק לו אולי רצונם להרוג את המלך ולא ימצא כן אין מגיע לו עונש עין, אבל אם ימצא כדבריו ג'כ אין מגיע לו שכר גדול יען כי לא סכן את נפשו בהחלטה, אבל אם אחד מגיד דבר ברור או אם לא ימצא כדבריו בודאי ויתחייב ראשו למלך, ולזה אם ימצא כדבריו שכרו הרבה מאד. וכמ"כ אסתר לא רצתה לסכן את מרדכי ואמרה בשם מרדכי היינו שכמומה לו למרדכי ובלשון הוה נכתב ג"כ בדה"י, אבל ששמי מחק לגמרי האמירה של מרדכי בדה"י והמלאך גבריא"ל כתב כלום המפתחות שהוא ס' הזכרונות אשר הגיד מרדכי ובה"י נמחק לגמרי ולא יהיה סתירה מכפי שנכתב בדה"י לס' הזכרונות, ונמצא שאף המחיקה היה ג'כ לטובתו.

ג.

קול יהודה

מאת דודי הגאון הגדול המפורסם מו"ה יהודה הלוי ליפשיץ
שליט"א האבדק"ק מערעטש יצ"ו.

(פ' וירא). והוא יושב פתח האהל כחום היום ואמרו (ב"מ פ"ו) שהיה יום שלישי למילה והוציא הקב"ה חמה מנרתיקה שלא יטריח באורחים והובא בפירש"י. ולחבין מהו הצורך דוקא חמה מנרתיקה. האם לא היה להקב"ה עצה אחרת שלא יסעו או ילכו אורחים בזה היום, ובמ' אמרו שהיה אז שלישי למילה והיה לו כאב הרבה כי ביום השלישי יגדל הכאב ובמ"ש (שבת פ"ו) מניין שמרחיצין את המילה ביום השלישי שחל בשבת, שנאמר: ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים, ועיין בתוי"ט פ"ט דשבת שמביא בשם הראשונים השלישי הוא יותר מסוכן לא כמו שפירש"י והרע"ב שר"ל אף ביום השלישי ומכש"כ ביום השני ומדבריו המד' דכאן מוכח שביום השלישי הוא יותר מסוכן, ונראה לפרש עפ"י מה שאמרו (ב"ב י"ז) שלשה הטעימן הקב"ה מעין עוה"ב ואלו הן: אברהם יצחק ויעקב, והנה אמרו (נדרים ח') אין גיהנם לע"ל, אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה — וצדיקים מתרפאים בה ורשעים נדונין בה, לכן להטעימו מעין עוה"ב הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה לרפא את אברהם, וממילא נדונו בה הרשעים, ולא היו עוברים ושבים, וז"ש כחום היום בה"א הידיעה, כלומר היום הידוע שנאמר עליו הנה יום בא בוער כתנור, וכן מצינו אצל יעקב שנאמר (בראשית ל"ב) ויורח לו השמש כאשר עבר את פניאל והוא צולע על ירכו והקשו (חולין צ"א) וכי לו לבדו זרחה השמש, ולפי דברינו יתבאר שקשה וכי משום זרחה השמש לכן הוא צולע על ירכו, אבל הכונה: לכן זרחה לו השמש, היינו השמש שלע"ל שנאמר בה "צדקה וטרפא בכנפיה" משום שצולע על ירכו וזרחה לו לרפאותו מצלעתו והיה לו דוקא.

(שם פכ"ב) והנה איל אחר נאחו בסבך בקרניו. כבר נלאו המפרשים מהו איל אחר, האם יצחק היה ג"כ איל שאמרו איל אחר? לכן נראה לבאר שלבאורה יפלא איך לקח את האיל ואיך לא נתירא אברהם שמא יש לו בעלים וא"כ הוא נזל

והכתוב אמר שונא גזל בעולה, ואולי נעברה בו עבדות אלילים שהוא מוקצה לעיני ואברהם קיים כל התורה עד שלא נתנה במ"ש (יומא כ"ב), אבל אמרו (אבות פ"ה) עשרה דברים נבראו ע"ש ביהש"מ ואלו הן פי הבאר כו' וי"א אף אילו של אברהם אבינו שנברא ביחוד להיות תמורת יצחק, מוכן שחיה איל כזה משונה מאד¹ ולא היה נמצא בכל הארץ איל כזה, ונתגלה לו דוקא באותו הזמן מפני שחיה מוכן לה מששת ימי בראשית, וי"ש והנה איל אחר, לשון והנה מורה על דבר פתאומי ובמ"ש במדרש רות והנה הנזל עובר ואשר דבר ביעז מה לאחריו תרעא הוה קאים, ארשב"י אפי' היה בסוף העולם הסימו הקב"ה והביאו לשם כדי שלא יהא אותו צדיק יושב ומצטער כו', כן נאמר והנה שלשה אנשים נצבים עליו שדרך אנשים שנראים מרחוק שהולכים וקרבים לבאן אבל המלאכים נראו פתאום, כן אצל יהושע (שם ה') וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו היה מלאך ונתגלה פתאום, כן כאן פתאום ראה והנה איל אחר כלומר כמו מין אחר לא ככל האילים הנולדים, מזה הבין שהוא מוכן מאז להיות תמורת יצחק, והוא אחר — לא ככל האילים. ויתבאר שלכן קרא אברהם את שם המקום ה' יראה, על הנבואה שנפלה בפיו, בעת ששאלו יצחק: הנה האש והעצים ואיה השה לעולה, ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה לעולה בני, ועתה נתקמה נבואתי, כי הומין לו איל מששת ימי"ב, אשר וסוה טובה שהשי"ת רוצה בעבודת האדם. והנה אברהם עד אותו היום לא ידע מקום המקדש שהוא שער השמים עד שביום ראה שם ענן קשור במ"ש חז"ל וירא את המקום מרחוק מה ראה, ראה ענן קשור בהר וסוה הבין שזהו מקום המקדש מקום הראוי להתפלל, ובן יצחק שיצא לשוח בשדה אמרו שהלך להתפלל על מקום המקדש, והתפלל שלעולם כאן בזה המקום ה' יראה עקדת יצחק. והעידה התורה אשר יאמר היום בהר ה' יראה שנתקמה תפלתו שכן ראה יעקב בחלומו והנה ה' נצב עליו כו' אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים, וי"ש כאן הכתוב אשר יאמר היום שנתקמה תפלתו ובה ההר ה' יראה, וזה שדרשו חז"ל בחגיגה: יראה יראה ופי' הרקמ"ה בהלוקימים בסוף מס' עירובין וכן פי' הגר"א שהדרש הוא מזה הכתוב.

(בראשית כ"ז) מי איפה הצד ציד ויבא לי ואכל מכל ואברכהו גם ברוך יהיה,

¹ וכן הוצא בילקוט וירא רמז ק"א, וירא והנה חז"ל, ר' אליעזר אומר מן הדברים בא שהיה רועה שם, ר' יהושע אומר מלאך הכיור מן עדן ותחת עץ ההיט היה רועה ושותה מן המים שעזרים תחתיו, והיה ריחו של איל נודף בכל העולם ולחמתי נתן כנן בין השמשות של ששת ימי בראשית.

ויש לדקדק מה היה צריך לאמר ואכל מכל? ורש"י ז"ל פ' שמעם מכל מיני מטעמים, מלבד שג"ז קשה, מה היה צריך להזכיר לעשו, אבל מלבד זה אינו כלול בלשון ואכל מכל שמעם כל מיני מטעמים. עוד מ"ש ואברכהו גם ברוך יהיה שנראה שזה בעין נבואה שיהיה ברוך, מלבד מה שקשה מה היה צריך לאמר זה לעשו ושע"ז יגדל כעסו ושנאתו ליעקב, אבל עוד אינו נראה שאמר זה כמתנבא, ומה שפירש"י שבאן הסכים על הברכות, אם שבאמת כן הוא שהסכים עתה על הברכות, וכמ"ש ויחרד יצחק חרדה גדולה שנכנס גיהנם עמו ושאל מי איפה, מי יאפה בגיהנם והשיב לו בת קול הצד ציד שעשו איש שדה יודע ציד הוא יהיה בגיהנם ואז הבין שיעקב הוא ראוי להברכות, לכן הסכים על הברכות ואמר גם ברוך יהיה וכמ"ש (ב"ר) מי איפה, מי הוא שהוא עתיד ליאפות כאן אני או בני יעקב, א"ל הקב"ה לא אירה ולא בנך יעקב אלא הוא הצד ציד. ועפ"י הפשט פירשתי שהתנצל לפני עשו שבלתי אפשר לו לחזור מהברכות כי אמרתי לו אורריך ארור ומברכך ברוך איכ כשאחזור מהברכות אקלל את עצמי, וז"ש ואברכהו בכרכה אשר אני מוכרח לאמר גם ברוך יהיה, אבל עדין אינו מתורין הצורך לאמר לו ואכל מכל. והנה עשו מען הלא אצלת לי ברכה כמו שהוא דבר ידוע שהאציל לו ברכה, הן בפירוש א"ל יצחק בא אחיך במרמה ויקח ברכתך, א"כ הברכה שהאציל לו לקח יעקב. אבל ידוע מש"כ הספרים שלכן רצה יצחק לברך את עשו מפני שיעקב איש תם יושב איהלים באחלי שם ועבר וכך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל כו' וחיי צער תחיה, ואמרו לא תמצא (ר"ל התורה) במי שמחיה א"ע עליה (סנהדרין קי"א), לכן לא רצה לברכו בברכת עוה"ז, וברכת עוה"ב היא למותר כי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, ורק עשו שהוא איש שדה ומפתח של פרנסה הוא בידו של הקב"ה ולא נמסר לשליח לכן רצה לברך את עשו בברכת עוה"ז, אבל עתה שברך את יעקב בברכת עוה"ז מען עשו הלא אצלת לי ברכה ברכני בברכת עוה"ב. והנה יצחק הבין מראש שכן יטען עשו והקדים לו שלא ישאל זאת ורק עשו לא הבין או לא רצה להבין ושאל עכ"פ ברכת עוה"ב והוא שמען ויעקבני זה פעמים את ברכתי לקח. כי אז היתה העבודה בבכורים ואמר כי הוא עוסק בתורה הנכון שיעסוק גם בעבודה ואינו רוצה בעוה"ז ועתה לקח גם את ברכת עוה"ז וא"כ מגיע הברכה לי, וז"ש הלא אצלת לי ברכה אחרי כי יעקב אינו רוצה בעוה"ב איכ מגיע לי החלק הזה. אבל יצחק השיב לו הן גביר שמתיו לך ודגן ותירוש סמכתיו שגביר היא הברכה וא"כ היא כמו ברכת עוה"ב, ודגן ותירוש סמכתיו כי ראיתי שראוי לו גם עוה"ב כמ"ש (הוריות ב') אטו צדיקי דאכלי תרי עלמא מי סני להו שיש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים שאוכלים שני עולמות, ובאמת השיב לו יצחק מראש שיעקב לקח את הברכות עוה"ז ועוה"ב, וז"ש מתחלה ואכל מכל ואברכהו גם ברוך יהיה והכונה

כמ"ש (ב"ב י"ז) ג' המעיין מעין עוה"ב ואלו הן אברהם יצחק ויעקב שנאמר בהם בכל מכל כל, והכונה כמ"ש (ב"ר פ"ט) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. הנה טוב מאד זה עוה"ב והנה טוב מאד זה עוה"ז ראה הקב"ה עוה"ז ועוה"ב בראיה אחת, ונכלל כ"ו כמ"ש כל אשר עשה שבמלת כל נכלל הכל עוה"ז ועוה"ב, שהמה האבות הקדושים וכו' לשני עולמות גם בחייהם. וז"ש אצל אברהם שהשי"ת ברכו בכל בעוה"ז ועוה"ב בזה העולם, וכן עשו אמר יש לי רב אחי יהי לך אשר לך, אבל ידוע שמי שיש לו מנה רוצה מאתים לא יאמר האדם די, אבל לי יש לי כל מעין עוה"ב א"כ קניני עוה"ז אינם כלום, וז"ש יצחק ואכל מכל שהאכילה היה מעין עוה"ב, וז"ש רש"י מכל הממעמים עוה"ז ועוה"ב ופי' זה מעשה ידיו א"כ בהכרח ואברכהו בעוה"ז עד שגם ברוך יהיה בעוה"ב, אחרי שגם עתה כל מעשיו הם מעין עוה"ב, א"כ הוא ברוך ומבורך גם בלא ברכתי וברוך יהיה ממילא גם בלא ברכתי.

(שם ל"ג) ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת על כן קרא שם המקום סכות, ויפלא שהרי גם מקודם היה שם המקום סכת שהרי אמר נסע סכתה וקשה לומר שנכתב על שם העתיד. ונראה לפרש עפ"י שנאמר בשם הגר"א על הכתוב ויבאו עד נחל אשכול ויכרתו משם אשכול ענבים אחד וזמורה גו' ע"כ קרא למקום ההוא נחל אשכול, וגם שם קשה הלא מתחלה היה נקרא נחל אשכול ואיך נאמר שבאו להמקום נחל אשכול, ואמר הגר"א שגם מתחלה היה נקרא נחל אשכול ע"ש איש שהיה נקרא אשכול כמו ענף אשכול וממרא ואשכול שם האיש הוא בלא א"ו ואשכול ענבים נכתב ג"כ בלא ו' חסר, ולכן אחר כריתת האשכול קראו נחל אשכול מלא שמורה ע"ז לשון רבים ומלה שהוא חסר מורה לשון יחיד, ולכן אמרו (סוכה ו') בסכת בסכת בסכות הרי כאן ארבע, כי השתי פעמים בסכת חסר משמע רק אחת, וכן למטפת למוטפות שדרשו ג"כ ארבע, וכן קרנת קרנת קרנות ארבע שרק המלא מורה על לשון רבים. ונראה שהיה הכדל גם במבטא בין מלא ובין חסר. ולכן מקודם היה נקרא המקום אשכול חסר על שם איש שנקרא אשכול, וכאשר כרתו שם אשכול ענבים קראו שם המקום נחל אשכול מלת על שתי פעמים אשכול: על שם האיש ועל האשכול ענבים שכרתו משם, כן היה שם המקום סכת ויעקב עשה שם סכת קרא שם המקום סכות מלא להורות על שני הענינים.

כפ' וישב בענין חלומותיו של יוסף יש להעיר תרבה על כפל הלשון שאמרו אחיו המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו, ומה זה שאמר ויוסיפו שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו מהו דבריו? ובפשוט אמרתי כי ידוע מש"כ הגר"א

ע"כ לה' המלוכה ומושל בננים, כי מלך נקרא מי שממנים אותו ברצון העם והוא נגזר מלשון המלוכה שמתיעצין למנות את זה עליהם למלך, אבל מושל נקרא מי שמושל בחוקה על העם שלא ברצונם, וז"ש לה' המלוכה היינו ישראל מקבלים עול מלכותו ברצון אבל הוא מושל בננים בחוקה שלא ברצונם, אבל לעתיד והיה ה' למלך על כל הארץ שכל העולם יקבלו עול מלכותו ברצון, ע"כ דברי הגר"א ז"ל, וז"ש לו המלך תמלוך עלינו, מה אתה סבור שאתה תמלוך עלינו שאנחנו נקבל אותך למלך, זה היו לא תהיה אם לא כי משל תמשול עלינו שיהיה בכחך למשול עלינו בחוקה. אבל לבאר יתר הדקדוקים נבאר הכל כאופן אחר ונתבונן כי בחלום הראשון נאמר ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו, ובחלום השני נאמר רק ויקנאו בו אחיו, שנראה שהבינו כי החלום הזה הוא מעין נבואה אשר על כן קנאו בו, ומהו הסבה? עוד יש לדקדק שבתחלה נאמר ויוספר לאחיו ולא נאמר כלל מה שאמרו אחיו על החלום ואח"כ נאמר ויוספר אל אביו ואל אחיו. ונראה לבאר כל זה כי אמרו (ברכות נ"ה) חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא קרינא, ולכן ספר יוסף לאחיו שיפתרו אותו ולא חשש שע"ז תגדל שנאתם אליו, כי הלא עכ"פ יפתרוהו, כאשר כן היה באמת, אבל לפי זה יפלא מדוע לא חששו אחיו ופתרוהו לטוב? ואולם אמרו שם אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו כו', תדע דלא חזי בחלמא דקלא דדהבא ולא פילא דעייל בקופא דמחטא ואמרו שם א"ל קיסר לריב"ח, אמריתו דחכמיתו טובא אימא לי מאי חזאי בחלמא א"ל חזית דמשחרי לך פרסאי וגרבי בכ ורעיא בכ שיקני בחומרא דדהבא, הרהר בה כולי יומא ולאורתא חזי עכ"ל הגמ' א"כ מוכח שחלום כזה הבא מהרהור כל היום אינו כלום שאם היה ממש בחלום כזה היה ריב"ח מתירא לאמר להקיסר חלום כזה, אבל באמת מה שיראה הדברים שמהרהר בהם כל היום חלום כזה אינו כלום. וז"ש לו אחיו מה תחשוב המלוך תמלוך עלינו אם כל היום משל תמשול בנו שחלומך אינו כלום שבא רק מהרהורי לבך, וז"ש ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו הבאים ע"י דבריו מה שמדבר כל היום שהפצו להשתרר על אחיו. אבל יוסף שידע בעצמו שאיננו מהרהר ומחשב כל היום להיות מושל על אחיו, הסתפק בפתרון זה של אחיו. אח"כ נאמר ויחלום עוד חלום אחר ויוספר אותו לאחיו, תבת אחר הוא מיותר לגמרי, שהיה מספיק ב"ש ויחלום עוד חלום, אבל אחר כלומר מעין אחר, שעל החלום הראשון חשדוהו שבא מהרהורי לבו אבל זה בלתי אפשר כי יהרהר שאביו ואמו ישתחו לו וזהו חלום אחר, לכן כאשר ספר לאחיו וחבינו שזה אינו מהרהורי הלב על כן לא פתרו לו כלום, אך הוא השכיל לספר לאביו בפני אחיו שגם הם ישמעו הפתרון מפי אביהם ולא יחשדוהו עוד, ואביו אמנם ענהו כנערה אבל עכ"ז פתר לו, וז"ש (ב"ר פפ"ד) אמר הקב"ה כך תהיו גוערים בנביאים שנאמר ואתה למה לא גערת בירמיה הענתותי,

מפני שכל מעשי אבות סימן לבנים ולכן קנאו בו אחיו שהבינו שזה החלום הוא מעין נבואה.

(שם ל"ח) ויאמר יהודה צדקה ממני כי על כן לא נתתיה לשלה בני, ופירשינו וז"ל כי ברין עשתה על אשר לא נתתיה לשלה עב"ל, אבל הלשון כי ע"ב אינו מדויק. ונראה לפרש באופן אחר: כאשר ברכו הזקנים והעם את בועז אמרו ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה מן הזרע אשר יתן ה' לך מן הנערה הזאת ואמרו שם במדרש ר' תנחומא בשם ר' שמואל שמה כתיב (בראשית י"ט) ונחיה מאבינו זרע אין כתיב כאן בן אלא זרע, אותו הזרע שהוא בא ממקום אחר ואיזה זה מלך המשיח, ונראה שבאו לפרש גם כאן שלא אמרו בן רק זרע, הכונה על זרע הבא ממקום אחר. והרבה יש להבין שם מה זה שחסיפו בברכתם, האם אין די במה שאמרו מקודם יתן ה' האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל, כן מה שאמרו כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה, מי לא ידע כי פרץ נולד מתמר? והנה עפ"י פשטות יש לפרש שהנושא אשה ומכש"כ וזוג שני. שהוא לפי מעשיו צריך להסתכל בשני דברים: א) על יהוסה, שתהיה בת ת"ח כמ"ש (פסחים מ"ט) לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח, וכן אמרו רוב בנים הולכים אחר אחי האם, וביותר ב) להסתכל במעשי האשה עצמה שלא תהיה פרוצה וחציפה, כי בני חציפה המה מבני תשע מדות שהמה קרובים למזורים כמ"ש (נדרים כ'). והנה רות אביה ואחיה היו ערלים, משפחתה היא משפחת מואב, וכבר אמרו (ברכות י') לא תשב על מטה ארמית לא תנכוב גיורת, ועכ"ז נחמו אותו ואמרו אחרי כי רות היתה מפורסמת לצדקת כמ"ש לה בועז כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את, א"כ אין להסתכל על יהוסה כמו שלא הסתכל יעקב אבינו שלקח את רחל ולאה שהיו בנות לבן הארמי עובד ע"ז וגם בני לבן היו רעים, לזה אמרו כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל שהן בעצמן היו עכ"פ צדקניות, ועל המענה השניה שהחציפה ללכת אל בועז בגורן ולשכב מרגלותיו ולאמר ופרשת כנפוך על אמתך שהיא חוצפה גדולה, ע"ז אמרו ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה שעשתה עצמה כקדשה על פתח עינים, אבל אחרי שכונתה היתה לש"ש הלא יצא ממנה פרץ אשר הוא אבי בועז, כלומר אבי המשפחה הנכבדה אשר ממנה יוצאה מלכות בית דוד.

אכן להבין מהו זרע הבא ממקום אחר, כן לבאר יתר הדברים הנאמרים אצל רות, נקדים דברי המדרש (ב"ר פפ"ה) ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו רשב"ג פתח כי אנכי ידעתי את המחשבות אשר אני חושב עליכם לטובה ולא לרעה, שבמים היו עסוקים במבירתו של יוסף, יעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו כו', יוסף

זהו עסוק בשקו, ראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו, יהודה היה עסוק לישא אשה והקב"ה היה עסוק לברוא אורו של מלך המשיח, ולבאר כל דברי המדרש אין פה המקום, אך בקצרה נאמר שבא להורות כמה גלגולים וסבות שכל אחד חשב מה שהיה נראה לו שוהי ההכרח אבל כל הנסיבות היו רק להוליד את פרץ שממנו יצא מלכות בית דוד שממנו יוצא מלך המשיח. התחלת הסבות היתה שנאת השבטים ליוסף שהעיקר הוא כמשיח השל"ה ב' וישב שחשבוהו למורד במלכות ב"ד, שהיה קבלה בידם שהמלוכה ליהודה, וידוע שכל מעשי אבות סימן לבנים: אך עוד חשב ראובן שע"י התשובה בשקו ובתעניתו יחזיר את הבכורה לו, ואולי עוד יהיה הוא המלך¹. ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו שמען שנפרץ ברית השבטים, וע"י אבילותו וצערו של יעקב ירד יהודה מאת אחיו ויהודה השתדל לישא אשה להוליד בן רק שיהיה ראוי שיצא ממנו המלכות, אבל כולם מעו, וכל גלגולי הסבות היו רק לברוא אורו של מלך המשיח, שהוא מפרץ הנולד מתמר דוקא, שיהיה זרע הבא ממקום אחר. כי הנה ידוע שהבן הנולד מהיבמה הוא המת עצמו, וז"ש וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע שהבן הנולד יהיה נחשב כמו שנולד ער, וזה שנקרא זרע הבא ממקום אחר, לא כמו כל הבנים שנחשבו על אביהם, אבל בן היבמה אינו נחשב כמו שהוא בן היבם רק כמו המת, והיתה גזירה מאתו ית"ש שמשויה יהיה נולד דוקא מבן היבמה, וזהו שאמרו בכמה מקומות זרע הבא ממקום אחר. וז"ש כי אנכי ידעתי את המחשבות וגו' לטובה ולא לרעה שכל הסבות היו רק שיוולד פרץ, וכמ"ש ג"כ (שם במדרש) א"ר יוחנן בקש לעבור וזימן לו הסב"ה מלאך הממונה על התאוה, שהכל היה נסובה מאתו שיוולד פרץ, וזהו לטובה ולא לרעה. ואחרי כי הקבלה בידם שמלכות ב"ד ומשיח יהיו דוקא מבן היבמה, ואמרו במד' שבנות לזם אמרו ונחיה מאבינו זרע שזרע הבא ממקום אחר יהיה מהם, וכמ"ש (יבמות ע"ו) אני אמרתי עתה באתי ולא ידעתי שבמגלת ספר כתיב עלי, ההם כתיב (בבנות לזם) הנמצאות, הבא כתיב מצאתי דוד עברי, נמצא שמא נגזר שמלכות ב"ד ומשיח יצאו מבנות לזם וז"ש ונחיה מאבינו זרע זרע הבא ממקום אחר הוא מלך המשיח, א"כ לא היה די מה שפרץ הוא בן היבמה כי גם שיוולד מבנות לזם מלכות ב"ד יהיה ג"כ מיבמה, וז"ש ויהי ביתך בבית פרץ אשר ילדה תמר שהיתה יבמה. וז"ש מן הזרע אשר יתן לך ה'

¹ אמרו (סנהדרין ק"י) כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכניסו נחש, והנה אמרו (שנת כ"ב) והביר ריק אין בו מים אבל נחשים ועקרבים יש בו, לכן יעץ ראובן להשליכו לבור של נחשים ואם חולק על מלכות ב"ד ישכיהו הנחשים, אבל ראובן ידע שאיננו חולק ובודאי ינצל, וזהו שהצילו מידם ולהשיבו אל חביו.

מן הנערה הזאת שרמו ג"כ על הזרע הבא ממקום אחר, וז"ש השכנות יולד בן לנעמי כי נולד מחלון ממש בן נעמי. והנה אמר (מד' רות) ושם האיש אלימלך שהיה אומר אלי תבא מלכות, כי אמרו (ב"ב ז"א) אלימלך ושלמון אבי בועז ופלוגי אלמוני ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב ואלימלך היה בכורו של נחשון נשיא הראיין שבִּישְׂרָאֵל, היה ראוי אלימלך לירש המלוכה הוא זרעו, וכאשר מת היה ראוי מחלון לירש אותו שהוא הבכור, וכאשר מתו גם שניהם מחלון וכליון באה הירושה לשלמון ואח"ז לבועז, אבל עדיין לא היה ראוי לצאת זרע המלוכה עד שנתגיירה רות הבאה מבנות לומ, ועתה כשיבמה בועז נשלם כל הענין, שמצד אחד בועז הוא הירש, ומצד היבום נולד מחלון בכורו של אלימלך, וז"ש הנשים ברוך ה' אשר לא השבית לך גואל, שהגואל צדק יהיה ממך. והנה אמרו (פסחים נ"ד) ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן תורה כו' ושמו של משיח, וא"כ שמו כבר היה אבל לא היה נולד ולא היה שמו בפועל, אבל עתה שנולד בן לרות ונקרא שמו בישראל שכבר נולד בן שממנו יוצא הגואל וא"כ כבר נקרא שמו בישראל, וז"ש עוד יהיה לך למשיב נפש ששב נפש מחלון, ואחרי שלקחה נעמי את הילד או ותקראנה לו השכנות שם יולד בן לנעמי שקראו שם שהוא בן נעמי, אבל לא קראו לו מחלון, שהרי דרשו מ"ש יקום על שם אחיו לנחלה, אתה אומר לנחלה, או אינו אלא לשם, יוסף קירין אותו יוסף יוחנן קירין יוחנן ת"ל כו', א"כ עפ"י הדרש שקיבלו אין הכונה לשם לכן בדיוק לא קראו לבן היבמה בשם המת, וא"כ כמו שאמרנו שהבן הנולד הוא המת ממש א"כ כאשר מת ער והיה נולד מאונן ער ממש שהיה הבכור של יהודה אבל כאשר מת גם אונן ואם היה שלה מיבם את תמר היה נולד אונן כי בית אחד היא בונה ואינו בונה שני בתים, ואונן לא היה ראוי למלוכה שלא היה הבכור, ורק כאשר יבמה שהוא האב ולדה תאומים פרץ וזרח, שהם ער ואונן. וזהו שרמו הרמב"ן ז"ל בפר' ויגש וז"ל: והוכיח הכתוב ער ואונן עם שמות בני ישראל הבאים מצרימה לסוד ידוע מדברינו שכתבנו כבר והמשכיל יבין זה עכ"ל, והכונה על מש"כ בפרשת וישב אצל יבום אינן וגם שם כתב זה ברמו, והכונה כי פרץ וזרח היו גם כן מצד היבום כמו ער ואונן וז"ש ג"כ יהודה שהבין שהמסבב הסבות הסב בכונה שיתיה היבום דוקא ע"י ולא ע"י שלה, וז"ש ברמו צדקה ממני, שממני דוקא היכולת להולד זרע המלוכה, והנני מבין עתה, כי על כן לא נתתיה לשלה בני, שלכאורה תיבת בני מיותר, שהיה מספיק אם יאמר ע"כ לא נתתיה לשלה, וידענו שהוא בנו, אך יאמר אחרי כי רק ממני היתה היכולת עתה להולד זרע המלוכה כי אנן האב וער ואינן שניהם כלולים בו, לא כן שלה שהוא בני והיה נולד אונן וז"ש (סוטה י') יצתה ב"ק ואמרה ממני יצאו כבושים, משיח נקרא כבושים וכמ"ש הלא כמדם בלבי אשר אמר (סנהדרין צ"ט) ללבי גליתי למת"ש לא גליתי שיום הקץ הוא כמדם מכל בריה, וז"ש

ממני יצאו כבושים שמשיח נצרך שיוולד דוקא מיבמה ודוקא מיהודה עצמו לא משלה שהוא בן שלישי ובס"ש, וז"ש שהקב"ה היה בורא אורו של מלך המשיח שיתגלה בב"א.

(שם רות ד') ויאמר לגואל חלקת השדה אשר לאחינו לאליםלך מכרה נעמי השבה משרה מואב ואני אמרתי אנלה את אונך כו' אם תנאל גאל ואם לא יגאל הגידה לי וארעה כי אין זולתך לגואל ואנכי אחריו ויאמר אנכי גאל ויאמר בועז ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואבית אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו ויאמר הגואל לא אוכל לגאל גאל לך עתה גאולתי כו' וזאת לפנים בישראל כו' לקיים כל דבר שלף איש נעלו לרעהו כו' ויאמר הגואל לבועז קנה לך וישלוף נעלו ויאמר בועז לזקנים ולכל העם אשר בשער עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאליםלך ולכליון ולמחלון מיד נעמי וגם את אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתי ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו עדים אתם היום, וכל הענין הזה הוא מחוסר הבנה, איך אמר מכרה נעמי שנראה שכבר מכרה והרשות ביד הקרובים לגואל וקרוב קרוב קודם, אבל יפלא איך מכרה נעמי נחלת אלימלך? ויש מי שכתבו שמכרה לכתובתה אבל זה דוחק, כטובן שרוב החכמים סוברים שכתובה הוא דרבנן ואף להסוברים כתובה דאוריתא בודאי אין לה רשות למכור בלא ב"ד, ומלבד זה גם אם מצות גאולה היא שקרוב קודם אבל אם גאלה הרחוק ויש קרוב יותר קודם אינו נראה שיהיה הרשות ביד הקרוב להוציא מידו ומכש"כ אם ירצה זה הקרוב לגואל שיהיה הרשות בידו לחזור עד שנצרך קנין ע"ז, ומהו שכפל שתי פעמים עדים אתם היום? יותר קשה שנאולת שדה בקרובים הוא רשות, כמ"ש"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות שמיטה ויובל וז"ל: ואם רצו הקרובים לגואל גואלים שנאמר ובא גואלו הקרוב אליו וגאל ממכר אחיו, א"כ בודאי שלא נצרך קנין לזה, ומכש"כ אם גאל הקרוב הרחוק ויש קרוב יותר ממנו שאינו יכול להוציא ממנו. אבל נראה שנעמי היתה גם כן יורשת אלימלך שאליםלך ושלמון אבי בועז ופלוגי אלמוני ואבי נעמי כלם בני נחשון בן עמינדב היו, ואולי מרומז בס"ש ולנעמי מודע לאישה שמלת מודע מוסב על למעלה ועל למטה שהיה מודע לנעמי ומודע לאישה, שאם היה רק מודע לאליםלך היה צריך לכתוב ולאיש נעמי מודע. ולאבי נעמי לא היו יורשים אחרים רק נעמי היתה היורשת וא"כ היה מגיע לה חלק שלישי מכל נחלת אלימלך שמת בלא יורשים וראוי שיורשנו בועז שהיה יורש של שלמון ופלוגי אלמוני ונעמי מכח יורשת אביו ואת החלק הזה כבר מכרה נעמי ואולי עוד בהיותה בשדה מואב, והיתה כבר ביד הקונה שתי שנים, ועתה הרשות ביד הקרובים לגואל, אבל מובן שאינו חוב ורק שלא תצא הנחלה מחזקת המשפחה, אמר שהנכון לגואל,

והשיב הגואל שיגאל, אבל בועז השיב שלא רק חלק השרה שמכרה נעמי, ולכן נאמר שמכרה חלקת השרה רק חלק ירושתה, אבל אמר בועז שאין די בזה שיגאל חלק נעמי לכד אך חפצו שתשאר כל נחלת אלימלך ביד אחד שע"ז ישאר שם המת על נחלתו, וידוע שהמיבם אשת אחיו יורש כל נחלת המת, וזהו שרמז לו שיקח את רות וע"ז יקום כל נחלת אלימלך במקום אחד, אף כי לא היה כאן יבום ממש שלא היה אחי המת, וכבר כתב הרמב"ן שמצד החסד שייך יבום בכל קרובים, רק התורה לא הטילה חיוב ולאסור אמת להנשא לאחר רק כשיש אח, אבל באמת חסד הוא להמת בכל קרובים וכמ"ש בועז לרות היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לבת אחרי הבחורים, וז"ש ביום קנותך את השרה מיד נעמי לא את חלקה לכד תקנה כ"א מאת רות המואביה אשת המת קנית, כלומר כל נחלת אלימלך להקים שם המת על נחלתו, ר"ל שאני מוחל חלקי למי שיקח את אשת המת, ויהיה זה כמו יבום באח שהיבם יורש כל נכסי המת, וע"ז השיב הגואל לא אוכל לגאול גאל לך אתה את גאולתי כי גם אני הנני מוחל את חלקי בירושתו לך אם תקח את רות, ואחרי כי כ"ז אינו מצד הדין, האחר כי המה אינם אחי המת ולא שייך יבום מצד דין התורה, והשנית כי היתה גיורית, ואין שייך בה יבום כלל, רק מצד החסד. לכן הוצרך כאן קנין על המחילה של חלק ירושתו שמחל לבעוז. והנה היו כאן שני ענינים, האחד קנין חלק ירושת פלוני אלמוני שמצד הדין הוא יורש חלי ערישי בכל נכסי אלימלך, והשני שרות מותרת לבוא בקהל כפי ההלכה המקובלת עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, טובן שלעשית עדים לב"ד אין מן הכבוד, וע"ז לקח מן העם אנשים פשוטים, אבל לדרוש הלכה עמוני ולא עמונית כו' לזה נצרך דוקא חכמים הם הב"ד, וכמ"ש (כתובות ז') ור' אבהו האי קרא דר"נ מאי דריש ביה (ר"ל שריא דריש שצריך עשרה לברכת חתנים ממקהלות כו' ממקור ישראל ור"נ דרש מבעוז שלקח עשרה אנשים והיה זה לברכת חתנים) למדרש עמוני ולא עמונית דאי סלקא דעתך לברכה לא סגי דלאו זקנים, ואידך אי ס"ד למדרש עמוני וכו' לא סגי דלאו עשרה, אין, לפרסומא מלתא כדאמר שמואל לר' חנא בנדתאה פוק ואחתי לי בי עשרה ואימא באנפיהן המוכה לעובר קנה, עכ"ל הגמרא. וז"ש להוקנים וכל העם אשר בשער, חשב מתחלה הוקנים מפני הכבוד אבל הכונה תחלה להעם עדים אתם כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון, הפך כאן הסדר לכליון ומחלון מפני שמחלון מת תחלה וא"כ ירש הכל כליון, אבל אשת כליון נשארת בנייתה ואין אצלה שום שייכות של יבום, וע"ז העמיד עדים להעם אשר בשער, ועל דבר השני וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה שהיא מותרת לבוא בקהל מואבי ולא מואבית, עדים אתם הוקנים, וע"ז ענו כל העם שעשאו עדים על הקנין, והוקנים על הדרש מואבי ולא מואבית עדים.

(פ' וישב) כי ארד אל בני אבל שאולה, ופירש"י וז"ל ומדרשו גיהנם וסימן זה היה מסור בידו מפי הגבורה אם לא ימות אחד מבני בחיי מובטח אני שאיני רואה פני גיהנם עכ"ל, והדבר הזה המה מאד מה שייד סימן על גיהנם? בפשטות הלא נראה שקמו כל בניו לנחמו אחרי שהתאבל על בנו ימים רבים, וזה בעצמו היה נחמתם שאם היה יוסף מת כבר היה משתכח מן הלב א"כ מה שאתה מתאבל עליו כל כך זהו סימן שהוא חי, כאשר כן פי' איזה מפרשים, ע"ז השיב להם כי ארד אל בני אבל שאולה, שעל עצמו אני מתאבל שאחיה מוכרח לירד לגיהנם, כפי הסימן שמסור בידו, וא"כ אינו מוכח שיוסף חי. ושמעתי בימי נעורי דרוש נאה שאמר אל בני שהרי אמרו (שבת קנ"א) אין חי' שולמת באדם עד שנדמה לו כבהמה. והכונה שהאדם יש לו צלם אלקים ועי"ז אימתו על כל הברואים וכמ"ש נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים וכבהמה כו' שע"י הצלם יפחדו ממנו כל הברואים, אבל כשנגזר דינו שימות ע"י היה מורפת סר ממנו הצלם אלקים וגדלה כבהמה, והו' ע"י החטא, וא"כ כאשר אמר מרדכי יוסף חיה רעה אכלתהו, וא"כ מוכח שהיה בעל עבירה וסר ממנו הצלם אלקים לכן שלטו בו החיות, וא"כ יהיה יורד לגיהנם. והנה אמרו (ברכות כ"ט) שאמר ריב"ז לתלמידיו ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של ג"ע ואחת של גיהנם ואיני יודע באיזה מוליכים אותי, עקשה מאד שיפחד ריב"ז שמא יוליכוהו לגיהנם, הוא שוכח וזיכה את הרבים שאלמלא הוא ח"ו נשתכחה התורה מישראל בעת הורבן הבית שבקש על יבנה וחכמיו, אך אמר שיוליכוהו לג"ע עכ"פ דרך גיהנם להציל שם קרוביו ותלמידיו וכדומה וכמ"ש (הגיגה ט"ו) א"ר יוחנן גבורתה למקליא רביה בנורא כו' אי נקמית ביד מאן מרמי ליה מאן, א"כ הולך לפעמים להציל לאיזה איש, כן אהיה מוכרח לירד אל בני אל השאול להוציאו משם. והנה אף כי זהו דבר חכמה אבל עכ"פ אין הסימן ידוע ומהו הסימן הלא הגיהנם תלוי במעשיו והשובה מועילה לעולם. אם אמנם כי הצדיקים מתפחדים מן הרמא כמ"ש יעקב בעצמו קמנתי מכל החסדים כו' אבל עכ"פ הסימן הזה אין לו מובן.

לכן נראה לפרש בענין אחר לגמרי. ידוע כי מעשי אבות סימן לבנים וכל מעשיהם של האבות הקדושים היו כימנים לבניהם אהריהם, כן אמרו כאשר אמר יעקב אם יבא עשו אל המהנה האחת והכחו והיה המהנה הנשאר לפליטה, ואמר ובר' פ' ע"ו) אם יבא עשו אל המהנה האחת והכחו אלו אחינו שבררום והיה המהנה הנשאר לפליטה אלו אחינו שבגולה, שכל דבריהם ומעשיהם היו הכל לראונו בעד ישראל עד ביאת הגואל, ואמרו (ילקוט רמז קמ"ג) אמר יעקב הלא נפרצה ברית השבטים, כמה יגיעות יגעתי להעמיד י"ב, כל מעשיו של הקב"ה כנגד י"ב, י"ב

שבטים, י"ב מולות ברקיע, י"ב שעות ביום, י"ב שעות כלילה, י"ב חדשים בשנה, י"ב אבנים באפור, הרי נפרצה ברית השבטים עב"ל המדרש, וכן אמרו (הגיגה י"ב) וחכ"א על י"ב עמודים העולם עומד שנאמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל, אך עלינו להבין מהו שנפרצה ברית השבטים, איזה ברית כרת עם השבטים? הן לא מצינו זה בכל התורה. אבל יתבאר שאמרו (סנהדרין י"ט) כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וכי היכן מצינו ליעקב שפדה את אברהם, אמר רב יהודה אמר רב שפדאו מצער גידול בנים, והיינו דכתיב לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו, לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא עתה פניו יחורו מאבי אביו עב"ל הנמרא, ותמוה מדוע יבוש יעקב מאביו ומאבי אביו? גם עיקר הדבר שאמרו והיינו דכתיב אין לו טובן, מה הענין הזה למה שפדאו מצער גידול בנים? אבל הענין כמ"ש יעקב שכל מעשיו של הקב"ה הוא הכל בי"ב, הטעם ע"ז לא ידענו והמקובלים אמרו שהוא כנגד י"ב צירופי הוי' אך אין לנו עסק בנסתרות, אך עב"פ אמרו שכל מעשיו הוא בי"ב, א"כ כאשר מדת הקב"ה ברית עם אברהם היה נצרך שיוליד י"ב בנים, וכן כאשר אמר ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה, כי אמר מקודם ולישמעאל שמעתיד הנה ברכתי אותו וגו' שנים עשר נשיאים יוליד ונתתיו לגו' גדול ואף כי גם הוא יוליד י"ב נשיאים אבל לא מפני שעמו יהיה הברית כי את בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה לכן א"ל כאן שיוליד י"ב נשיאים, אבל לא מפני הברית שאין הברית עמו רק עם יצחק. כן אמרו (ב"ר פכ"ד) ראוי היה אדה"ר להוליד י"ב בנים שנאמר זה ספר תולדות אדם ז"ה בגימטרי' י"ב, והיו מפני שאמרו שם שהיה ראוי לקבל התורה וא"כ היתה עמו ברית ברית, והיה צריך להוליד י"ב בנים, וא"כ היה ראוי אברהם שיוליד י"ב בנים מפני הברית וכן יצחק, אבל אמרו (שבת קמ"ט) עד ג' דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו אברהם הוליד את ישמעאל יצחק הוליד את עשו יעקב הוליד י"ב שבטים שאין בהם שום דופי. מעתה נבין שיעקב נמל על עצמו הצער גידול בנים בטענה שבניו יהיו צדיקים ויהיו ראויים שיתקיים הברית עמהם, אבל כאשר ישראל אינם צדיקים תפול הטענה מה שקיבל עליו את הצער גידול, הלא גם בניו אינם צדיקים, וז"ש (ישעיה כ"ט) כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם לא עתה יבוש יעקב מאביו מה שקבל עליו להוליד הוי' בנים, ולא עתה פניו יחורו מאבי אביו ג"כ מה שפדאו מגידול בנים או כאשר כל ישראל יהיו צדיקים, כי בראותו ילדיו מעשי ידיו בקרבן יקדישו שמי והקדישו קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו, א"כ בצדק קבל עליו הצער גידול בנים שהרי בניו המה כלם צדיקים.

ולהבין ענין הברית שדאג עליו יעקב ואמר הרי נפרצה ברית השבטים, נבאר בקצרה, אף שיש להאריך, כי אמרו (סוטה ט') מאי דכתיב כי אני ה' לא שנית

ואתם בית יעקב לא כליתם, אני ה' לא שניתי לא הכיתי לאומה ושניתי לה, ואתם בית יעקב לא כליתם היינו דכתיב חצי אכלה כם חצי כלים והם אינם כלים, כי אמרו שם מקודם אין הקב"ה נפרע מן האומה עד שעת שילוחה שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה, וזהו כאשר נתמלא סאתה, ואז אין לה תקומה, שכן יסד הביו"ת במבע הברואה שאחר שתתמלא סאת האומה, יפרע מדת הדין מהאומה, שבאמת נכרא העולם כמה"ד וכמ"ש בפירש"י בתחילת פ' בראשית, אך שלא היה העולם מתקיים שיתפ מדה"ר שהיא מדת ארך אפים, אבל כשנתמלא סאתה או מדה"ד עושה עמה כלה, והוא עיקר טבע הברואה, אבל הקב"ה כרת ברית עם האבות, שלא יכלה וזרעם לעולם, לכן נפרעים מהם תמיד שלא תתמלא סאתם, וז"ש (וב"ב קט"ו) נחלה ממשמשת והולכת עד ראובן, וליכא עד יעקב? אמר אביו גמירא דלא כלה שבטא, ובפ' רשב"ם שם כתב וז"ל: וראיה לדבר אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם, וז"ש ראו החדר אשר אני עושה עמכם שמעולם לא הכיתי לאומה ושניתי לה שממתינים לה עד שתתמלא סאתה ויהיה כלי' ממנה, אבל אתם בני יעקב לא כליתם מפני הברית וז"ש גמירי דלא כלה שבטא, שאם היה ח"ו כלה שבט אחד היה הברית בטל. ולכן כאשר הבטיח הקב"ה לאברהם בכרית בין הבררים וא"ל לא ירשך זה כ"א אשר יצא מטע"ך נאמר והאמין בה', אבל כאשר א"ל לתת את הארץ הזאת לרשתה וידוע שירושה אינו פוסק, אז שאל כמה אדע כי אירשנה שהרי הבחירה ביד האדם, וז"ש (תענית כ"ז) אמר אברהם: רבש"ע שמא ישראל חומאין לפניך ואתה עושה להם כדור המכול וכדור הפלגה. ע"ז השיב לו קחה לי עגלה משלשת וגו' הכונה שהקרבות יהיו מפפרין. אבל שאל עוד: תינח בזמן שבהמ"ק קיים, ע"ז השיב לו ידע תדע כי גר יהיה זרעך וגו' ותרדמה נפלה על אברהם והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו, ואמרו במד' (ב"ר פמ"ד) אימה זו בבל פו' חשכה זו מדי כו', גדולה זו יון כו', נופלת עליו זו אדום כו' ושהראה לו ארבע מלכיות, והגלות והצרות מכפרות העונות של ישראל ולכן לא יכלו, ואמרו שם ששאל הקב"ה לאברהם כמה אתה בחר בגיהנם או במלכיות כו' בחר לו הקב"ה מלכיות, כי בגיהנם אין תקנה שלאחר המיתה אין מקום לתשובה אבל במלכיות הקב"ה מעמיד מלך קשה בהמן ומחזירן לתשובה, והוא הברית שלא יניח לישראל עד שח"ו תתמלא סאתם. ומוזה שאמר יעקב כי ארד אל בני אבל שאולה שסימן זה מטור בידי אם לא ימות אחד מבני בחיי ולא כלה שבטא, מוכרח שהברית שיהיו ישראל נענשין במלכיות ויש להם תקנה ולא בגיהנם שאין תקנה, אבל עתה הלא נפרצה ברית השבטים, וא"כ נתבטל הברית ויהיו ח"ו ככל הגוים הקדמונים בית ישראל שימתינו להם עד שתתמלא סאתם ותהיה ח"ו כדו' וידונו בגיהנם. וז"ש כי ארד אל בני אבל שאולה שהכונה שישראל יהיו נדונים בגיהנם כמו כל האומות

הקדמוניות. לכן כאשר בשרו אותו שיוסף חי נאמר ותחי רוח יעקב וז"ש (תענית ה') יעקב אבינו לא מת א"ל וכי בבדי ספרדו ספרדיא וחננו חנמיא א"ל מקרא אני דורש שנאמר ועתה אל תירא עבדי יעקב וגו' כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, עכ"ל הנמ', והכונה הפשוטה שאצל אברהם נאמר ויגוע וימת ויאסף אל עמיו וכן ביצחק אבל ביעקב נאמר ויגוע ויאסף אל עמיו ולא נאמר לשון מיתה להורות שאין מיתתו כמו מיתת האבות שעכ"פ מכלה מעט מזרעם, לא כן יעקב מה זרעו בחיים דלא כלה שבטא א"כ גם הוא בחיים כמ"ש (וב"ב קמ"ו) מפני מה נאמר שכיבה ברוד וטיתה ביואב, דוד שהניח בן כמותו נאמר בו שכיבה, יואב שלא הניח בן כמותו נאמר בו מיתה, וז"ש מה זרעו בחיים דלא כלה שבטא אף הוא בחיים.

(בראשית נ') ויאמר אליהם יוסף אל תיראו כי התחת אלהים אני ואתם חשבתם עלי רעה והאלהים חשבה לטובה למען עשה בהיום הזה להחיות עם רב, ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם. רבו הפירושים במ"ש התחת אלהים אני וכמעט כלם חמה בדוחק, גם מ"ש ועתה אכלכל אתכם ואת טפכם אין לזה ביאור, מרו ועתה? לכן הנראה שיש הבדל גדול בין דיני אדם לדיני שמים שברין שמים עונשים על המחשבה אם אך יצאה לידי מעשה גם אם המעשה לא היה בה עבירה כי מ"ש מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה היינו אם לא בא כלל לידי מעשה, כמ"ש (נזיר כ"ג) אישה הפרם וה' יסלח לה, מה מי שמתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר מלה צריך סליחה וכפרה — מי שמתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה, והוא אף שלא עשה עבירה בפועל שהרי עכ"פ אכל בשר מלה רק שהתכוין לאכול בשר חזיר א"כ דנין גם על המחשבה, אבל מ"ש מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה הוא רק בע"ז היינו שלא בא לשום מעשה או אינו נענש על מחשבתו הרעה כלל, א"כ אם עשה מעשה והוא חשב שעושה עבירה שחשב לאכול בשר חזיר ובאמת היה בשר מלה בדיני שמים צריך סליחה וכפרה, אבל בדיני אדם אם חשב לעשות לרעהו רעה ועשה עמו טובה אין בדיני אדם שום עונש על זה, אך להיפך שצריך זה להחזיק לו טובה שנתגלגל לו עכ"פ טובה ע"י. כן ממש היה הענין במכירת יוסף שהמה חשבו לרעה אבל צמח לו מזה טובה גדולה, וז"ש התחת אלהים אני, כלומר שארון כמו שרנן בדיני שמים למעלה, הן אתם חשבתם עלי — רק מחשבתכם היתה לרעה אבל המעשה היה לטובה כי האלהים חשבה לטובה להחיות עם רב, א"כ לא די שאינו בדין שאעשה עמכם רעה כ"א להיפך ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם כמו שגרמתם להחיות עם רב לשלם לכם כפי המדה שגרמתם לי.

(שם ל"ז) וימצארו איש וגו' מה תבקש וגו' את אחי וגו' ויאמר האיש נסעו

מזה כי שמעתי אומרים נלכה דותינה, ובפירש"י עפ"י המד' הסיעו עצמם מן האחוה נלכה דותינה לבקש נכלי דתות שימיתוך בהם, ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, וכן בפ"י רשב"ם דותן שם עיר נזכר בס' שופטים, וא"כ יפלא מי דחקם לחז"ל לפרש כזה ולהוציא את הכתובים מפשוטם? והרמב"ן האריך בזה וכתב שהאיש א"ל מלתא דמשתמע לתרי אפי שזה בלתי אפשר שאם היה אומר לו מפורש שמבקשים נכלי דתות להמיתך, איך היה מסתכן ללכת אליהם, וג"ז אינו מובן, איך יאמר לשון הנשמע לשני פנים? לכן הנראה שהוציאו הכל מלשון הכתובים ממש, אם האיש הוא איש ממש, או שהיה גבריאלי שנקרא איש כמ"ש והאיש גבריאלי אין נ"מ לזה. והנה כ"מ שאמרו נעשה איזה דבר עפ"י מדה"ד תלו הכל במלאך גבריאלי שהוא מדה"ד מלשון גבורה, המכונה אצל המקובלים המיד מדה"ד, כן כאן השתתף גבריאלי לזה שימכר יוסף על שהוציא את דבתם רעה ושתהיה זאת התחלת גירות מצרים, ואם יוסף היה מדקדק בדברי האיש היה מבין הכל, ששאלו האיש מה תבקש והשיבו את אחי אנכי מבקש, והשיב לו נסעו מזה, אשר התשובה הזאת אינה מובנת, הלא הוא תועה בשדה, הולך אנה ואנה ורואה שאינם כאן וכאשר הוא תועה בשדה הזה בודאי ידע שהיו כאן, ואיבד מהו התשובה נסעו מזה, הלא זאת מבין יוסף מעצמו כי אחרי שאינם כאן — נסעו מזה. אבל האיש זה גבריאלי התכוין נגד מ"ש את אחי אנכי מבקש והשיב לו נסעו מזה כלומר מרבורך שנסעו מן האחוה, ואם היה אומר לו בקצרה נסעו מזה וילכו לדותן היתה תשובתו דבר על אפניו, אבל אמר נסעו מזה והראיה כי שמעתי אומרים נלכה דותינה מה צריך ראיה שנסעו מזה הלא אנו רואים שאינם, א"כ הלשון כי שמעתי אומרים אין לו מובן כלל, רק רמז לו נסעו מזה מן האחוה כי שמעתי אומרים נלכה דותינה לרמז לו שמבקשים נכלי דתות להמיתך, ואם היה יוסף שם על לב להבין עומק דברי האיש היה מבין הכל, וושה"כ שאמר בלשון הנשמע לשני פנים שאמר שפת יתר ושלא ע"ד ההגיון וחוקי הלשון וזהו לשון דמשתמע לתרי אפי אשר מזה הלשון הוציאו את דרשתם.

(במדבר ט"ו) וכי תשנו ולא תעשו את כל המצות האלה אשר דבר ה' אל משה את כל אשר צוה ה' אלהיכם ביד משה מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם ואמרו חז"ל שזהו ע"ז (עיי' הוריות ח') שדרשו ששקולה כנגד כל המצות, אבל עכ"פ עלינו למצוא גם בפשוטו של מקרא. והנראה לבאר כי אמרו מ"ש אליו תשמעון אפי' לעבור על דת אם הנביא אומר לעבור על ד"ת אם רק בהוראת שעה החובה לשמוע לו, כגון אליהו בהר הכרמל שצוה להקריב בחוץ, לבד מע"ז אם יאמר הנביא לעבוד ע"ז גם בהוראת שעה אין לשמוע לו ואסור לעבוד ע"ז גם בהוראת שעה, וז"ש כאן הכתוב את אשר צוה ה'.

וגו' מיום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם שכל המצות וכל היות שיצוה הנביא לעבור על ד'ת בהוראת שעה וא"כ אינו לדורותיכם, אבל בע"ז הוא מן היום אשר צוה ה' מאז והלאה לדורותיכם שלא יתבטל זה בשום אופן ובשום זמן, והוא רק ע"י כפי דרשת חז"ל.

(שמואל א' א') לא אדוני אשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי, והנה בפירש"י בדפ"י היה כתוב לא אדוני כשרה והמדפיסים לא ידעו פירושו והשמימו את המלה הזאת, ומצאתי בדפוס ישן שהיה מוקף תיבת (כשרה) בשני חצאי לבנה, ושמעתי בילדותי מפי אבא מורי הרה"ג הצדיק וצ"ל ששמע בשם הגר"א ביאור נפלא ע"ז, כי בנמ' (ברכות ל"א) אמרו לא אדוני לא אדון אתה ולא שכונה שורה עליך ולא רוח"ק איכא נבך שדנתני לכף חוב ולא דנתני לכף זכות, והדברים תמוהים מאד שהוקא מי ששורה השכינה עליו ויש רוח"ק צריך לדון לכף זכות, ואם הכונה כיון שהשכינה שורה עליו ורוח"ק יש לו היה צריך לדעת שהוא איננה שכורה ורק אשה קשת רוח, האם הנביאים צריכים לדעת הכל? הלא יתושע שהיה תלמידו של משה אמר קול מלחמה במחנה, ומשה בעצמו שהיה אדון הנביאים חשד את שרי האלפים שרוצים להביא כפרה על הטאם ולא ידע שהביאו כפרה רק על הרהור כמ"ש (שבת ס"ד) א"ל משה שמא חזרתם לקלקלכם הראשון א"ל לא נפקד ממני איש, א"כ כפרה זו למא א"ל אם מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו, א"כ גם משה חשד את שרי האלפים והמאות. גם על עלי בעצמו יפלא האם לא היה מכיר את הנה שהוא אלקנה שהיה נביא וגם היא נחשבת משבע הנביאות, ואיך חשד אותה לשכורה? והנה באמת במד' שמואל רבתי איתא כשרה רבקה רחל, והכינה שהיו עקרות והתפללו על בנים, אבל גם במד' קשה מה צריך למשל כשרה רבקה רחל, ואמר הגר"א לפרש עפ"י דברי הרמב"ן בפ' תצוה בענין או"ת שכתב שהיו שם שמות הקדושים והם שהיו מאירים דבריהם, שהיה הכהן מכיון בהשמות והיו האותיות מאירים או בולטין כמ"ש בנמ' ביומא, אך לצרף האותיות היה צריך הכהן לצרפם ע"פ רוח הקודש, כי היכולת לצרף האותיות באופנים שונים; לדוגמא כאשר שאלו: מי יעלה לנו בתחלה לחלחם עם הבנעני בתחלת ס' שופטים ועלה, יהודה יעלה. י' מן לוי, ה' מן יהודה, ד' מן וכן כלם, והיתה היכולת לצרף, הרי הד עליו"א או ה' על יהודה ותיבות אחרות רבות, ועיין בהשמות ובהשפעת רוח"ק ידע לצרף את האותיות כתיקונם, והיו מדרגה מדרגת רוח"ק, למטה מן הנבואה ולמעלה מב"ק שהיו משתמשים בבית שני, ולכן פסקו או"ת בבית שני, ואפשר שאחרי שנתן משה השמות בהחשן היו נודעים במסורת סמנו לגדולי חכמי ישראל, ולפיכך היה ביד דוד אפור שהוא ביד אביתר, ונראה שהיה של בד כאשר נאמר בשמואל נער חגור אפור בד, ואמר בנוב

עיר הכהנים שמנים וחמשה איש נושאי אפור בד וילבשו אותו הכהנים שהוא מבני הנביאים ושואלין בו ונענין לפעמים. והו בקצור תורף דברי הרמב"ן שם בפ' תצות, ונראה שם"ש שאין נשאלים אלא למלך ולמי שהצבור צורך בו הוא רק באו"ת של הכה"ג, אבל באפור בד היו שואלים כל מי שידע השמות והיה רוח"ק שורה עליו, ולכן כאשר ראה עלי את חנה שהיא מדברת על לבה ורק שפתיה נעות, והוא היה מכירה שהיא מהנשים הצדקניות תמה מאד ע"ז והיה חפץ מאד לדעת מה זה, ושאל באו"ת שלו, ויצאו בולמים או מאירים האותיות ה'כ"ש"ר והוא צרפס שהוראתם היא „שכרה" ולכן אמר לה כדבר ודאי עד מתי תשתכרין הסירי יינך מעליך, ע"ז ענתה לו חנה לא אדוני — לא אדון אתה ולא רוח"ק איכא גבך לצרף האותיות שלא כהוראתם האמתית, שצירופם באמת היא „כשרה", כלומר שאני אשה קשת רוח עקרה מהפללת על בנים כשרה, א"כ למה דנתני לכך חוב לצרף האותיות לומר שהוראתם שכרה ולא דנתני לכך זכות שהוראתם „כשרה" שהיתה עקרה, ובמד' הוסיפו יותר באור כשרה רבקה רחל וזהו שפירש"י לא אדוני אשה קשת רוח אנכי כשרה, והוא דבר נפלא מאד.

ומדי זכרי מה ששמעתי מכבוד אבא מורי וצ"ל אזכור עוד מה ששמעתי מפיו בילדותי על דברי המד' (ילקוט דניאל רמז תתרס"ד) ענו שדרך מישך ועבר ננו ואמרין למלכא נבוכדנצר, אם מלכא למה נבוכדנצר ואם נבוכדנצר למה מלכא, אלא א"ל אם למסים וגלגולת וארגוניות את גזר עלינו את מלך ואם לע"ז את וכלבא שוין כו' נבח ככלבא כו' נצר כצר צורא עכ"ל המד', ותמוה מאד מאין לקחו זה הדרש? האמנם כי כל דבריהם דברי קבלה, אבל זהו רק כאשר לא הוציאו זה מדרש הכתוב ואמרו כפי' גמירא וכדומה, אבל כאן הרי הוציאו מלשון הכתוב אם מלכא למה נבוכדנצר, וזה אינו שאלה כלל, כי הלא מצינו רבות פעמים המלך שואל המלך דוד המלך שלמה וגם במלכי אומות המלך אחשוורוש פעמים רבות ומהו השאלה אם מלכא למה נבוכדנצר ואיך יעשו דרש כזה שאין לו רמז בכתוב? ואמר אבא מורי וצ"ל שהמה יסדו את דרשתם על בעל הטעמים, וידוע שגם המפרשים הראשונים אמרו שכל פירוש שאינו מתאים עם נתוח הטעמים לא תאבה ולא תשמע לו, כי מניחי הטעמים היו הראשונים בעלי אנכנה"ג או מעט אחריהם שידעו יותר פשטי הכתובים, ואם היה גם כאן הכונה מלכא נבוכדנצר כמו בעברית המלך דוד וכדומה היה צריך שיהיה על תיבת למלכא טעם משרת ועל תיבת נבוכדנצר טעם מפסיק, אבל כאן הניחו בעלי הטעמים טעם אתנחתא ועל תיבת נבוכדנצר בטעם רביעי וזהו ממש ואמרין למלכא אם תגזור עלינו גזירות הראויות למלך ואם לאו אתה נבוכדנצר כלומר נבח כר נצר נבח ככלבא נצר כצר צורא, וא"כ מובן כי בעל הטעמים היה

לו זה בקבלה שכך א"ל ולכן הטעים כן את הטעמים, והוא דבר נאה ומתקבל. ועפ"י זה אמרתי שבעל הטעמים הלך אחר קבלת חז"ל, כמו שקבלו חז"ל שהת' שנה שנגזר בכרית בין הבתרים התחילו מלדת יצחק, וכן העמיד בעל הטעמים שכן כתוב כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, שאם היתה הכונה שהעבדות והעוני יומשך ת' שנה היה להניח טעם האתנחתא על תיבת לא להם ועבדום וענו אותם ת' שנה בטעם נמשך יחד, אבל כעת מצינו שטעם האתנחתא הוא מוטעם על תיבת אותם, שלפי זה הפירוש הוא כך: כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, וגם יהיה העת אשר גם ועבדום וענו אותם, ובס"ה ארבע מאות שנה, כי הגירות התחילה מעת שהיה לו זרע וזהו מלדת יצחק ועד יציאתם ממצרים היה ת' שנה, וזה ראייה נכונה לקבלת חז"ל.

בתפלת יוצר המחדש בטובו בכל יום תמיד מע"ב כאמור לעושה אורים גדולים בל"ח, והכונה שאמר לעושה אורים שהוא לשון היות ר"ל שעושה תמיד האורים גדולים שלא נאמר שעושה אורים לשון עבר. והנה רבים התפלאו על דרשת חז"ל אלו שהרי בן אמר לעושה השמים בתבונה, לרוקע הארץ על המים שהוא ג"ב לשון היות ואיך יפרשו שמה? ואם נאמר שבאמת גם שם בן הוא הכונה שעושה תמיד השמים בתבונה וכן תמיד הוא רוקע הארץ על המים, א"כ יקשה מדוע לא הביאו ראיה מהכתובים הקודמים מעושה השמים וכו', ויותר איך יפרשו למכה מצרים בכבוריהם האם גם שם הוא מכה תמיד מצרים בכבוריהם? וכן לגזר ים סוף לגזרים האם נאמר שתמיד הוא גזר ים סוף לגזרים? וכבר נאמרו ע"ז דברים הרבה וכלם המה בדוחק. לכן נראה שדרשתם היא מיתור לשון, כידוע שכן דרכם לדרוש בכל כח"ק שלא יהיה יתור לשון, אף שבאמת הוא תפארת המליצה לכפול הדבר במלות שונות אבל כבר קבלו חז"ל שאין שום יתור לשון בכתוב, והכל הוא לרמוז איזה דרש, ואין שום משל וגיומא בספרי הקדש אך הכל המשל והנמשל המה אמרים, וז"ש (שבת ס"ג) שכלי ויין המה תכשיטין לגבור איש מלחמה שנאמר חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך הוא, והקשה רב כהנא הא ההוא בד"ת כתיב א"ל מר בריה דרב הונא אין מקרא יוצא מדי פשוטו, אף שהוא רק משל אבל ככה"ק המשל הוא ג"כ אמה. ועיין בס' המצות מש"כ הרמב"ן ז"ל שם בשורש ב' בענין אין מקרא יוצא מדי פשוטו, ואמרו שזהו הכונה במ"ש קהלת וכתוב יושר דברי אמת וכמדומני שכן. כתב באפיק"י שבכה"ק אינו כמו בכל מה שנכתב שלא עפ"י רוח"ק שאם יחפז איש לכתוב במליצה יפה יתחייב שלא יכתוב אמת כמ"ש מיטב השיר כובד, שהגיונם וההפלגה מיפה את השיר והמליצה, ואם חפצו לכתוב ולדבר דברים כהויתן בלתי אפשר שתהיה המליצה יפה ונעימה בצלולה, לא כן כל כתבי הקדש.

יש בהם שתי המעלות שכתוב יושר עכ"ז המה דברי אמת בלא שום נזיום והפלגה , א"כ אין שום כפילות לשון ורק הכל לרמו ולדרוש, שהיה יכול לכתוב לעושה השמש לממשלת היום והירח והכוכבים לממשלת הלילה , ומדוע נכתב כפל לשון לעושה אורים גדולים כל"ח , את השמש לממשלת היום כו' אך לרמו לעושה שעושה תמיד. אכן יש להבין מדוע בא זה הרמו דוקא כאן ולא בלעושה השמים וגו' או ברוקע הארץ , אבל כבר תתהו המחקרים הגדולים איך לא נרגש זה אלפים שנה איזה השתנות בחום ואור השמש אשר לפי הטבע היה מתחייב שישתנה שיופחת אורו וחומו של השמש¹ . האמת כפי קבלת חז"ל שהקבי"ה מחדש בכל יום תמיד מע"ב אף כי רבים מהמחקרים אמרו שבאמת בהמשך הזמן יתמעט חום השמש והעולם יחרב עי"ז , אבל עפ"י התורה אין זה מוכרח וכמש"ב הרמב"ם בפכ"ד לשני זול"ל כי המתהווה הו"א על מנהג הטבעי יתחייב הפסדו בהכרח על מנהג הטבעי כו' אמנם לפי מצינתנו הדתוויית אשר היא מציאת הדברים והפסדו לפי רצונו יתעלה לא על צד החיובי לא יתחייב לנו לפי זה הדעת שהוא ית' כאשר המציא דבר שלא היה נמצא שיפסד הנמצא ההוא בהכרח, אבל הענין יתעלה ברצונו ואם ירצה יפסידהו ואם ירצה ישאירהו בגזירת חכמתו הנה הוא אפשר שישאירהו לנצח נצחים כו' עכ"ל. א"כ באמת מצד הטבע יתחייב שיפסד, היינו שחום השמש יתמעט לאט לאט ועי"ז יחרב העולם , כי קיומו של עולם הוא כח המושך של השמש וקיומו כידוע בכל ספרי חכמי הטבע, ולכן מנחה קהלת בכל ספרו את כל הבריאה בשם תחת השמש, שכל הטבע המה נמשכים מכה השמש , וא"כ העיקר שנרגש וניכר שהבוז"ת אינו מניח את העולם שיחרב ורק מקיימו ברצונו הוא רק ע"י השמש . ולכן גם המשורר האלהי רמו שהוא מחדש תמיד מע"ב כלומר שנותן תמיד כח חדש בהשמש שלא יופחת חומה וכחה לעולם. ומ"ש בנמ' שתא אלפי שני הוה עלמא וחד חרוב, לא שיחרב ממילא מצד הטבע רק שהבוז"ת יפסידה בלא שום סבה מבעית כ"א ברצונו אך עד הרגע האחרון שיהיה ברצונו לחדש עולמו הוא תמיד מחדש בטובו מע"ב תמיד. ולכן לא אמר המשורר לעושה השמש לכמשלת היום כי מזה לא היינו יודעים שהכונה שמחדש תמיד כמו שאמר לגזור ים סוף לגזרים או למכה מצרים כו' שהכונה שהכה כבר או גזור כבר אבל הוסיף פסוק כפל להורות על העיקר הוה , וכל דברי חז"ל אמת וצדק .

¹ ועיין בס' חיי מוה"ב להח' מ. ווענער שהביא דברי גדולי המחקרים מש"כ ע"ז ותירצו זה בדוחק גדול וגם המחקר בעלמו כתב שהנשמות מתעלמות עם השמש והמה מוסיפים כח להשמש, וכ"ז הוא רק סגרת הכרס בלא שום מופת ורואה מוכרחת .

(סוטה י"ו) דרש ר"ע: איש ואשה — זכו שכינה ביניהם, לא זכו — אש אוכלת. אמר רבא ודאשה עדיפא מדאיש האי מצרף והאי לא מצרף עב"ל הגמ', ופירש"י שכינה שרויה ביניהם שהרי חלק את שמו ושיכנו ביניהם—יורד באיש וה"א באשה, לא זכו אש אוכלתן שהקביה מסלק שמו מביניהן ונמצאו אש ואש ודאשה עדיפא קשה וממהרת לאכול ולפרע משל איש, האי מצרף — אש של אשה נוחה להחליק מהר שאין אש של אשה אין אות מפסיק ביניהם כו' עב"ל רש"י. ויתבאר עפ"י מ"ש (מנחות כ"ט) מאי דכתיב ביה ה' צור עולמים כו' אלו שני עולמות שכרא הקב"ה א' בה"א ואחד ביו"ד כו' כשהוא אומר כו' הוי אומר העוה"ז בה"א ועוה"ב ביו"ד עב"ל הגמ'. ועפ"י יתבאר שהאיש החוטא עונש רק בעוה"ב שמענישים אותו בעוה"ב, כלומר שאין לו עונש עפ"י התורה בעוה"ז שאין אשתו נאסרת עליו, אבל האשה עונשה נם בעוה"ז, שהיא נאסרת על בעלה שאצלה הוא הה"א מהשם שמרמו על עוה"ז.

(סוטה מ"ח) א"ר יוחנן נ' חיות הן: הן אשה על בעלה, הן מקום על יושביו, הן מקח על מקחו. ענין הן הוא שנושא הן בעיניו בלא שום מעס וסבה ונגזר מלשון חנם, והיו שמצינו פעמים רבות שיאמר האדם אל הגבוה ממנו: אם נא מצאתי הן בעיניך והוא דרך ענוה שאף שאינני ראוי והגון רק שמצאתי הן, וז"ש (ברכות ז') וחנותי את אשר אחון אעפ"י שאינו הגון, שלשון הן מורה על שאין סבה מספקת. והנה אמרו (שם ב') א"ר יהודה מ' יום קודם יצירת הולד ב"ק יוצא ואומר בת פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני, ויש להבין מהו הצורך לגזור על היוג מ' יום קודם יצירת הולד, וכן על הבית ועל השדה. ועל זוג שני אמרו שקשה לזווגם בקרי"ם, ואמרו שזוג שני הוא לפי מעשיו ומה החלוק וההבדל בין זוג ראשון לזוג שני? אבל ידוע מה שאמרו המחקרים שהאהבה באה ע"י שיווי הטבעים של האדם, שמי שמבטו קרוב למבט השני גורם אהבה ביניהם. ולכן כן תגדל אהבת האב על הבן מפני שהוא בשר מבשרו וקרובים טבעיהם להיות שוים וכן ביתר הקרובים, איך יתחייב שיהיה טבע האיש והאשה שוים, שעי"ז יהיה תמיד אהבה ושלום אמת ביניהם, לכן כאשר יוגזר הטבע על האדם או יתחייב שיווגו לו אשה שגם היא קרובה בטבעה למבט האיש. והנה אמרו (נדה מ"ו) דריש ר"ח בר פפא: אותו מלאך הממונה על הריון לילה שמו ונוטל טפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע טפה זו מה תהא עליה, גבור או חלש, חכם או טפש, עני או עשיר ואלו רשע או צדיק לא נאמר דאמר ר' חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. נמצא שתיכף בעת ההריון נגזר על האדם טבעו, וידוע שמעת ההריון עד שמתחיל להיות צורה הוא מ' יום, כי עד מ' יום הוא מוא בעלמא וכמ"ש (נדה ל') המפלת ליום מ' אינה חוששת לולד, ליום מ"א תשב לזכר ולנקבה וכמ"ש בפירש"י אינו נגמר צורתו

עד יום מ"א וכפי המבואר שם בכל הסוגיא, איכ מ"ש מ' יום קודם יצירה ב"ק יוצא הכונה על עת ההריון שהוא מ' יום קודם יצירת הולד וזהו כמשיב שאז נגמר טבעו ונצרך אז לזווג לו אשה שתהיה טבעה קרוב לטבעו. ועפ"י נבין דבריהם ז"ל (ויק"ר פכ"ט) רחב"א בשם ר' לוי פתח (תהלים ס"ב) אך הבל בני אדם כזב בני איש במאונים לעלות המה מהבל יחד, כנוהג שבעולם מה הבריות אומרים: איש פלוני נושא פלונית, אך הבל בני אדם פלונית נשאת לפלוני, כזב בני איש המה מהבל יחד, איך חייא עד שהם עשויין הבל בתוך מעי אמן המה יחד, ומבלי להרבות בדקדוקים אשר בהשקפה אין שום ביאור לדבריהם, נאמר שדרכן של בני אדם לזווג זיווגים לאמר שבת פלוני נאה לפלוני או שפלוני נאה לישא בת פלוני, אבל זה שקר וכזב, כי איך יתכנו רוחותיהם אם יהיה שלום ביניהם, שמא טבעם הפוך ומשונה מזה לזו, רק בעת יצירת הולד אז היכולת לזווגם. אמנם הלא הבחירה נתונה בידי האדם וע"י הרגלו ותאווה ישתנה טבעו וכאשר יגדלו יתרחק לפעמים טבעם זה מזה הרבה מאד ע"י בחירתם ושאר סבות, הרבה שכנים הרעים עושים, והרבה סבות שונות מהפכים טבע האדם, וזהו הבל בני אדם שעושים מעשי הבל וישתנה טבעם וכן כזב בני איש ע"י בחירתם וכדומה א"כ יתרחקו הקרובים לפעמים ואיך יוכלו בני אדם לומר זה ראוי לישא פלונית, אך במאונים לעלות לשקול אם ראווה זו לזה או זה לזו המה מהבל יחד, עד שהם במעי אמן קודם שהשוותו את טבעם אז המה יחד יצאו מזווגם הב"ק בצדק שמוזוגים לאיש אשה קרובה לטבעו ואז הנקל לזווגם, אבל זווג שני שכבר הוא גדול וטבעו כבר נשתנה או נשאר על תכונתו קשה לזווג כי זיווגם הוא לפי מעשיהם, אמנם הזווג הראשון שעכ"פ זיווגם הב"ק בעת שהיה טבעם קרוב עפ"י הרוב יהיה שלום בין איש לאשתו, כי עכ"פ כבר היא בת זוגו, לכן גם אם נתרחקו בטבעם זה מזה ועל פי הטבע לא תחוייב האהבה ביניהם, עכ"פ חן אשה על בעלה וכן חן מקום על יושביו שנגזר בית פלוני לפלוני, ושדה פלוני לפלוני הוא חן מקח על מקחו והוא רק חן בלא שום סבה טבעית רק שכן נגזר קודם יצירתו.

(ביצה ט"ז) ארשב"ל נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת ולמוצי' ש נטלין אותה הימנו כו' ופירש"י וז"ל רוחב לב למנוחה ולשמחה ולחיות פתוח לרוחה ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו עכ"ל. הלא ידוע דרכו של רבינו ז"ל לקצר מאד בלשונו לשון הוזהב וכאן האריך הרבה יותר מראי. הן אמנם כי רבינו ז"ל הוא פרשן לפרש הבל ע"ד הפשט לכן פ' גם ענין נשמה יתירה ע"ד הפשט ולא הלך בגדולות ונסתרות כי כן נאה לפרשן, אף כי ידענו שבמתק לשונו רמז לפעמים גם על ענינים גבוהים, אבל עכ"פ מהו האריכות דברים שהאריך כאן. וידוע שהספרים וביותר

בספרי המקובלים אמרו על הנשמה היתירה שהשכל מתגבר יותר, כי ידוע שהשכל בא מצד הנשמה שהיא חלק אלוה ממעל וכמש"כ (אויב ל"ב) ונשמת שדי תבינם, שהבינה באה מצד הנשמה, א"כ בשבת שיש לו נשמה יתירה מתגבר שכלו יותר. ועפ"ז נבין דבריהם ז"ל (ב"ר פ"א) ויברך אלהים את יום השבת ויקדש אותו ברכו באור פניו של אדם וקדשו באור פניו של אדם, לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת כמו שהוא דומה בשבת עכ"ל המד', ועיין במפרשים שלא נאמר מעם הגון ע"ז, ועפ"י דברינו אלה יתבאר כפשוטו שהנשמה היתירה הוא תגברת השכלי ועי"ז יאיר פניו אז יותר כמ"ש המלך החכם (קהלת ח') חכמת אדם תאיר פניו ועוז פניו ישונא, ויש ברכו באור פניו שע"י שיתגבר שכלו יאיר פניו יותר ולא רק שיאיר פניו אבל קדשו באור פניו שע"י שיתגבר שכלו על חומרו ויתקדש יותר. אבל עלינו להבין דברי רבינו ז"ל מה שפי' ע"ד הפשט, ולכאורה קשה מאד מה ענין אכילה ושתיה לנשמה יתירה, וכן מש"כ לשמחה ולמנוחה, מה צריך נשמה יתירה למנוחה? לכן נראה שענין גדול רמז לנו רבינו ז"ל, כי הנה כבר כתבו הראשונים ההבדל שבין תענוגי עוה"ז לתענוגי עוה"ב, שתענוגי עוה"ז יתענג עליהם רק כאשר יחסר לו הרבר, לא אחרי כן, לדוגמא כאשר ירעב יתענג על האכילה אכן כאשר יאכל וישבע אז נפש שבעה תבוס נופת וביותר אחרי אכילתו יהיה גופו כבד עליו וירגיש כמו עיפות; אם עמל הרבה שהלך ברגליו הרבה ימצא עונג בהמנוחה, אך אם ינוח יותר מדאי תהיה המנוחה היתירה עליו למשא עד שיתנגע כמעט בהמנוחה היתירה כמו בעבודה, השמחה היתירה תהיה למשא ואחרית שמחה תונה, וכן הוא בתאית המשגל שאח"ז תסור תאותו ואף ירגיש עיפות וחלישות, לא כן תענוגי עוה"ב כל אשר ישיג יותר עוד ימצא מקום בנפשו לקבל יותר, וז"ש מדת הקב"ה כלי מלא מחזיק וכל אשר יתמלא יותר מתענוגי עוה"ב יהיה כבחו להשיג עוד יותר ויותר, והנה אמרו (ברכות נ"ג) שלשה מעין עוה"ב אלו הן שבת כו' וזהו הנשמה היתירה שהוא מעין עוה"ב, וא"כ לא לבד בעניני הרוחניות כמש"כ למעלה שיתגבר השכל וא"כ כלי מלא מחזיק יותר וכמ"ש יהיב חכמה לחכימין וכן אמר בכל חכם לב נתתי חכמה שמוה דרשו שמדת הקב"ה כלי מלא מחזיק שכן הוא כל עניני הרוחניות, אבל עניני הגשמיות הוא שבת מעין עוה"ב, ולפי"ז דברי רבינו מדויקין מאד. רוחב לב כלומר לקבל, ומה למנוחה שלא יקצין במנוחת שבת, ולשמחה שלא תהי' השמחה למשא ושלא תהיה אחריתה תונה ולהיות פתוח לרוחה שלא כמו בכל תענוגי עוה"ז שכלי מלא אינו מחזיק ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו, וזהו ממש מעין עוה"ב. א"כ כל דבריו המה בדיוק גדול ואין בהם אף תיבה אחת מיותרת.

(מנחות ל"ב) אמר שמואל תלאה במקל פסולה כו', או שהניחה אחר הדלת

סכנה ואין בה מצוה. של בית מונבו המלך היו עושין בפונדקוניהן כן זכר למוזוה, ופירש"י וז"ל: פונדק בית שלנין בו עובדי דרכים בדרך ואין חיבים במוזוה דלאו דירת קבע היא כדתנן לקמן בפ' התכלת. הדר בפונדק בא"י כל ל' יום פטורה מן המוזוה, ושל בית מונבו המלך כשהיו מהלכין בדרך נושאים מוזוות עמהן ותולין אותן בפונדק במקל עד הבקר וזכר למוזוה לפי שלא היו דרין לעולם דירת קבע אלא הולך ה' מעיר לעיר במלכותו עכ"ל. אחר נשיקת עפר קודש של רבינו רש"י וז"ל לא זכיתי להבין דבריו הקדושים, היתכן שלא היה להם בית כלל שדרים בהם אנשי ביתם ושם הלא היו קובעין מוזוה, ומה שייך זכר למוזוה, ומדוע לא מצינו שום חסיד מהחסידים הראשונים שיהיו נושאים עמהם מוזוות לתלות בבית שלנים בדרך? ומלבד זה נראה שבית מונבו שהיו תולים המוזוה אחורי הדלת אינו נראה שתלאוהו במקל, ועוד כמה דקדוקים ואין רצוני להאריך. אבל נראה שמונבו המלך שנוכר בש"ס כמה פעמים וכן הילני המלכה אמו היו גירי צדק, מדינת מלכותם היתה בערב, כמש"כ כל סופרי דה"י הן סופרי ישראל והן כותבי דה"י מאו"ה שהיתה מדינתם נקראת אדובאנא במדינת ערב ונתגייירו בסתר ובני מדינתם לא ידעו שעובדי אמונתם והחזיקו בדת ישראל. וכאשר נודע להם רצו למרוד בו ושכרו איזה מלכים משכניהם להלחם עמו, וז"ש (נזיר י"ט) מעשי בהילני המלכה שיצא בנה למלחמה ואמרה אם יבוא בני בשלום מן המלחמה אחיה נזירה שבע שנים ובא בנה מן המלחמה והיתה נזירה ז' שנים ובסוף שבע שנים עלתה לא"י וזוורה ב"ה שתהא נזירה עוד שבע שנים. המלחמה הזאת היתה זו שכתבנו שרצו למרוד בו מפני שנתגייר והסיתו בו מלכים הקרובים, ומדינת מלכותם היתה בערב ולכן לסוף ז' שנים עלתה לא"י להקריב קרבנות נזירות, אבל מפני שמנתה הנזירות בעירה שהיה חו"ל לכן הורוה ב"ה שתמנה הנזירות מהרש. והנה התוס' בכתובות (ז' ד"ה הורוה) שהקשו איך הורוה ב"ה והא הילני היתה אם מונבו שהיה מבית חשמונאי שהיה קידם שנעשה הלל לנשיא, וכבר העיר הגאון רש"ש ע"ז שהילני ומונבו היו גיורים והיו כמו כ"ה שנה קודם החורבן. ומעתה הדבר פשוט, שפונדק הוא בית שמתקצין בו הרבה אנשים והיו יראין שלא יתודע הדבר שהם גרים ומחזיקים בדת ישראל, שפונדק הוא מקום הקבוץ, לכן תלאו עכ"פ את המוזוה אחורי הדלת שלא יראו שרי המלוכה הנאספים את המוזוה, ואף כי מוזוה כזו אינם יוצאין בה עפ"י הדין, אבל מפני הסכנה לא קבעו מוזוות בהפתחים כדין רק תלו אחורי הדלת זכר למוזוה.

(ברכות י') ענני ה' ענני. אמר ר' אבהו: למה אמר אלי' ב' פעמים ענני, מלמד שאמר אלי' לפני הקב"ה, רבש"ע ענני שתתן אש מן השמים ותאכל כל אשר על המזבח, וענני שתסיר דעתם כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם, שנאמר ואתה

הסיבות את לבם אחורנית, עכ"ל הגמרא, ולכאורה יפלא איך יתכן לבקש להסיח דעתם שלא יאמרו מעשה כשפים הם, אחרי שזה תלוי בבחירה והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ועיקר הדבר מה שטען ואתה הסיבות את לבם אחורנית ג"כ אינו מובן, האם ח"ו הבו"ת השיאם לחטוא? ועוד יפלא אם גם על המופת מי שיענה באש הוא האלהים יש למען ולחשוד שעשה בכשפים או בתחבולות סתרי הטבע וכדומה, א"כ מדוע בחר במופת כזה אשר יש מקום עכ"פ לבע"ד לחלוק, האם לא היה ביכולת לבחור במופת אחר כמו להעמיד השמש או לקרוע הים וכדומה מה שבלתי אפשר לשום חרטום ואשף לעשות כן, הלא נקל מאד להביא אש באיזה תחבולה טבעית, וכן אמרו (ילקוט רמז רי"ד) ויפסדו על המזבח אשר עשה וכי הוא עשה (ר"ל אלי') שאמר אשר עשה לשון יחיד, וחלא הם (ר"ל נביאי הבעל) עשו, אלא מלמד שחיא"ל בית האלי עשאו נבוב ושמו אותו בתוכו ואמרו לו כשתשמע את הקול (ר"ל הקול שיועקו נביאי הבעל) חתה האש אשר בידך והדלק מתחתיו (ובודאי היה החיתוי הזה איזה תחבולה טבעית שלא יכירו העם) מיד וימן הקב"ה נחש ונשכו ומת עכ"ל הילקוט, א"כ נפלא איך לא נתירא מזה אלי' וגם כאשר ירד האש מן השמים הנקל לאמר שנעשה ע"י איזה תחבולה טבעית מסתרי הטבע. ונבין מראש עיקר שאלת אלי' אם ה' הוא האלקים לבו אחריו ואם הבעל לבו אחריו שאמר להם עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים אם ה' כו' מהו אתם פוסחים על שתי הסעיפים, כי אמרו (סנהדרין ק"ב) ויוסף אחאב לעשות להכעים את ה' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו, א"ר יוחנן שכתב על דלתי שומרון: אחאב כפר באלהי ישראל, ויפלא הלא גם המלכים הקודמים עבדו ע"ז וכל המודה בע"ז כאלו כפר בכל התורה, וא"כ במה הכעים אחאב יותר? והעיקר מש"כ אחאב כפר באלהי ישראל מה דוקא באלהי ישראל, מדוע לא כתב אחאב כפר בה' או באלהים?

אבל נבאר מהו הכונה מ"ש אלקי ישראל, כי ידוע אשר בעלי הע"ז הקדמונים לא כפרו בהסבה הראשונה סבת כל הסבות ועילת כל העילות, רק חשבו שהבו"ת אינו חפץ בעבודת האדם וכן אינו משגיח על עולם השפל רק מסר הנהגתו להמלאכים, ולכן עבדו להם כמש"כ הרמב"ם בתחלת הלכו' ע"ז, ולדעתם ה' ר"ל הנקרא הוי' על שם שהוא היה היה ויהיה הוא הסבה הראשונה הוא איננו אלקים, ר"ל שופט ומנהיג ומשגיח, כי ע"ז הנהגת העולם ביד המלאכים והמה נקראים בכתבי הקדש ג"כ בשם אלהים שעכ"פ ע"י נמשרה ההנהגה וכל כחות הטבע נמשך על ידם וכמ"ש (ב"ר פ"י) אין עשב מלמטה שאין לו מול מלמעלה שמכחו ואומר לו גדל. וההבדל שבין אמינותנו אמונת התורה לדעת בעלי ע"ז הקדמונים, כי אנחנו בעלי התורה אומרים: אמת הדבר שכל ההשפעה מאתו ית"ש נמשך ע"י המלאכים, אבל הם רק

כמו כלים שאין להם שום כח עצמי ורק מה שמקבלים מאתו ית"ש משפיעים למטה, ולכן בלתי שייך שום עבודה להם כי לא יוכלו להועיל מאומה. וז"ש כי כל אלהי העמים אלילים, אמת שהם נקראים אלהים, אבל הם אלילים בלי שום כח, כמו שאמר איוב לחבריו ואתם רופאי אליל כולכם (איוב י"ג) רופאים שאין בהם ממש ונקראים אלהים אחרים, כי עכ"פ יש להם ממשלה כל אחד על אומתו, אבל ישראל נאמר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. שאינם נתונים תחת שום שר רק ה' ית"ש בעצמו הוא מנהיגם, לכן נתן להם את תורתו וחפץ בעבודתו, אבל בעלי עובדי האלילים יכפרו בזה ויאמרו כי הוא יתברך איננו חפץ בעבודת האדם ואין כבודו בתחתונים, לכן עבדו להממוצעים והקריבו להם קרבנות. וידוע משיב הכוזרי מאמר ד' סימן י"ד וז"ל: צריך להבדיל בין סיעת ירבעם לסיעת אחאב הברלה גדולה, כי עובדי הבעל הם עובדי ע"ז לגמרי, וכן אמר אלי' : אם ה' הוא האלקים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו, ובהם היו מסופקים החכמים איך ה' אוכל יהושפט מסעודת אחאב ולא אמרו בזה בסיעת ירבעם כו'. כי סיעת ירבעם לה' אלקי ישראל היו כל מעשיהם, ומה שהיו להם נביאים היו נביאי ה', ונביאי אחאב היו נביאי הבעל ובבר גם יהוא בן נמשי התאמץ למחות מעשה אחאב כו' ולא שלח יד בענלי ירבעם כו' עכ"ל הכוזרי. וז"ש ויוסיף אחאב לעשות להבעים את ה' אלקי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו. כי כל המלכים שהיו לפניו הלכו בדרך ירבעם, שכל מעשיהם היו לה', לא כן אחאב שעבד ע"ז וכתב על דלתו שומרון : אחאב כפר באלקי ישראל שכפר שהיו' הוא הסבה הראשונה, אינו אלקי ישראל שאינו רוצה בעבודתם ואינו משיג בברואי מטה כלל, ועזב כל ההנהגה לשרי מעלה, לכן רק להם ראוי לעבדם.

אמנם ההבדל שבין ישראל מקבלי התורה לכל השבטים ואומות הקדמונים עובדי האלילים והעצבים שגם עליהם הוא משגיח והוא באמת אלהי השמים ואלהי הארץ, הכונה שהוא שופט ומשגיח על כל הברואים, הן ברואי מעלה והן ברואי מטה, כי כל העכו"ם השפעתם ע"י השר שלהם ואין ביכולת שום שר משרי מעלה לשנות מכל מה שקבלו מאתו ית"ש, וכמש"כ למעלה שזוהו הכונה כי כל אלהי העמים אלילים שאין להם שום כח עצמי, וכל מה שיעבדו אותם ויקריבו להם קרבנות וכדומה הוא ללא הועיל, לא כן ישראל, לכן ישנתה דינם ע"י תשובה ותפלה וכמ"ש (דברים ד') כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו שה' הוא אלינו המנהיג והשופט ולו הלא היכלת לשנות הגזירה גם אחר גז"ד, וזהו בכל קראנו אליו אף לאחר גז"ד, וז"ש (תהלים ל"ג) אשרי הגוי שה' אלהיו העם בחר לנחלה לו משמים הביט ה' ראה את כל בני האדם ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם. אין המלך נושע ברב חיל גבור

לא ינצל ברב כח שקר הסוס כו', הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב, כי אמרו בפרד"א פכ"ד ר' שמעון אומר קרא הקב"ה לשבעים מלאכים הסובבים כסא כבודו כו' ונפילה גורלות שנאמר בהנחל עליון גוים וגו' ונפל גורלו של הקב"ה על אברהם ועל זרעו שנאמר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, וז"ש אשרי הגוי שהו'—הקב"ה הוא אלהיו מנהיגו שהוא העם בחר לנחלה לו כמ"ש יעקב חבל נחלתו, ולא תחשוב שכל השבעים אומות הקדמונים עו"ג שנפלו בגורלם של ע' המלאכים מסר ח"ו הקב"ה את כל הנהגתם להשרים, כי לא כן הוא, באמת משמים הביט ה' ראה את כל בני האדם והוא המשגיח עליהם וגוזר הכל עפ"י מעשיהם ואין השרים רק שלוחים להוציא לפעולה מה שנגזר מאתו ית"ש ואין ביכולתם לשנות מאומה, כי ממכין שבתו השניח אל כל יושבי הארץ באין הברל כלל, והוא המבין אל כל מעשיהם לרונם ולגזור עליהם הכל לפי מעשיהם, ולכן אין המלך נושע ברב חיל גבור לא ינצל ברב כח שקר הסוס לתשועה, וא"כ תשאל מהו ההבדל בין ישראל לאו"ה הקדמונים אחרי שעל כולם רק הוא המנהיג והמשגיח והשופט ומה זה שאמרנו אשרי הגוי שה' הוא אלהיו, לכן אמר שכל העכו"ם מתנהגים במבע הנגזר עליהם ואין בכח השרים לשנות מאומה, אבל עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב לשנות הטבע והגזירה וכמ"ש בכל קראנו אליו גם לאחר גז"ר. וז"ש אין מול לישראל כמו שפירש כן הראב"ע בפרשת וארא והרמב"ם במאמר תחח"מ. לכן מוכח אחרי שהוא משגיח על כל יושבי תבל ובחורר על כל עם סגולתו, א"כ ראוי לעבוד רק לו ולא לשום שר או מזל, אבל אחאב כפר באלהי ישראל שהוא מנהיגם ולכן עבד לע"ז והכעיס את אלהי ישראל יותר מכל המלכים אשר היו לפניו שהיו מכוונים עבודתם לה', וזה ששאלם אל' עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים שעב"פ היו מכבדים את התורה ובמו שאמרו גם על אחאב בעצמו שכבד את התורה כמ"ש (סנהדרין ק"ב) מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה מפני שכבד את התורה שנתנה בב"ב איתיות, וזה ששאלם שאתם פוסחים על שתי הסעיפים, אם ה' הוא האלהים המנהיג המשגיח והשופט איך לבו אחריו ואין לכם לעבוד ע"ז, ואם הבעל לבו אחריו ואין שום מקום לתורה כי שוא עבוד אלהים שאינו חפץ כלל בעבודת האדם, והבחינה יהיה האלהים אשר יענה באש, מזה מוכח שהוא חפץ בעבודת האדם, וזה שבקש ענני שתרד אש מן השמים לקבל הקרבן, וענני שתתן לי אש בזאת אשר תסיר דעתם מלומר מעשה כשפים הם, כי אמרו (סנהדרין ס"ז) ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא, אר"א מכאן שאין השד יכול לבראות ברירה פחות מכשעורה, אמר ר' פפא: האלהים! אפילו כנמלא לא מצי ברי, אלא האי מכניף להו והאי לא מכניף להו שברי' קטנה אין בכחם לקבצנה, נמצא שכח הכשפים הוא רק לגנוב ממקום אחר ולהביא או לארז

את העינים שיהיה נדמה כרגע שעושה אבל להמציא דבר חדש אין בכחם. והנה אמרו (ביומא כ"א) ת"ר שש אשות הן: אש אוכלת ואינה שותה, שותה ואינה אוכלת, אוכלת ושותה כו' — אוכלת ואינה שותה הא דירן, שותה ואינה אוכלת — אש דחולים, אוכלת ושותה — אש דאלוהי, נמצא שאש של אלוהי נמצא רק בשמים אבל פה בארץ לא נמצא אש כזה והמה היו בקיאים במעשי כשפים או, לכן הודו ואמרו ה' הוא האלהים.

(ברכות נ"ח) אמר שמואל: נהירין לי שבילי דרקיע כשבילי דנהרדעא לבר מכוכבא דשביט דלא ידענא מאי ניהו, וגמירא דלא עבר בסלא ואי עבר בסלא חרב עלמא, והא חזינן דעבר — זיוי' הוא דעבר ומתחזי כדעבר איהו. עכ"ל הגמ'. רבים מהמתחכמים החדשים פערו פיהם לבלי חוק, אם לא ידע הכוכבא דשביט הלא מזה מוכח דלא ידע כלום בשבילי דרקיע. אמנם כן שהתוכנים הראשונים נבוכו ולא ידעו אם הכוכבא דשביט הוא כוכב נברא כמו כל הכוכבים, או שהוא מתהוו לשעתו ע"י קבוצת האדים, אבל האיש המתפאר דנהירין לו שבילי דרקיע הן לא ידע בשבילי דרקיע יותר מכל תוכני זמנו, ואחרי אשר עתה נודע שבדברים רבים הלכו חשכים כאשר נתברר כעת וא"כ התפארותו של שמואל היא שוא בהתפארו דנהירין ליה שבילי דרקיע. והנה הראשונים האמינו כי כל הכוכבים וכן הגלגלים המה נפשות רוחניים חיים והם כמו ממוצעים בין יצורי ממה ובין מלאכי מעלה, ועתה נתברר שאין שום גלגל רק הכוכב עצמו מתנענע ע"י כח המושך של השמש, וכלם המה חומרים כבדים, וכדומה דברים רבים אשר הראשונים להעדר הכלים אשר המציאו האחרונים הלכו בהרבה דברים תהו לא דרך. אמנם כי הודו האחרונים כי אכן יש להתפלא, איך בעינים עצומות השיגו מה שהשיגו, עד כי מעט אשר מעט בחשבון מהלכם של כוכבי הלכת. אבל עכ"פ התפארותו של שמואל הוא גזיוס גדול, כי אם היו באמת נהירין ליה שבילי דרקיע היה יודע שהכוכב דשביט הוא באמת כוכב לכת סובב את הרקיע סביב השמש כמו כל הכוכבי לכת, ולא היה אומר לבר מכוכבא דשביט דלא ידענא ליה.

אבל נראה כי שמואל לא התפאר חלילה בדברי שקר, ולהיפך הודה על האמת, ועל דבר שלא ידע אמר לא ידעתי, כפי מדת החכמים באמת, ועלינו לבאר מעט, והוא שכל מי שיודע מעט בחכמת התכונה של תוכני זמנו יודע שכל כוכב יש לו חומר וכובד, וסבובם הוא ע"י כח המושך של השמש שהוא גדול מאד עד שהוא גדול הרבה גם מכל הכוכבים ביחד, ואחרי שתנועתם וסבובם הוא ע"י כח מושך, יתחייב שיהיה עיגול סבובם עיגול ארוך כתבנית ביצה הנקרא בלשון התוכנים ע ל י פ כ ע, אבל אין כל עליפסע של כל הכוכבי לכת שוה, שכל כוכב

שהוא יותר רחוק מהשמש עליוסע שלו יותר ארוך, אשר הסבה לזה אין פה המקום לבאר, וכל מי שקרא מעט בספרי התוכנים האחרונים יבין זה. אמנם אף שכל הכוכבים נפעלים ע"י כח המושך של השמש מפני שהשמש הוא גדול הרבה, אבל עכ"פ יש גם לכל כוכב בעצמו כח המושך, ולכן בהפנע כוכב אחד במחלכו עם כוכב אחר יפעלו זה על זה עפ"י כח המושך שלהם וישיבתו או מהלכם הטבעי, כי ידוע בטבע שכל חומר יש לו כח המושך רק כמלים הם מפני כח המושך של כדור הארץ, וכבר הראו המחקרים את זה בחוש שאם יתנו את האנך קרוב להרים הגדולים והגבוהים יפעל כח המושך של ההרים על האנך להטותו מעט הצדה, אבל בכוכבים נבר ונרגש מעט מאד מפני גדלם ואין ביכולת הכוכב השני הפוגע בו להטותו מן הרכו ולהשבית מרוצתו הטבעית, ורק הירח שהוא הקטן מכל כוכבי הלכת הנראים לנו, יפעלו עליו הכוכבים היותר גדולים הרבה ממנה לפעמים להשבית מהלכו הטבעי. ועפ"י זה נבין מחלוקת ריב"נ עם ר"ג (ור"ה כ"ד) מעשה שבאו שנים ואמרו ראינוהו שחרית במזרח (שתמיד בסוף החדש נראית הלכנה הישנה במזרח והחדשה תיכף אחר המולד נראית בסוף המערב כידוע) וערבית במערב, אמר ריב"נ עדי שקר הם, כשבאו ליכנה קבלן ר"ג, עכ"ל המשנה. ואמרו ע"ז בנמ' תניא אמר ר"ג לחכמים כך מקובלני מבית אבי אבא פעמים שבא בארוכה ופעמים בא בקצרה, והביאו ראיה מהכתוב שמש ידע מבואו מכלל דירח לא ידע מבואו, והרמב"ם בפיה"מ כתב ע"ז וז"ל: מה שחושבין הטפשים שהאמינו בשני הדברים והיה אצל ר"ג אפשר שיראה הירח במזרח קודם נץ החמה וכו' ביום שיראה בעצמו במערב אחר שקיעת החמה זה מן הנמנע בתכלית הנמנעות כו' אבל מה שנפל בדמיון מזה הוא אמרם בנמ' שאל ר"ג לחכמים כך מקובלני כו' פעמים בא בארוכה כו' ומפרש פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה כמו שמפרש התו"ם שיש הברל אם מהלך הוא ברום הגלגל או בשפל הגלגל עיי"ש ומסיים וז"ל: ור"ג לפי שדקדק זה הענין ידע שאפשר שיראה באותו הלילה וקבל דבריהם באמרם ראינוהו ערבית במערב ולא השגיח לאמרם שחרית במזרח כו' וכאשר קבל ר"ג עדותן שראו ערבית הרחיקן מן הדבר לפי שלא היה בין הראיה ובין הקיבוץ ומן הראיה לפי חשבונם, וכן פי' בקצרה הרע"ב שלפי חשבון ריב"נ לא היה עדיין עת שיתראה. וכאמת הדבר תמוה מאד שהרי כתב הרמב"ם שהיו הסנהדרין מחשבין לברוק העדים כמו שמחשבין האצמגנינין וא"כ ידעו היטב מהלך הירח, וביותר כי היו מקדשין עפ"י הראיה, ואיך לא ידעו הדבר הזה שהוא מתחייב להיות תמיד בכל שנה ומה היה צריך ר"ג לאמר שכן הוא מקובל בדבר שהיכולת להראות עפ"י חשבון מהלך הלכנה, ועוד אם עיקר מחלוקתם היה תלוי בחשבון א"כ מה זה שאמרו שהעידו שראיה בשחרית במזרח אחרי שעכ"פ לא בזה היה תלוי עיקר

מחלקותם רק שנחלקו בהחשבון וכן גם מחלקות ר"ג ור' יהושע שם לא היתה המחלקת בחשבון מפני שזה בלתי אפשר, וידוע שר"י היה תוכן גדול כאשר יתבאר עוד להלן.

אך לבאר מחלקות ר"י ור"ג אין פה המקום, אבל נראה שצדקו מאד דברי החכם מר"א שר"ג אמר פעמים בא בארוכה היא מצד ההשבתות כאשר נבאר, כי מה שאמר הרמב"ם שיתראה הישנה בשחרית והחדשה בערבית הוא מהנמנעות — כנים הדברים שעפ"י חשבון מהלך הירח הוא מהנמנעות, אבל כבר העירו התוכנים שלעתיים רחוקות מאד יקרה כזה, והסבה היא ההשבתות, שלפעמים יקרה שע"י פגישת הירח עם כוכב אחר הגדול הרבה ממנה יפעל כח המושך של הכוכב למהר מהלך הלבנה ותתראה קודם הזמן של מהלכה הטבעי ולפעמים הוא להיפך. ענין ההשבתות לא היה נודע עוד בימי הרמב"ם מרם שנתודע כח המושך ע"י נעויטאן האנגלי זה יותר משתי מאות שנה. חשבון ההשבתות הוא חשבון עמוק מאד, עד שגם חכמי התכונה האחרונים עם כל כלי המחזה הנפלאים שהמציאו לא יוכלו לקצוב בדיוק את ההשבתות. ומדויק מאד דברי הגמ' מכלל דירח לא ידע מבוא, ואם הכונה ההכרל אם מהלכה ברום הגלגל או בשפל כמו שפירשו הרמב"ם והר"י"מ הלא גם הירח ידע מבואו שכן הוא בהכרח ע"י מהלכה, אך אם הכונה ע"י ההשבתות שפועלים עליה הכוכבים האחרים לשנות מהלכה, בצדק נכון לאמר שהירח לא ידע מבואו שאין הקדימה והאחור באים מצד עצמה רק מסבה חיצונית, ובאמת צדקו דברי ריב"נ שערי שקר הם, שעפ"י החשבון או לא היה מתחייב שיתראה הירח בערבית אחרי שאמרו אמת שראוהו שחרית במזרח כי כן היה ראוי גם עפ"י החשבון. רק שר"ג קבל מבית אבי אבא גם חשבון ההשבתות, ויש כך מקובלני מבית אבי אבא פעמים בא בארוכה פעמים בא בקצרה, והיו נכון מאד ומוכח כי כל רז לא אנים להם וזאת היתה קבלה מהנביאים.

ידוע שפעמים רבות התנבאו חזוי השמים שכוכב דשביט יפגע בכדור הארץ ויחרב העולם, גם ראינו כי דבריהם נכזבו מהנסיין, והסבה לזה היא שבאמת קשה מאד לכוון בדיוק זמן הראות הקאטעט, כי בכל פעם כמעט ישתנה מהלכו ויהאחר בואו. כבר השכיל הרב ש"ר בהקדמת תולדות השמים להחכם חז"ס לבאר דברי הגמ' (תוריות י') ששאל ר"ג לר' יהושע: מי הוה ידעת דהוה לן עכובא כולי האי א"ל כוכב אחד יש שעולה לשבעים שנה ומתעה את הספנים, אמרתי שמא יעלה ויתעה אותנו, והענין הוא שמהלך הקאטעטין שונים מאד ממהלך כל הכוכבי לכת, שכולם מהלכם האמתי הוא ממערב למזרח ורק לפי ראותנו נדמה לנו שמהלכין ממזרח ע"י גלגל היומי לפי השטה הקדמוניות או ע"י סביב הארץ על קוטרה לפי דעת האחרונים.

אמנם מהלך רוב הקאמעטין הוא מצפון לדרום, ובזמנים הקדמונים בטרם המציאו את כלי הקאמפאס הנוטה לרוח הצפוני, היו מהלכים הספנים ע"י כוכב ציר הצפוני שאינו משנה את מקומו כידוע, ואחרי כי הקאמעט הולך מצפון לדרום יקרה כי יבסה את כוכב ציר הצפוני ואז יתעו הספנים. הקאמעט האללע, שהוא הקאמעט היותר גדול הנודע בימים האחרונים, חשבו הראשונים מכל ספרי דה"י שנכתבו מתי יתראה אף שלא ידעו אז שהוא כוכב לכת כמו כל הכוכבים, ושפטו שמורה על מלחמות, וכדומה, ע"כ כתבו תמיד השנה והחדש שנראה ובדקו האחרונים ומצאו שלפני שני אלפים שנה היה מתראה בכל שבעים שנה, אך בכל פעם התאחר מעט עד שכעת יתראה בשבעים ושש שנים או שבעים ושבע, ור"י ידע אז שהקאמעט הוא כוכב לכת ועולה לשבעים שנה, וידע שמתאחר בכל פעם, וחשב שיוכל היות שעתה יתראה ויתעה את הספנים, אבל לא יכול לצמצם בדיוק זמן הראותו, מפני שידע שמתאדרר הוא בכל פעם, וז"ש שמא יעלה ויתעה אותנו. הסבה שאינו שומר מהלכו הוא מפני דקות חומרו לכן יפעלו עליו הכוכבים הפוגעים בדרכו לשנות מהלכו ולהרחיקו יותר. מעתה חלא צדקו מאד דברי שמואל שאמר נהירין לי שבילי דרקיע כו' לבר מכוכבא דשביט שבלתי אפשר לדעת מהלכו בצמצום, אעפ"י שכבר ידע ר"ג מההשבתות כפי שכתבנו וכן ר"י ידע מההשבתות שידע שהקאמעט מתאחר כל פעם, עד שגם ר"י שהיה חכם גדול מאד בכל החכמות ונצח את סבי דבי אתונא עכ"ז לא ידע לבוין את זמן סבוב הקאמעט ואמר שמא יעלה ויתעה אותנו, א"כ לא יפלא שגם שמואל אמר דלא ידענא מאי ניהו, והעיקר כי בלתי אפשר לדעת בבירור כמה הוא כובד חומרו של הקאמעט, ולכן כמעט בלתי אפשר לדעת כמה יפעלו עליו הכוכבים בהלכום כאשר גם תוכני זמננו יטעו תמיד בהלכו.

ועפ"י יתבאר היטב אמרם וגמירי דלא עבר כסלא ואי עבר כסלא חרב עלמא והא חזינא דעבר ההוא זיווא הוא דעבר. אמנם כי לא לחנם יתנבאו החזוים שיקרה שקאמעט יעבור קרוב לכדור הארץ ויחרב העולם, אף כי חומר הקאמעט דק מאד וממנו לא יתפוצץ כדור שקשה וכבד חומרו הרבה יותר מחומר הקאמעט, אבל יתכן שיעשה שנוי גדול באויר הנשימה עד שלא יוכלו כל הבע"ח לסובלו וימותו. והנה הרמב"ם כתב בפכ"ז לשני שלדעת בעלי הקדמות יתחייב שיחרב העולם בזמן מן הזמנים כי כן יתחייב הפסדו בהכרח על מנהג הטבעי כו' אבל לפי דעת התורה שהבוי"ת ברא את העולם ברצון ולא בחיוב א"כ נוכל להאמין שלא יחרב העולם בשום זמן, שרצונו הוא לקיים את העולם נגד הטבע כמו שברא את כל העולם רק ברצונו וז"ש הכתוב: אף תכון תכל כל תמוט ועי"ש שהאריך מעט בזה, ואם אמרו חז"ל שית אלפי שני הוה עלמא וחד חרוב לא שיחרב בטבע, רק כוונתם שיחריב הוא יתיש

ברצונו לחדש עולמו, אבל עד הזמן שרצונו לחדש עולמו, יעמיד העולם ולא יחרב ע"י שום סבה מסבות הטבעיות, וא"כ אף כי עפ"י הטבע יתחייב שיעבור באיזה זמן קאמעט קרוב לכדור הארץ ויחריבה, יסבב הכורא סבות שלא יתקרב ושלא יחרב וז"ש גמירי דלא עבר כסלא ואי עבר כסלא חרב עלמא, לא שאמרו שבלתי אפשר שלא יעבור כסלא, אדרבה הכונה להיפך אף שעפ"י הטבע יתחייב שיעבור כסלא ויחרב העולם אבל אנו מקובלים שלא יקרה כן לעולם והארץ לא תחרב עד אשר ברצונו יחריבה לחדש עולמו לא עפ"י הטבע. אכן להבין מדוע יתחייב שיחרב העולם כשיעבור מול כסלא יובן עפ"י דברינו שכתבנו שהקאמעט הלכו מצפון לדרום וכסיל הוא המול העומד בחלק הדרומי מקו המשווה והעליפסע של הקאמעטין המה ארוכים וקצרים הרבה יותר מכל הכוכבים, והנה אם כאשר עולה מקצה הצפון והוא רחוק מן הארץ והוא הולך ומתרום בדרך העליפסא שלו, יתחייב שכאשר יעלה עד חצי השמים ברום העליפסא שלו לא יתראה עוד על הארץ לגודל רחוקו מן הארץ, אכן אם יהיה מהלכו קרוב מאד, עד כי יהיה בכחו להחריב העולם יתחייב מזה שגם כאשר יעבור חצי השמים עד מעבר לקו המשווה, באלכסון הלכו עוד יהיה לא רחוק מן הארץ, כי ריחוקו ועליתו הרבה יהיו בחלק הדרומי ואז גם כאשר יהיה נגד מול כסיל עוד יתראה על הארץ אם היו נשארים אז אנשים על הארץ, ומתקרבותו כזאת אל הארץ יתחייב שיחרב העולם, אבל עכ"פ גמירי דלא עבר כסלא ובכל פעם שעפ"י החשבון יתחייב שיהיה קרוב אל הארץ יסבב הכוונות סבות שיתרחק ע"י ההשבתות והוא מפר אותות בדים נבואות החזוים ובכל פעם לא יאמנו דבריהם כי ע"י ההשבתות אשר יומין הכוונות ועוד סבות שונות, בהכרח יתרחק מן הארץ ורק זיו"י נראה שעבר כסלא כי השבט שלו הולך למרחוק ונראה שעבר אבל באמת הוא אז רחוק ברום השמים, עד שעין האדם העומד למטה על כדור הארץ אינו שליט לראותו, וכל דבריהם ז"ל נכונים וישרים למוצאי דעת.

במשנה (סוטה מ"ט) בפולמוס של אספסיוס נזרו על עמדות חתנים ועל האירוס, בפולמוס של טיטוס נזרו על עמדות כלות ושלא ילמד אדם את בנו יונית, בפולמוס האחרון נזרו שלא תצא כלה באפריון בתוך העיר כו', עכ"ל המשנה. פירש"י וז"ל: בפולמוס של אספסיוס שהביא על ירושלים כו', בפולמוס של טיטוס שהביא הורקנוס על אריסתובלוס אחיו ובין זה לזה היה חמישים ושתים שנה כדאמר בסדר עולם, בפולמוס האחרון הוא של חורבן הבית ושל טיטוס נמי הוה עכ"ל. זרות ותמיתות הרבה נמצא בדברי רבינו אלו. הקיסר אספסיוס ידוע שהיה קודם החורבן ומאו שצר על ירושלים עד שנשרף הבית היה ג' שנה כמו שאמרו בגיטין בפ' הניזקין, ובמדרש איכא נמצא ג' שנים ומחצה ואולי החצי שנה לא חשבו בגמ'.

כיון שלא היתה שנה שלימה וטיטוס, היה בנו של אספסינוס, שהלך לרומי שמינהו או לקיסר כמסופר בגמ' בפ' הניזקין, ובמדרש איכה שאליו יצא ריב"ז לבקש בעד יבנה וחכמיה וזה הכל במלחמה האחרונה של החורבן שנמשך בס"ה ג' שנה, ומעתה כל דברי רש"י המה תמוהים מאד שכתב בפולמוס של טיטוס שהביא הורקנוס על אריסתובלוס אחיו, וזאת היתה ערך מאה ועשרים שנה קודם החורבן שהורקנוס נצח או את אריסתובלוס ושר צבא רומי לקחו בשביה והביאחו לרומי ושם נהרג ומלך הורקנוס כמה שנים עד שבא עליו אנטיגנוס בן ארסתובלוס ונצחו ואותו כרת את אזנו ועשאו בעל מום שיפסל מן הכהונה, ומלך הוא וכן בהן בכהונה גדולה שלש שנים ואח"כ עלה הורדוס מרומי עם חיל הרומיים ותפשו לאנטיגנוס והגלתו לרומי והורדוס מלך תחתיו ע"י עזרת הרומיים ומלכותו נמשכה עד החורבן נ"ג שנה כמבואר בעז"ט וא"כ מלחמת הורקנוס על אריסתובלוס היתה ערך מאה ועשרים שנה קודם מלחמת טיטוס, וכן מש"כ רש"י, האחרון הוא של חורבן הבית ושל טיטוס נמי הוה, האם פעמים בא טיטוס להלחם? הלא מאז צר על ירושלים לא הלך משם עד אחר שכבש את ירושלים והחריב את הבית. סוף דבר כל דברי רש"י תמוהים מאד. עוד יפלא מאיזו טעם גזרו בפולמוס של טיטוס שלא ילמד אדם את בנו יונית, ובגמ' ב"ק ושלא ילמד אדם כו' נאמר ת"ד כע"ז. חלבי בית חשמונאי זה על זה כו', באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חוירים וכו' וכו' האיש אשר ילמד את בנו יונית וזה היה קודם הרבה לפולמוס של טיטוס, ואם כי רש"י כתב בפולמוס של טיטוס שהביא הורקנוס על אריסתובלוס אחיו מפני זה נראה מפשטות הגמ' שנתנו טעם על הגזירה ע"י המעשה של הזקן שלעזו להם בחכמת יונית, אבל הוכחנו שזה בלתי אפשר.

והנה רבותינו בעלי התוס' הרגישו בזה, כי בב"ק פ"ז הובא בגמרא זאת הבריתא על המשנה שאמרו ואסור לגדל חוירים בכ"מ אמרו ת"ר כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה היה הורקנוס מבחין ואריסתובלוס מכפנים והיו משלשלין להם דינרין בקופה והעלו להם תמידים והיה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית, לעזו להם בחכמת יונית וא"ל כ"ז שהם עסוקים בעבודה אינם נמסרים בידכם. למחר שלשלו להם דינרין והעלו להם חזיר כו', באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חוירים וארור האיש שילמד את בנו חכמת יונית. הזקן הזה היה אנטיפטר אבי הורדוס שהיה רצו הורקנוס ויועצו כידוע, והובא שם בב"ק זה הבריתא טעם על איסור גידול חוירים ואותה הבריתא הובאה סוף סוטה למעם שאסרו למוד חכמת יונית. והנה כמשנה סוטה לא נזכר האיסור לגדל חוירים ובב"ק כמשנה לא נזכר האיסור של לימוד יונית, מפני ששם נזכר רק מה שאסור לגדל בא"י, כמו אין מגדלין בהמה דקה בא"י ואין פורסים

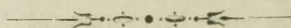
נשבים ליונים כו' וחזירים בכ"מ, והנה התוס' שם ד"ה ואסור ללמד בנו חכמה יונית כתבו וז"ל: וא"ת הלא בפולמוס של מיטוס גזרו כדאמרינן בפ' בתרא דסוטה ומיטוס היה בשעת החורבן כדאמרינן בהניזקין (גיטין נ"ו) ומלכות בית חשמונאי קדמי טובא כדאמרינן בפיק דע"ז (ט) וי"ל דמעיקרא גזור ולא קיבלו מנייהו אי נמי אי הוה בעו למיקם בארור לא הוי מקרי עברין, אבל לבסוף איכא גזירה דרבנן, ונראה דלא יגדל דמהנתיך היא היתה גזירה בפולמוס של מיטוס, עכ"ל. ואחר נשיקת עפרם הקדוש לא זכיתי להבין כל דבריהם, חדא מה טעם שאסרו בפולמוס של מיטוס על אלו השני דברים עצמן שגזרו במלחמת האחים, ועוד כי בשני המקומות לא נזכר טעם אחר על אלו שתי הגזירות רק הטעם של מעשה שהיה בימי מלחמת האחים, ועוד מנין לנו שגזרו בפולמוס של מיטוס על גידול חזירים? ומש"כ בסוף דבריהם ונראה דלא יגדל דמהנתיך היא היתה גזירה בפולמוס של מיטוס, דחקם תירוצם השני שבמלחמת האחים אמרו רק ארור ולא גזירה לאסור שיהיה נקרא עברין שעובר על דברי חכמים, א"כ קשה דהא במתניתין נאמר בלשון איסור, לכן כתבו שהאיסור בפעם השני בפולמוס של מיטוס, אבל תמוה מאד מאין לקחו שבפולמוס של מיטוס גזרו על גידול? שלא ילמד נמצא במשנה סוף סוטה, אבל לא יגדל לי' יצא בשום מקום שאסרו בפולמוס של מיטוס, ונראה דעתם שכיון שבפולמוס של מיטוס גזרו באיסור שלא ילמד מה שער זה הזמן היה רק בארור ואחרי ששני הדברים נאמרו בעת מלחמת האחים שיהיה בארור, לכן כשגזרו באיסור על הלימוד גזרו ג"כ באיסור על הגידול. והנה מלבד מה שזה דוחק גדול אבל עיקר הדבר קשה מאד לאיזה טעם יאסרו בפולמוס של מיטוס על הלימוד אשר לא נאמר בגמ' שום טעם ע"ז. כל הגזירות הנה גזירות של מיעוט שמחה מפני המאורע אבל לא ילמד אין זה מיעוט שמחה ורק במלחמת האחים אבדו ארור מפני מעשה של הזקן. עוד יפלא שעל האסור לא ילמד אמנם כי נוכל ליתן טעם על תירוצם הראשון שלא רצו לקבל אז מפני שבימי הבית השני היו רגילים מאד בלשון יונית וגם היהודים האלכסנדרונים היו עוסקים הרבה גם בחכמת יונית ובודאי היו גם בא"י הרבה שעסקו בזה והיה קשה להם לפרוש, אבל גידול חזירים אשר אסורים באכילה וגם למכור לעכו"ם הלא אסור לעשות סחורה בנבילות וטריפות, א"כ בודאי רק מעטים היו מגדלים אותם ומדוע לא ירצו לקבל גזירת חכמים? סוף דבר כל דברי התוס' הנה דחוקים מאד.

אבל הנראה שט"ס קטן נפל במשנה ע"י שגיאת הסופרים, וכצ"ל בפולמוס של פומפיוס גזרו על עטרות התנים ושלא ילמד אדם את בנו יונית, בפולמוס של מיטוס גזרו על עטרות כלות ועל האירוס, בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא כלה באפריון בתוך העיר. פומפיוס היה שר צבא רומי יחד עם יוליוס צעזאר ויוליוס

נצחי כידוע בכל ספרי דה"י וכן ביוסיפון והמה היו באחרית ימי מלכי בית חשמונאי, ואותו הביא הורקנוס על ארסתובלוס אחיו וכאשר כבש את ירושלים עשה הרג רב באנשי העיר וגם נכנס למקדש והרג את הכהנים בעת שהיתה העבודה בידיהם ומאו החלו הרומאים להיות מושלים על ירושלים ויהודה, ולכן גזרו אז על עמדות התנים ושלא ילמד אדם את בנו יונית, וגם שלא לגדל חזירים מפני מעשה של הזקן, ומה שלא נזכר כאן גזירת איסור גידול חזירים מפני שזה נזכר במשנה בב"ק אבל יתר הדברים לא נמצאו בשום מקום אחר במשנה ובפולמוס של טיטוס שהיה בזמן חורבן הבית גזרו על עמדות כלות ועל האירים, ובפולמוס האחרון הוא של ביתר, שאחר חורבן ביתר נתיאשו מלצאת לחירות מתחת עול הרומיים ע"י מלחמה רק ע"י משיח צדקנו, ועפ"י סרה קושית התוס' ולא היו שתי גזירות בשני זמנים. הסופרים שהשם אספסיוס היה ידוע מהספור בגיטין וכן ממד' איכה רבתי ומהשם פומפיוס לא ידעו ולא שמעו, שלא היו בקיאים בדה"י, לכן החליפו הסופרים שם פומפיוס בשם אספסיוס, וממילא נתערב ונחלף גם הגזירות. הסופרים שמצאו שבמשנה נכתב שבפולמוס של טיטוס גזרו שלא ילמד אדם את בנו יונית ובגמ' שם נאמר המעס שבמלחמת האחים לעז הזקן בחכמת יונית ושע"ז גזרו שלא ילמד אדם כו', טעו וחשבו שמלחמת האחים היתה בימי טיטוס ולכן החליפו ובלבלו הדברים בפירש"י ובצ"ל: בפולמוס של פומפיוס שהביא הורקנוס על ארסתובלוס אחיו והס"ד, ובפולמוס של טיטוס שהביא על ירושלים היא של חורבן הבית של טיטוס, והס"ד, בפולמוס האחרון הוא של ביתר ובין זה לזה היה נ"ב שנה כדאמר בסדר עולם והס"ד, ועפ"י כל דברי רבינו רש"י ז"ל ישירים ונכונים בלא שום פקפק וגמגום וכל קושית התוס' מתורץ על נכון בע"ה.

מדרש קהלת על הפסוק כל הדברים יגעים: ר' יהודא בן נקוסא היו המינים מתעסקין עמו, היו שואלין אותו ומשיב, שואלין אותו ומשיב. אמר לון על מגן אהם מוסבין (פי' משיבין) אתין נעביד בינא דכל בר נש דנצח חבריה יהא פוצע מוחיה דחבריה בקורנא והוא נצח להון ופצע מוחיהון עד דאיתמלאון מוחיהון פיצעין פיצעין, כיון דאתא אמרין ליה תלמידוהי: רבי סייעך מן שמיא ונצחתן אמר לון על מגן לכו והתפללו על אותו האיש (כלומר על עצמו אמר) ועל אותו החמת שהיתה מלאה אבנים טובות ומרגליות אבל עכשו מלאה פחמים עכ"ל. קודם זה המאמר הובא שם שכל שנתקרב להמינים לא יצא בשלום כי היה נמשך אחריהם עיי"ש, וע"ז הביאו זה המעשה שר' יהודא בן נקוסא יצא בשלום ולא די שלא נמשך אחריהם, אבל להיפך שנצחם ופצע את מוחם. ר' יהודא בן נקוסא היה מפורסם לחסיד כמו שמבואר בגמ' (ב"ק פ"א) בעובדא דר' ור' חייא שאמר ר"ה שמא יהודא בן נקוסא

תלמידיו שכל מעשיו לשם שמים. ואף שבמד' נקרא בן נקוסא ובגמ' נקרא בן קנוסא אבל עכ"פ הוא הכל אחד. עיין סה"ר בסדר תנאים ואמוראים אות י' ותמצא שהכל אחד. ולכן אמרו לו תלמידיו מן השמים סיעוק והשיב להם צאו והתפללו על אותו האיש ועל אותו החמת שהיה מלא אבנים טובות ועתה היא מלאה פחמין והמפרשים פי' שהמינים עשו לו זה בכשפים, וזה פי' רחוק ורחוק ולשון צאו והתפללו על אותו האיש מהו הצורך להתפלל עליו וגם הלשון על אותו החמת ג"כ אינו מדויק ואין להאריך בדקדוקים, אבל הנראה שהוא מליצה. כי שם אמרו: הרחק מעליו דרכך זו מינות שהחובה להתרחק מהם, שעפ"י רוב אינו נמלט מהם ונמשך אחריהם וגם אם לא יהיה נמשך חיו אחריהם אסור להתקרב אליהם וכמו שאמר ר"א (ע"ז י"ז) ע"ז נתפסתי למינות ועברתי על מה שכתוב בתורה הרחק מעליו דרכך זו מינות, וכן קובל על עצמו יהודא בן נקוסא ואמר לכו והתפללו על אותו האיש להתפלל שימחול לו הקב"ה שהתקרב אל המינים. אכן יש להבין מהו האבנים טובות נעשו פחמין? אם הכונה בפשטו שהאבנים טובות נעשו פחמין הלא כבר קיבל עונשו, ואם הוא ע"ד החידה אין זה דבר והפוכו שהול"ל שנעשו ח צץ וכדומה אבל פה ענין פחמין לכאן. אך נוכל לומר שהאבנים טובות יש להם זוהר ואור נוצץ מהם ופחמים הם ההיפך שחורים בתכלית השחרות, אבל כ"ז רוחק. לכן הנראה שזהו מליצה נפלאה, שאמר התפללו על אותו האיש ועל אותו החמת, שאין האיש והחמת שוים שיאמר עליהם בלשון אחד, אמנם ידוע אשר בזמננו נתגלה שהאבן טוב הנקרא דימאנט הוא באמת פחם ויסודו הוא רק פחם עד שהשכילו בעת לעשות מפחמים אבן טוב דימאנט אשר בלתי אפשר להבחין ביניהם, וע"י ניצוצי השמש הפועלים על הפחמים יוככו עד שיהיו לדימאנט כידוע. ועתה כל המליצה הזו נכונה היא למאד, כי האדם בהולדו הוא כמו עיר פרא חומר עב וגם, ורק ע"י השכלתו וקיום התורה והמצוה יודרך חומרו, עד כי חכמת אדם תאיר פניו, ופני משה כפני חמה, והגוף נקרא חמת וכמ"ש על האשה: חמת מלא דם, וכן אמרו (סנהדרין ק"ט) כולוה גופא דרופתקי נינהו טובי' דרופתקא דאורייתא ופירש"י בלשון השני וז"ל דרופתקא, כיס ארוך שמשמין בו מעות, וזה שקרא להגוף חמת, ואם זוכה שיהיה דרופתקא דאורייתא הגוף הזה מגסות חומרו יודרך עד שיהיה לו זוהר כמו אבנים טובות שנזכבו ע"י ניצוצי השמש ונעשים כמו בריה חדשה, אבל עתה ע"י שנתקרב להמינים אבר כל זכותו והגוף נתגשם כבראשונה וזהו שהחמת שהיה מלא אבנים טובות חזרו ליסודם ונעשו פחמין, וזה מליצה ישרה ונכונה.

ד.

זאת ליעקב.

מאת מר הותני ודודי הרב החכם וירא אלקים מרבים
מו"ה יעקב הלוי ליפשיץ נ"י.

(פר' ויחי בראשית נ'): וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך רעבדים, ויאמר אליהם יוסף אל תיראו כי התחת אק' אני, ואתם חשבתם עלי רעה אק' חשבה לטובה נו'. דברי יוסף הצדיק אל אחיו יאירו מתוך ההסבר הזה: פעולה האדם לא תצא לעולם לפי המחשבה הקודמת והתכנית, ולפי המטרה שאליה היא מכונה ומכוונת בלבבו מבלי מגרעת, ולא עוד אלא שעל פי הרוב יצא המעשה לפעולת אדם בהיפך המחשבה ויחטיא אל המטרה אשר הציב לו הפועל, יש אשר האדם מכוון מעשהו במזמה אשר יחשוב להרע לרעהו רעה גדולה אשר לא יוכל להמיש צוארו ממנה והרעה בעצמה תצמיח טובה גדולה אשר גם האוהב המבקש טובתו לא יכול להשכיל להטיב לו באופן כזה, ולהיפך לפעמים יאבה האיש להביא טובה רבה במעשהו המציק במחשבתו והנה מהטובה תצא רעה גדולה. אכן שיעשה דבר רק לפי מחשבת הפועל בלי כל מגרעת, עד כי תהיינה הפעולה והמחשבה תואמות יחדו אין זאת כי אם כח אלהים לבד אשר סוף מעשה נעוץ במחשבה תחלה, ובזאת הרגיע את אחיהם לאמר: התחת אלהים אני כי יהי' לאל ידי לכוון מעשי ולהפך זממי לו גם עלתה על לבבי מחשבת נקם ושלם; וממחשבהכם בנפשכם הלא תוכלו לדעת זאת, הן אתם אמנם הלא חשבתם עלי רעה, והאלהים חשבה את המחשבה הרעה בעצמה לטובה, הלא תשכילו תוכחו איפוא כי אם היתה חלילה מחשבת רעה בלבבי עליכם חשבתיה בעצמי לאולת רעה, יען כי אין בכח איש להנציא לפעולות את מעשהו לפי המטרה אשר במחשבתו, ודברי חן ושכל טוב כאלה דים להרגיע את רוח האחים ולנחמם.

(תהלים מ"ו): ה' מי יגור באהליך וגו', הולך תמים ופועל צדק וגו', נשבע

להרע ולא ימיר. והמבארים בארו נשבע להרע לעצמו בצדקה ותענית, ולא ימיר את שבועתו. לדעתי כן המשורר החסיד כונה דקה ועמוקה בפתגם נשבע להרע ולא ימיר, באופן שהפתגם הזה הוא מבאר את תנאי טהרת הכונה אשר להולך תמים ופועל צדק, הראוי לגור באהלי ה' ולשכון בהר קדשו. כי הנה בכל הטוב אשר יעשה איש לזולתו, הוא מחסר נפשו משובה, כנותן צדקה, כמבקר חולים, כמציל נפשות בכחו, או בכספו, כמנחם אבלים, וכמשתדל בעד רעהו יחסר נפשו, אם בכה או בעגמו נפשו מצער רעהו, או מיראת הסכנה. אפס כי בכל הטוב אשר יעשה לזולתו יחסר נפשו משובה, יש ויש בכל זאת לפועל הטוב טובת הנאה חמרת או רוחנית על צד התמורה, כאשר בכל הויות עולם יש תמורה, הרע אחוז בעקב הטוב, והטוב יבוא לרגל הרע; בלב העושה טוב לרעהו תתגב תקות גמול, על דרך שלח לחמך על פני המים כי ברוב ימים תמצאנו, או תקות כבוד, עד כי יתכן מאד אשר גם בנפש המענה בצום נפשו יתגב לפעמים איזה רגש כבוד או פשוט רגל גאווה תמצא מסלות בלבבו, ועל כן הטיל המשורר החסיד האלהי תנאי על ההולך תמים ופועל צדק, אשר אם נשבע להרע לעצמו ולא ימיר מבלי כל תמורה, שלכתחלה בעת שהולך לעשות את הטוב מקבל עליו את הרע המגיע לו מפעולת הצדק בידיעה תחלה, מבלי כל תקוה ורצון לקבל גם איזה טובה מועמת על צד התמורה.

(שם ק"פ ט"ט): אשרי משיביל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'. הדל הוא אשר עניו דלו למרום, ונשואות אל ההרים אולי תבוא לו עזרה לרגלי איזה סבה אשר יסבכ ה' מבלי שילחץ להצטרך לבריות, ולהשחיר פניו בבקש עזרה מאיש. איש דל כזה ישא יסבול יתענה תחת יד המחסור ימים רבים עד אשר התכרח יאלצהו לבוא לבקש טובה מאיש. אבל השבע איננו מאמין להרעב, וכי יבא דל כזה אל ביתו ידחהו בלך ושוב ומהר אתן עד אשר בטרם יושיט לו העזרה המצומצמת יענהו בתוחלת ממשכה, ולא כן המשיביל אל דל ישיביל לדעת כי אם היום בא זה אל ביתו, הנה בטח הוא סובל ומתענה זה כמה ימים עוד בטרם בא לדרך על סף ביתו, על כן ימהר ויחיש לתת את הטובה שהוא מבקש לרוחחו לישועתו ברגע בואו, וע"כ גם בעל הגמולות ישלם לו מדה כנגד מדה, כי ביום רעה אותו יום הרעה הבאה אל המשיביל אל דל, ימלטהו ה' גם הוא תכף וטיד.

(שם ק"פ נ"ה): שלח ידו בשלומיו חלל בריתו, חלקו מחמאות פיו וקרב לבו, רכו דבריו משמן והמה פתיחות, השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך וגו'. דברי המפרשים ידועים כי כנגד אחיתופל כוננו הרברים, ולהסביר את הדברים ולהמתיקם להבין מה המה הרברים הרכים משמן והמה פתיחות, עלינו לעמוד על אופן של כמה מצות התורה, שהחובה על האדם להתנהג בהן עם חברו מטש בהפך טמה שיתנהג

בהן בעצמו. לדוגמא: מחובת האדם להיות עניי ושפל רוח, וכמאמר הכתיב נבזה בעיניו נמאס, אבל במדה שהוא שפל רוח בעיניו, בה במדה להיפך צריך לנהוג כבוד בזולתו, לרוממו ולכבדו בכבוד היותר נעלה, וחלילה לו לאמר הן גם חברי מצווה כמוני להיות עניי ושפל כך, ובכן אקל בכבודו והשפלתו, חלילה לאדם ישר לאמר ככה. כן הוא בכל המצות הנוגעים בין אדם לחברו כמו במדת הבטחון החובה על כל אדם לבטוח בה' כמיש במה בה' ועשה טוב, היינו שכל אדם מחויב לשום בה' מבטחו, ולא ישום בשר ורועו, אולם חלילה לאיש ישר לפטור את אחיו האביון במדת וחובת הבטחון לאמר לי בטח בה' בשעה שהוא פורש אליו כפיו לבקש עזרה. וע"ז נאמר במה בה' בעצמך ועשה טוב עם זולתך ואל תפטור עצמך בחובתי גם הוא לבטוח בה', העונה כן לעני הוא ליעג לרש הרף עושהו, כי עד כמה תדאב נפש האביון אשר ה' הפץ דבאו, בהתהפך פניו ככרום לבקש חסד, ואם הוא ידיחני בחלקות ואמר במה בה' והוא יעור לך כי מעיו הוא לכל הבוטחים בו, ולמה לך לשום בן אדם בסלך, ועוד דברים טובים רבים משמן כאלה, ומה יענה לו או האומלל ונכה הרוח? האם יאמר לו כי איננו שם ה' מבטחו חלילה? לכן יאלם הומיה ויגוע בעניו. ועל זה אמר דוד על אנשי רשע אלה: הנני שואל כמנו יענה ועזרה בעזרתה לי והוא אמנם חלקו מחמאות פיו וקרב לבו — רבו דבריו משמן והמה פתיחות, ומה המה הדברים החלקלקות והרכים משמן האלה, הלא הם באמרו אלי ומיעץ אותי לאמר השלך על ה' והבך והוא יכלכלך וגו', ופטר את נפשו בתחבולות ערמה ודברים רכים כאלה, וכן אמר דוד: ואתה אלק' תורידם לכאר שחת, אנשי דמים וטרמה, כי לא להם העדקה לרחות אותי ולפטרי בחובת הבטחון, אני אבטח כך, אבל לא להם לפטור את זולתם בחובת הבטחון הכללי (נדפס הכאור הזה בהערה למאמרי שאלות ישרון, הלכנן שנה ו' גליון ל"ד שנת תרל"ד).

(תהלים ס"ב) עד אנה תהותתו על איש, תרצחו כלכם, כקיר נטוי, גדר הדרחוי, אך משאתו יעצו להדחית ורצו כוז וגו'. מומרי נעים ומירות ישראל, אף כי לפי פשוטם ומשמעם מיוסדים הם במקרים ידועים, אשר קרו ויאתו לפניו, וההרפתקאות דערו עליו בעצמו, בכל זאת בכונה השניה הפנימית הספונה ושמנה בהם, הנה הנם נאמרים ברוח הקודש על האומה כלה, והיא גדולתו ותהלתו של משיח א"ק יעקב הנה אשר תהלות ישראל ועתידותיו, תפלותיו והרפתקאותיו מעולם עד עולם מאירות כנורות אלק' מתוך המקרים הפרטים אשר קרו לו לבדו, ומתוך תהלותיו ותפלותיו לעצמו כמתוך מנורה ערוכה ושמורה לנרות הללו הכללים, כי על

כן הלא היה ספר תהלים לספר תפלות ותהלות ישראל כללי ולספר תהלה ותהלה לכל יושבי תבל, אשר יחיד וצבור גם יחד בכל עת ובכל ענין, ישפוך במומרי תהלים את נפשו אל השם.

הנה המשורר האלקי ציפה על צוררי ישראל תלמידי המן המתנכלים ומתחכמים למצוא עון על ישראל להשניאו בעיני הבריות כיצור מסוכן לשוב העולם ולחיי החברה אשר המצוה והחובה על כל מי שהיכלת בידו לאבדו, ולהסיר במותו מכשול מדרך הרבים, ומה גם בהיות היצור המסוכן הזה הולך למות מטבעו ומטל לנפול מעצמו, ובטענת שוא ושקר כזאת יאמרו להעצמות מעטה צדקה על רדפם אותו באף להשמידו מתחת שמי ה', כאשר כן גם המן המתיק מרמה בפיו במלשינותיו לאמר: ולמלך אין שוה להניחם. יצור מסוכן כזה לזולתו, ואשר לא יוכל עמיד עוד בעצמו, יכונה קיר נמוי וגדר הרחוויה, הנכונים להמית במפלגתם רבים מאשר המית בעמדם, כמו חי כמו חרון הם לכל הנפגע בהפגשו בהם, וכמו על קיר נמוי וגדר הרחוויה שהחובה על הרשות המקומית להדיחם ולהפילם למשוואות לבלי יזיקו את העוברים. אבל הכי באמת מסוכנים המה בקיר נמוי וכו'? הדבר הוא בהפך. רק קנאת עם ושנאת לאום בעם חרמם הנושא וסובל עקת אויב וחמת מציק בסבלנות נפלאה, מרוב דעת רחבה ומרוממות נפש, תסית ותגרה אותם בו, כי רק מאשר גבוה הוא עליהם במעלות רוחו על כן יברו עליו שקרים וידברו עליו כזבים כי יצור מסוכן הוא לכסות על עונם בכזביהם, והוא אשר דבר דוד המלך עה"ש בקדשו עד אנה תהותתו על איש וכי ישראל זה כאיש אחד חברים אשר בעון האחד בן האגני לשלוח יד בהאחד לבדו ויבקש להשמיד את העם כלו עם האחד) תרצחו כלכם ותשיתוהו מסוכן לרבים בקיר נמוי גדר הרחוויה, תחת אשר משאתו מפני שהוא רם ונשא עליהם במעלת רוחו יעצו להדיח, להרחותו ולהפילו, כמו מתנדבים הם לבער הרע לטובת הרבים, אך וכי מפני שהוא בעל מעלה גבוה מהם על כן יש להם הצדקה להדיחו לכן ירצו את הכוב שיכסה על התואנה שהם מבקשים ומתנקשים לרצחו.

(משלי כ"א כ"ד) זד יחיר לץ שמו עושה בעברת זדון. יש אדם פושק שפתים הורה חצי התולים שנונים וחדים ללב כל המתארח בחברתו, לפעמים ידבר עתק בגדולים וטובים, יתהל בכל פועל טוב, ובכל מעשה הטוב יטיל ספק, ובוה יגנה יחפיר ירשיע בחנפי לעגי שנינה, וישים תהלה בכל אשר לו נאוו תהלה, ואוי לאיש הנפול לשיחה בפיו להיות נדון בליצנות רותחת הנומפת משפתיו ברשע כסל, ולהתוליו יאמר שהם מכחמים מבדחי לב, כי אין בליצנות ממשכת את הלכבות, מצודרת נפשות אך להרע. להרשיע צדיקים לחשוד בכשרים ולהטיל מומים בקדושים

וקדשים, ומלין לצד עלאה ימלל, וההמון מתענג בסתר לבבו על מקדמי המלגלג וחדודי אבני הקלע היוורדים חרדי לבב וזולתם, ויכסו על פשע שפתי איש השפתים ובעל הלשון הזה בכנותם אותו רק בתואר „לץ“ לאמר חכם — משגע — אוהב אמת הוא שלא ישא פני איש. על איש כזה אומר החכם מכל אדם לאמר „וד-יהור“ רק „לץ“ שמו בפי ההמון, אבל שמו האמתי היאות לו הוא וד יהור, כי עושה הוא את תעתועי תעוב התוליו לא בדרישתו את האמת כמו שמתפאר ולא רק מאהבתו את הליצנות בעצמה ליפות בה את דרישת האמת, כִּאֲבָחַר בסגנון הזה בעברת-ודיון להקל ולהרע, לבלע ולהשחית לזולתו.

(תהלים ק"פ קי"ב): טוב איש (כמו איש טוב) חונן ומלוח יכלכל דבריו במשפט. על דרך צחות נוכל למצוא בדבריו המלך החסיד השקפה על שני סוגי בני אדם, אשר בציורו על האחר החיובי נכיר גם הפכו. ישנם בני אדם כאלה שהם מטבעם ותכונתם צרי עין ורעי המוג אם גם המה אנשים ישרים מבני המעלה, עכ"ז לא יוכלו דבר טוב על הגיון איש וחדוש שנתחדש לו בתורה בחכמה במדע, ובכל מפעל שהוא תפארת לו מן האדם. להאנשים האלה הוא ככבוד אבן וכנטל החול להוציא מפייהם המלה כי טוב, והיה כי יראה להם איש אִיזה חידוש טמה שהגן לו חונן הדעת והעלימו עינם מהחלק היפה והטוב שבו, והתנפלו בסקירת עיניהם רק על החלק הדל והחלש שבאותו הענין, ולהגדיל המגרעת פי שנים, יסבבו וילכו סחור סחור מבלי ראות את יפיפותו של הענין בכל חלקי הטוב הרבים שבו, יען כי קשה עליהם להוציא המלה כי טוב על פועל והגיון וזולתם. אנשים כאלה המה כמו חמסנים מוסריים מבלי להגיד לאדם ישרו ולהלל פעלו, אף כי סוף סוף אנוסים הם ע"פ הדבור וההגיון האמיתי של המבוקר והוכחותיו להודות על האמת.

לא כן הוא האיש הטוב, דרכו הוא ממש בחיפך: במרם ימצא מגרעת ישמח לבו לראות אך טוב וישבע רצון אם ימצא פעלו על צד חיותר טוב, לכן מיד כשיראה הגיון או מפעל וזולתו, ישיביענו רצון בחנינה והלואה ויהלל פעלו כי טוב, ואח"כ יכלכל דברו במשפט ויבחנו בכור הבקורת כראוי, אבל מתחילה אין כונתו וחפצו לחמוס פועל וזולתו. ולזה אמר: טוב איש (ר"ל איש טוב) חונן ומלוח בדרך חנינה והלואה ירהיב את נפש המבוקר לאמר כי טוב ואח"כ יחפוך ויחפוך באותו הדבר ויכל כל דבריו במשפט ישר ונאמן מבלי משא פנים.

(שבת קנ"ז ע"א) רב יוחנן אמר אין מול לישראל כו', ואף רב סבר אין מול לישראל. לא רחוק מהרעת לאמר כי דבר מסודר מתהלך בחשבון קבוע אשר לא

יסב בלכתו, יתואר בפי חז"ל בשם מול, על דרך שאמרו במס' פסחים גלגל קבוע ומזלות חזרין, ר"ל סובבים הולכים בסדר נכון וחשבון קבוע וידוע, ולפי המובן הזה אמרו אין מול לישראל לאמר: אין חשבון וסדר ומהלך קבוע וידוע למצב ישראל שיהי' לאל ידינו לחשוב תהלוכות עתידותיו ע"פ החשבון. ננסה נא להסביר את הרעיון הזה בדוגמא.

כי יקח איש משרת לשרשו על משך ידוע, יש לפנינו חשבון ודעת אם יוכל המשרת לעמוד ולשרת לפניו בכל ימי המשך הזה ושישבע האדון רצון ממנו. אם מכירים אנחנו את האדון לאיש ישר, ואת המשרת כי הוא איש חרוץ ובעל כשרון, איננו עצל, אוהב את המלאכה ושונא הבטלה והשכרון, או בטח נוכל לחשוב כי ישבעו רצון זה מזה ולא ישמע קול תלונה ותגרה, כי מה הוא מבקש מאתו, לא מעשים הגיונים ורוחניים. המעשים והדרכים אשר הוא דורש ממשרתו גלויים וידועים, ועל כן נוכל לשער מראש בחשבון צדק תהלוכות האדון עם משרתו ועד כמה ישבעו רצון זה מזה. וכן להיפך אם המשרת ידוע לעצל, עקש ועז נפש, נוכל לשער מראש כי יאולץ להתהלך עמו בקרי וכי ימי תובחה ונאצה נכונים לו ולא הרבה יאריך המשרת ימים בביתו.

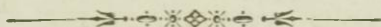
אבל לא כן הוא תהלוכות האב עם בנו האהוב לו, אין חשבון ודעת לתהלוכותיו עם בנו, היום יחבקו וינשקו ויאכילו למעדנים, ולמחר כמעט יראהו באיזה תנועה לא ישרה בעיניו, בשבט יכנו וייסרהו קשה, כי הנשיקה והמכה באהבת האב להבן במאזנים תשאנה יחדו, וממקור אחד של אהבת אב רחום תקרנה. חושך שבטו שונא בנו יאמר המהמכ"א.

והנה אמרו חז"ל באבות: חביב אדם שנברא בצלם וכו', חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, ובכן אין להם מול, כלומר אין לעתידותיהם חשבון וסדר קבוע וידוע, לפי השקפת האדם להנהגת השי"ת אביהם שבשמים עמם. הכתוב אומר ויענך וירעיבך ויאכילך את המן למען ענותך לנסותך, כי ויענך ויאכילך, הנשיקה והמכה, במאזני אהבת האב הרחמן את בניו ישאו יחד, כאשר כן יאמר גם המלך החסיד (תהלים קי"א) חסד ומשפט אשירה כי כעל החסד כן על המשפט אשירה. וגדולה הסרת מבעת מארבעה ושמונה נביאים, יען כי כל אלה ממקור אחד מוצאים יחד ולתכלית אחת, וע"ז אמרו אין מול לישראל שאינם עומדים תחת חשבון קבוע ומסודר.

(תהלים קי"ט) גל עיני ואביטתה נפלאות מתורתך, ידוע מאמר רבנו הגר"א זצוק"ל מווילנא אשר אמר להרב החכם ר"ב ז"ל משקלאו אשר בקש ממני להעתיק את הספר אקלידוס באמרו אשר שער אחד בחכמה פותחים עשרה שערים בתורה. לכן לזה התפלל המלך החסיד אשר לחבין את חכמת התורה הצפונה בה, למח לי ללמוד מראש ספרי חרטומי מצרים וחכמי שבא וכשדים? גל עיני ואביטתה כל נפלאות החכמות הצפונות והגנוזות בתורה מתורתך מתוך התורה בעצמה.

יעקב הלוי ליפשיין.

קאנונא.

ה

עטרת צבי.

ומאת דודי הרב המופלג בתו"י הכס וסופר מו"ד

צבי הירש הלוי קאלפ לבית ליפשיץ נ"י.

לראש השנה.

נרדם ויעף הייתי זה כמה חדשים, עד כי בא החדש הששי, ובקיל שופר קרא באזני את הקריאה „אני לדודי ודודי לי” העולה מאותיות אלול, ואיקץ כישן ואתעורר בקול דוד דופק ואתרפק עליך, אחי ואישי הכהן במקדש הדת, לתת לך עתרת שלום וברכה!

„אני לדודי ודודי לי” אשר במובן אלול, יטעים אל חבנו שופר, להעיר ולעורר את האהבה בין ישראל לאביהם שבשמים, ובין יהודי לאחיהו איש, וכאשר יתעשת איש ישראל לקול השופר, לזכור את בוראו, ולדרוש את ה' בהמצאו בימי רצון האלה, כן יתאושש לחדש את ברית האמת והשלום אשר היתה בה יד הזמן כמעט.

לפנים בישראל תקעו בשופר לא רק לעתות בצרה, כי גם בימי שמחה הריעו לפני המלך ה'. גם בשנת החמשים ביום הכפורים העבירו שופר בכל הארץ, ויקראו דרור לכל יושביה; ואולם עתה, מאז היינו עם מפור ומפרד, היה לנו קול השופר כבת קול רועה ישראל המנהמת על עדרו הנשבה והנפוץ. הגנו רואים את הקולות הנשמעים בשברים בתרועה, בגניחות ויבבות, אשר עם ה' מעבירים, ממזרח, ממערב, מצפון ומים, מבין בני כושיים וארץ חם, מבינות בני יפת צורי בני שם, מהודו, מאוסטראליא, מאמריקא וכל איי הים, ומכל ירכתי ארץ אשר הם נפוצים שם. עד כמה יעוררו שבורי לב ועקת שבר לקול השברים, וכמה הם הגולים האמללים הנפוצים כצאן אבדות אשר נפשם ירעה להם לקול התרועה. פה תיכב אם רחמניה שכולה וגלמודה כי יצאוה בניה בראש גולים לבקש מפלט להם מחמת המצוק; ושם יזכור נודד ללחם איה טעבר לים את האשה וילדיה, הנושאות אליו

נפשו לחיותן ברעב. אנושות מכות אם על בנים גדולות ונאמנות, ומי יוכל תנות צרות אלמנות חיות לאלפים ולרבבות אשר תראינה עינינו יום יום. אהה! שכול ואלטון חיים! והמתים החיים האלה, מכל אפסי ארצות תפוצותינו, הלא יענו בסתר רעם, אנחות בשברון מתנים, כהר קול השברים והתרועה אשר ישמע בכל הגולות טבל קצוי ארץ ואיים רחוקים.

אהה ה' אלהי ישראל! זכור ברית אברהם ועקרת יצחק!... הבן שואל "הנה האש והעצים ואיה השם לעולה?" והאב עונתו: "אלהים יראה לו השם לעולה בני" לאמר "בני השם לעולה", שה פזורה ישראל... לא איש אל ויכוב, ואם דבר היתנחם? אמנם לא לשחוט ולשרוף צוהו, כי הלא אמר תחלה כי ביצחק יקרא לך זרע, זרע אדם, זרע אנשים. זרע אלהים; אכן צחוק עשה ה' ביצחק, ויהי, אחר, אשר הקדישו לקרבן עולה איל נאחו בסבך עצי היער, כל קיץ מוגד סלונים ועקרים... וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו בן אדם... הוא האיל שנברא בין השמשות. אם האדם נוצר אחר למעשי בראשית ביום הששי, הנה העם בחר לו יוצר האדם לסגולה, ועלה לפניו במחשבה בתחלה, היה אחור לכל גיוי קדם, ונברא ביום כרוא אדם, בין השמשות של החיים המבעיים לאברהם ושרה, עת הבינים בין חיים למות, בין יום ולילה. וכן הוא הנברא הנפלא בתכונת הבינים בין חיי בשר לחיי נשמות, בין חיי ארץ לחיי שמים, על פני הארץ אשר הוא נע ונד בה בתכונת אדם בדמות איל. והאיל אין אֵיל הוה הנאחו בסבך, איל אשם תלוי, אשר חייו תלואים לו מנגד, אשם גזילות אשם מעילות, של כל חיתו שדי וכל חיתו ביער, מחולל מפשעיהם מדבא מעונותיהם, היה לעולת תמיד העשויה בחר סיני למחאה נגד עגל העמים הקדומים כל עתודי ארץ.

וההר בוער באש תחתיו עשן כלו, והוא איננו אבל, והוא שאמרו עליו (פרקי ר"א פר' ל"א) איל שנברא בין השמשות לא היה בו דבר לבטלה, גידיו הן עשר מיתרי נבל של דוד, עורו עור אזור במתניו של אליהו, קרניו של שמאל במתן תורה, של ימין, "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול". מה נורא ונפלא הרעיון! הבן היחיד הנוול בין השמשות של חיי הארץ, קים בעצמו את אשר דבר אחריו המשורר בקדשו בהשתפכות נפשו אל השם: "כלה שארי ולבבי" "ועמך לא חפצתי בארץ" ואני בהמות הייתי עמך", ויעל את חיי הבשר לעולה כליל להשם, וחיי נשמות לקחו עמדתן בתפלות ותהלות בקנאה להשם צבאות מחשמים הבלי שוא, ובהרם כשופר קולו כחוד קול ה' החוצב להבית אש דת לאור עולם, ובתקוה לקץ הימין אשר אז יתקע בשופר גדול. וחיי נשמות האלה נשקפים באור הנגה בנדים, בעור ובקרנים אשר לאיל העולה הזה. ומירות ישראל שהן דפיקות מרוצת דם הנפש,

הרצות רצוא ושוב מיאוש לתקוה, מתפונה לבטחון, מאנקת מות ונהמת יציאת הנפש לשירי תהלה ורני פלמ, דרך הגידים שהם רקמת פלאי אביר יעקב, וחסין קרוש יושב תהלות ישראל. הגידים הנחמדים האלה, הם מיתרי נבל עלי הגיון בכנור דוד. עור העולה אשר כמו אש לא יכוח, וכל כלי יוצר עליו לא יצלח, שבו הוא נאור בגבורה, לכבישת היצר, לרצון היוצר ולקנא קנאתו, יראה פעלו והדרו באזור מתניו של אליהו, המקנא והנרדף והנחכא, והמתכלכל, אם על ידי מלאך בפלא משמים, או על ידי עורבים המביאים לו לחם, כמו לחם סתרים ומים גנובים מבית מבחא דאחאב, אשר בשני האופנים הנפלאים הלא יחיה הגוי כלו! קרניו של שמאל במתן תורה אשר מאז והלאה קול השופר הולך וחזק מאד, יריע ישמע את הוד קול ה' בבת קול היוצאת מהר חורב, וכה יריע יצריח וירעם נפלאות, עד אשר ירים קרן לעמו, קרן של ימין והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול!

הנה כי כן עקדת יצחק עקדת המיד היא, הבן הנעקד יעמר חי וקים, גם בהיותו עולה כליל על מזבח האמת והאמונה. איל העולה הזה, שה פזורה ישראל בכל הארץ ובכל הגוים, מפליא להודיע לבני האדם גבורות ה' נורא עלילה, שהן הן גבורותיו ונוראותיו שהוא מפליא לעשות עמו מיום העלותו עד היום הזה. וכבר חזה הנופל וגלוי עינים את מפלאות מפעלות ה' בישראל גם בימי עלות העם למעלה למעלה, גם בימי רדתו פלאים, ויאמר: לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו. על העת אשר שכן ה' בתוך ישראל, וראו כל עמי הארץ כי שמו נקרא עליהם, ובין כתפיהם שכן, נפתרו דבריו כפשוטם: ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו, לשון חבה ורעות, ועל העתות בצרה בהיות העם כלו נודד בנגים שחוח וכפוף בשופר, גם אז ה' אלהיו עמו בצרה, גלו לבכל שכניה עמהם, ותרועת מלך בו, בשופר הכפוף, בו יריע ישמע כי מלך כל הארץ הוא ה' אלהי ישראל.

ובחדש השביעי, יום הרת עולם, יום תחלת מעשי בראשית, כשביל ישראל שנקראו ראשית, היום אשר בו הקריש אבינו הראשון את יחידו ויעשהו איל עולה מקרין, להעביר שופר תרועה בכל הארץ, להודיע כי מלך אלהים על גוים, ביום הזה הננו ממליכים עלינו את מלך הכבוד ותוקעים בשופר, אנחנו העם יודעי תרועה, יודעים כי „שופר של רה"ש מצותו בשל איל וכפוף“, כמונו יודעים מה שאמר הקב"ה (רה"ש ט"ז) תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקדת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמכם לפני. נזכירנה נמליכהו בשופר של קרן שמאל. במתן תורה. עד יערה עלינו רוח ממרום, יעיר ממורח צדק „יעורר ימין עזו לעשות חיל בצדק נעקד ונשחט תמורו איל“ ובשל ימין יתקע בשופר גדול

בימינו, והיה השם למלך על כל הארץ, ובהר ה' יראה בכבודו על עמו ועל חסידיו:

קדמתי להריע אליך בקול שופר, במרם דברתי אליך את אשר ידבר איש אל רעהו מרחוק, במרם ברכתי את בוא רעיתך וקירתנו ובנך יקירנו אליך בשלום, ובמרם הודעתי לך את אשר יודיע אדם מן הישוב לרעהו מרחוק, וכמו ירט דרך ארץ לפני, כי אמרתי, הן בקול שופר יש לאל ידנו לערבב גם את השמן, הלא לא יבצר מאתנו להשתיק ולהשביח שאון אוהב כמוך העולה תמיד בקול „הב הב“ בקול השופר, ואחרי אשר הרעשתיך בשופר התרועה ובקרב לבבך השלך הם, הלא תקשיב ותשמע אח נעים לאשר אשאלך: מה אתה נושה בי? ענה נא בי! נשבע אני בימיני הכותבת כי מאז נפרדת מעלינו לא יצא מעמי כל ענין חדש אשר רוח מבינתי יענני ראה זה מצאתי ראוי לשלוח לעננך בו רק „משלוח מנות“ כתבתי ושלחתי בעתו לאחר הגבירים אשר אינני חפץ לשלחו אליך כמו שהוא ועוד תבוא עתו כאשר יחיינו ה' לשנותו ולשלחהו כדבר בעתו. ואתה שלום וביהך שלום ובשנת חיים ושלום תבורך מאת המברך את עמו בשלום, ובשלומך יהי שלום גם לאוהבך

צבי הירש הלוי.

הנרות הללו.

בהעלותי את הנרות הללו שאנו מדליקין בימי החנכה האלה, עלו ובאו על אברוני גם ימי הפורים, אשר גם בהם נודה לה' חסדו על הנסים שעשה לאבותינו, וגם בהם מצוה להעלות נרות, ולכבד את סעודת הפורים באורים, לאות ולמזופת בישראל כי „ליהודים היתה אורה“ ועל לבבי עלתה השאלה הירועה: למה יגרע חלק ימי החנכה, וידל כבוד הנרות הללו שאנו מדליקים אותם, בלי משתה ומשלוח מנות איש לרעהו? נביטמה לראות ולהתכונן בנרות הללו, וחזות הכל נחזה בהם, נחזה נר מצוה ואור תורה מאירים באור השם, אשר עמם הוא, בכל עת ובכל מקום שהם. בנרות הללו שאנו מדליקין, גם בתוך אימה וחשכה גדולה הנפלת עלינו בכמה עתים ובכמה מקומות. זה יותר טאלפים שנה, אש תמיד אשר יקדה לפנים על המזבח נכבתה, וכל מחמדינו שהיו לנו מימי קדם עלו בלבית אש, אך אש דת עודנה בוערת בפנינו ובלבבנו, בכל מקום שם נתקע אהלנו, בנרות הללו שאנו מדליקין בכל המקומות ובכל הזמנים גם באין לנו מנוחת הקודש והיכל הקדש; בהם נחזה עתידותינו כי עוד ישראל ילך הלך ואור בנרות הללו שמוסיפים והולכים, ואויבינו ימעטו, יצערו ויכלו כפרי החג — כי בנרות הללו אשר קדש הם ואין לנו

רשות להשתמש בהם, כן קדש ישראל לה' כל אוכליו ואשמו, כל הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו ... בם נחזה נפלאות עם הפלאות, אסונו וששונו, וכל דברי ימיו מתוארים ומבוארים למראיהם ולצבעיהם, בנני הנרות הללו המאירים לעינינו, ובם נחזה, כי בכל עת אשר יקומו על יעקב צריו מסכים לו, לאכלו בכל פה, יקומו גם נושכיו מקרבם ויקיצו מועזעיו מתוכו. בכל עת אשר עריצים מחוץ יפרצו אל הקדש לחלל את הקדש. יתפרצו פריצי בני עמנו מבית, לפרוץ את הגדרים, לשמא את הטהרות, ולחלל את צפוניו. היונים הקדמונים מטמאים את השמנים, ופושעי ישראל מעזרים אחריהם, להפוך למינים את בני המאמינים, להתבולל בעמים ולהתערב עם שונים, לתת את כל חמדת ישראל וסגולות עם אלהי אברהם בפרחים מיופים ביפיפותו של יפת. והנה גם זאת נחזה כי בעת אשר כמעט גמר חסיד, פסו אמונים בתגרת יד הוידונים, והנה מן החורים יוצאים חוצץ חסידים ואנשי מעשה, תלמידי פנחס המקנא קנאת ה' ותורתו, ללמד בני ישראל אשר נפשם לא הטמאה, לעמוד על נפשם ועל דתם, להעלות נר מצוה ואור חנכה בשום נפש בכף, עד אשר ידחו ההבלים, ונסו הצללים, מפני אור האמת הזורע לצדיקים שומרי אמונים. ואך השמן למאור התורה אשר יבקשו מפי הכהן במקדש הקבלה הנאמנה. פך השמן הסגור חותם צר, בשעה חצופה, אשר המשכיל בעת ההיא ידום, בעת רעה אשר המגבירים לשונם ללא אמונה, מעותקים את הכתובים בשמי כזבים, מגלים פנים כחשים בתורה, ומאבדים את הדת לדעת, הפך הוך הזה נמצא לדורשיו מבקשי אמת. הפך הקטן הזה אמנם מצער הוא, ובכל זאת יתן אור וחיים באהלי יעקב, ונרותיו מוספים והולכים להרגיע ישראל ואמונתו. כל זאת התבוננתי ראיתי בנרות הללו שאנו מדליקין, ובתוכי השתומם לבי, על כי זכר נעשה לנפלאותיו בימים האלה רק בנרות הללו שאנו מדליקין, מבלי משתה שמנים וברכה על היין כמו בימי הפורים.

חשבתי אחת לאחת למצא חשבון, ואמצא הבדל רב המרחק בין מזמות אנטיוכוס היוני לעלילות המן העמלקי, וכן מצאתי ראיתי הבדל גדול בין הגדולות והנפלאות אשר הפליאו לעשות ההסידים החשמונאים, למפלאות אלהים מסתתר בעלילות מצעדי מרדכי ואסתר מושיעי ישראל.

האויב היוני, אויב הרע בקדש, לא יום לכולתנו מנפש עד בשר, הוא דמה להכחיד קיימנו בשרפת נשמה וגוף קים, כי יהנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב, והיו לעם אחד עמו, על כן כל בעל גוף אשר יצא בנפו מדת ישראל, ועיב את עמו, והיה לבשר אחד עם עמי הנכר וחיה. על כן רבו פושעי ישראל בנופם, אשר נתנו את נפשם, רוחם ונשמתם במחיר רוח המושל העולה עליהם לטובה מדומה. וברבות רשעים בעטני היוצאים פרצים מגדר התורה וסניגיה, גברה זרוע

האויב החיצוני ותעז ידו להכות את בית ישראל רססים, ולפרוץ פרץ על פרץ, ותרב העוובה באין עומד בפרץ ובאין מוח עוד.

לא כן היה הצר ואויב האגני, אשר לא משנאת דת כי אם משנאת לאום עברתו שטרה נצח לישראל עם חרמו. ידע המתנקם הזה, כי המצוה על ישראל למחות את זכר עמלק מתחת השמים, על כן זמם למד לישראל כמדתם, למחות את שמם וזכרם הם. ידע המן הרע הזה, כי לא בחמסו תורת ישראל בהוקת היר, ולא בהעביר כל טובו על פני הבוגדים מישראל, לאמר: עזבו את תורתכם וחיו על כל טוב אשר אתן לכם, למען יבואו ונספחו אל עמו ואל אלהיו, ואף גם לא בענוי ובענות הדין על ישראל, בחקקי חקים לא יחיו בהם, וגם לא בעשות בהם שפטים גדולים ונוראים במקומות זמנים שונים, לא בכל אלה ישבות ישראל מהוות גוי, ובה גם כי לא יאבד שריד לו, ואם לא יתקוממו עליהם כל העמים והלשונות בכל המדינות השונות, להתנפל על זרע ישראל בחרב נוקמת להכריתם ולשרש אחריהם פעם אחת ביום אחד קבוע ויודע, לא יבצר מאחד מורע היהודים להמלט ולהחבא עד יעבר זעם, ומורע הממון באחד חגוי הסלעים הזה יציץ ופרח ישראל, ויסף שרש למטה ועשה פרי למעלה. הלא בה נתן שאיל מלך ישראל ידים לאנג בחמלתו עליו, ויעמידהו חי רק ימים מספר לחיות זרע. ועל כן לא הפליא המן בין בן נאמן לעמו ישראל ההולך למות על קדוש השם, ובין בן ממר לעמו, הבוחר בחיי בו וקלון, מלמות לכבוד חי העולם, ויאמר להשמיד להרוג ולאבד כל זרע ישראל באין פדות. ובכן אבד מנוס מכל יוצאי ירך יעקב, ולא מצאו גם הנסוגים אחור מאחרי אלהינו, מחסה ומסתור גם בצל אלהי ובר הארץ. אבדה עצה גם מכנים כחשים, למצא כל מפלט, אם לא בשובם אל מפלטם ומנוסם העונה לקוראיו בצר להם — בצום ובכי בכל לב ובכל נפש.

הנה כי כן היתה במזמת אנטיזכוס עקירת הדת לעיקר והרס האומה לטפל, ובמחשבת המן היה העיקר עקירת האומה משרשה.

ועתה נשים לב אל ההבדל אשר בין החסידים החשמונאים, ובין הקרושים מרדכי ואסתר. החסידים הכהנים קנאו קנאת ה' ותורתו מאת צוררי ישראל החיצונים ופושעי ישראל הפנימים גם יחד, כאביהם המקנא הראשון אשר קנא לאלהיו וידקדור את שניהם — את הישראלי החוטא, יחד עם המדינית המחטיאה, והשם עושה פלא הראם נפלאות במקדשו, כי בעזרו מקדש, שברו זרוע רשעים, השפילו גאות עריצים וימחצו רהבי פריצים. כפי נוסח ההודיה: מסרת גבורים ביד חלשים וכו' וזדים שהם היהודים ההילנים ביד עוסקי תורתך. לזכר עולם יהיו הצדיקים הכבירים האלה, וצדקתם תעמוד לעד לנש בתוכנו, וכמו שאמר הרמב"ן פ' ויחי וז"ל, "היו חסידו

עליון ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצות מישראל, ועליהם התפלל משה בברכתו את לוי לאמר: מחץ מתנים קמיו וטשנאו מן יקומון, וכפירש"י ז"ל ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם העכו"ם והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים בני י"ב חשמונאי כנגד כמה רבבות". ובא האות והמופת בפך השמן הטהור, הנמצא בידם בדרך פלא, אשר הפליא בצפחת אליהו להשפיק שמן למאור, עד אשר מצאו ידים לעשות שמן וית זך מחדש על מהרת הקדש — כי כן ישפיקו לנו אור תורה ונר מצוה אשר האירו כהני ה' אלה בשמן ימינם, עד עמוד כהן לאורים, ומציון תצא תורה.

ואולם במדה אשר צדקתם זאת תעמוד לעד, לא תשבח גם השגה אשר יצאה מאת השליטים בקנאת ה' ותורתו האלה, לדחות את מלכות בית דוד לאחרית הימים, לקץ הפלאות, ולהוסיף על כתר כהונתם גם כתר מלוכה, וכאשר נחזה בפעולות הצדיקים הקדושים האלה דו פרצופין, הקנאה הקדושה לכתרי תורה וכהונה מזה, ולכידת המלוכה אשר רק לבית דוד יאתה — מזה, כן נוראות בצדק נתבונן, כי פני ה' חלקם, למד פעולתם אל חיקם כמדתם. בעד מסירת נפשם הנפלאה על התורה והמצוה, נשאר להם לשם עולם לא יכרת נר מצוה נר הנוכה, אשר לא נדעך גם אחרי כבות נר ממשלתם, וכל הרוחות אשר סערו להפיצנו לא כבוהו מפתחי בתינו וחלונינו, כאור תורה אשר האירו לנו לאור עולם, אשר לאורה נלך בחשך בכל ארצות פזורינו. ולהפך ממשלת ידם אשר עד ארגיעה האורה ציון בכבודה, היתה אחרי כן כאש אוכלת בהם אשר להטא מוסרי משפחתם, וממנה נצתה אש בציון ותאכל יסודותיה. כי מדת הדין המדקדקת עם צדיקים כחוט השערה, הפגיעה במ את עונם למלכות בית דוד, כי הם נפלו בחרב אויביהם מסביב, והורדום האדוני הרים את העטרה מעל ראשי בניהם אחריהם והגידם על ידי חרב אחר אחד. כאשר יאמר הרמב"ן ז"ל כל זאת. ובמדה אשר היטיבו חסידיו עליון האלה להרחיק את היונים וחכמתם ונמוסיהם מעל לגבול ישראל מטעם הדת, במדה ההיא הרעו בניהם אחריהם בריב אחים אשר פרץ ביניהם על דבר המלוכה, לבקש קרבת הרומים, וללמד אותם אלופים לראשי עם קדש. הרומים אמנם לא התערבו בדת ישראל, כי אם את חפש העם ואת חרותם המדינית רמסו כרגל גאותם וביד עריצותם, וגבורת החשמונאים הקדמונית אשר היתה יפה ומוכה בעתה למען חפש הדת אשר חמסו היונים, הכתה שרש בלב רבים מהעם לעמוד על נפשם וחרותם המדינית נגד רומי פמיש כל הארץ, מבלי שום לב כי לא מלחמה להדת כי אם מלחמה להחרות המדינית הם נלחמים, והיא לא תצלח, כאשר הבינו זאת חכמי התורה וריב"ז בראשם, ורוח הגבורה הזאת היתה לרוח פרצים, רוח משחית לחבל ארץ, ולפלג לשטף שנאת חנם פלגות בישראל, חלק לבם ויאשמו בשנאת חנם אשר הרבתה לאכל בעם

מבית, יותר מאשר אכלה חרב האויב מוחץ, עד כי בחלקי אבן ישראל שהתפוצצה והתפוררה, הוחרה חרב האויב, אשר אכל את יעקב והשם נהו.

רוח אחרת היתה עם מרדכי ואסתר, כי גם אחרי אשר כמו מפורש הגיד להם הזמן עצת ה', בהפכו מסכות בתחבולות הטבע, כי תלקח אסתר אחרי כבוד מלכות למען הביא על ידה עזרה מצר, ואשר על כן האיץ בה מרדכי לבוא אל המלך להתחנן מלפניו על עמה, בכל זאת לא היה דבר בעתו הוזה בעיניהם כאמצעי טבעי לרפא שבר עמם, כי אם כסגולת הפעולה אשר יצוה השם אל הנביא בעשותו מופת כהרמת המטה והיום יבקע, והשלך העץ וימתקו המים, כזריקת הפיח השמימה והיה לשחין פורח בארם. ויהי איפוא בעיניו בואה אל המלך, כמצוה התלויה בזמן ובה, אשר אם לא תחישנה לעשות בעתה, תאבד היא ובית אביה, כי על כן השכילה לדעת כי שקר החן והבל היופי, ותענה בצום נפשה ונפש נערותיה, עד כי נהפכו פניה לירקון, ודרשת חז"ל בהמלכה ותתחלחל המלכה, ידועה, ובכן באה אל המלך אשר לא כדת, ולא בחקות החיים ובררך טבעי. הם יחד לא נתנו ידם לבני עמם לשום בשר זרועם. אחד הטעמים לאשר קראה את הצר ואויב אל המשתה עם המלך, הוא: לבל יאמרו אחות לנו בבית המלך, ולא ישימו בה כסלם כי אם בה' מבטחם, וגם אחרי אשר החל המן לנפול לפניו, וינהגו וירכיבו על סוס המלך, לא גבה לבו וישב לשמור משמרת בית ישראל מכח, צום ובכי שק ואפר עד כי כאלוהי העתיד לבוא להשיב לב אבות ובנים ולישר את ישראל (רמב"ם ה' מלכים), כן השיב מרדכי לב עמו אל ה' ותורתו, אשר הדר קבלוה כולם בדעה אחת, אחרי אשר יחד נשתו כעם ככהן, כעשיר כרש, כירא את ה' כאשר איננו ירא, והתעתדו לאבדון ומות, ליום שלטון המות. גדולה היתה הסרת טבעת הזאת! וליהודים היתה אורה זו תורה.

מרדכי גם כהיותו משנה למלך וגדול ליהודים, מושיע ורב, לא לקח עטרת תפארת לעצמו, ורק פנה דרך לעבור גאולים ע"י זרבל מכות דוד, ולבנין בית המקדש, לא בעז מלך כי אם בכח התורה והשובה לבד, ובהכרת מזרע עמלק לפי המדה אשר היתה לאל ידו: אבל לא נועז לרחוק את עת בית ה' להכנות, כטרם באו הנביאים האחרונים במלאכות ה', להעיר ולעורר את האהבה לבנין בית הבחירה כבוא מועד ויהי אחרי כן מן העולים, לדברי חז"ל. כתור בן ימיני החולך לימין זרע דוד. ובכן זרע השלום והאחרות אשר זרעו מרדכי ואסתר בתוך עמם — בדמעה, הצמיח קרן ישועה לעמם, וצמח צדיק לבית דוד, ויצוין ציון גם לבית אהרן, אשר עצת שלום ואמת היתה ביניהם (זכריה ו'). ולא יפלא איפוא כי קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם, לעשות את ימי הפורים ימי משתה ושמחה ומשלוח

מנות. בהיות לנו ימי הפורים תמונה נאמנה מהאמונה בעתידותינו על פי הבטחת התורה והנביאים וקבלת חו"ל, מחבלי משיח, מקבלת התורה התמימה, מהאמת והשלום בין אחינו בני ישראל, מהגאולה והתמורה בין לילה ממות לחיים, מתקומת עמלק ומפלתו, ובנין בית המקדש, כי על כן כל המועדים יהיו בטלים וימי הפורים לא נבטלים" בהיות ימי הפורים סמל דמות הימים הבאים אשר לא יאמרו עוד וגו' כי אם אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה וכל הארצות (ירמיה כ"ג ז' ח').

חיל הקדושים הביטו וראו את הכהנים החשמונאים, לא כמושיעים את ישראל תשועה מדינית, כי אם כבחירי ה' אשר בחר בס להקים עדות ביעקב ולחזק תורה בישראל, אשר תאיר להם את מדבר העמים הגדול והנורא, אשר בו המה הולכים חשכים, עד אשר ירחם ה' את נדחי ישראל ובא לציון גואל. כי על כן הבליעני רבותינו הקדושים את גבורות המכביים בנעימות הנסים והנפלאות אשר הפליא ה' לעשות על ידם לטהרת הקדש, וקבעו את ימי החנכה רק להודות ולהלל לעושה נפלאות גדולות לבדו, ולפרסומא ניסא בגבורת הללו שאנו מדליקין, אך לא לעשותם ימי משתה ושמחה, יען אשר גבורתם היתה נסבה לתבוסתם ותבוסת ארצנו. כן רואים אנחנו כי החשמונאים היו לעינים מהם והלאה לכל שלומי אמוני ישראל, להשליך נפשם מנגד בעד קשט ודת, ולקנא קנאת ה' ותורתו מהזרים מפירי תורה. לגדור גדרים ולתקן תקנות. אך מעולם לא למדו חכמי התורה אל דרך גבורתם, להושיע ידם להם, והיו גבורים לכבוש את יצרם ולשום סבלנות מעוזם, ויהיו מרדכי ואסתר להם לעינים בכל עת צרה, לקרא אל ה' בחזקה בצום ובכי. כי מרדכי היהודי ואסתר המלכה היו ויהיו לעינים לכל קוי ה' הנושאים נפשם אל אחת משתי העתים אשר נצפנו לשיבת בנים לגבולם: האחת העת להננה המתחננת אלינו להחישה בתשובה ובמעשים טובים, והשנית לקץ הימין, ועל שתי העתים יחד עלינו לשמוע אל דברי הנביא זכריה (ה') לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות.

צבי הירש הלוי,

אילת השחר.

פרי רעיוני, הגות לבי תכונות
הם עשרי וחתי, שמני וייני,
אתכבדה לשלחם משלוח מנות
לידיר לבי ועיני, בו כל מעיני.

לא ככל מועדי ה' מקראי קודש נזכרים ונעשים בתוכנו ימי הפורים. בימים הטובים האלה, ידינו לא אסורות מעשות חפצינו כמו בכל חגי ה' ושבתינו, אף לא נקדשנו בימים האלה במצות אשר מעשינה בחדרת קדש כל מועד ושבתי. בתור זכר ליציאת מצרים, או בדמות ציון למעשה נסים אשר הפליא ה' לעשות בארץ אבותינו לעמנו בימי קדם, כמו נר מצות הנוכח, לזכר הנס הנעשה בפך השמן. מבלעדי מקרא מגלה, לא באה אלינו כל מצוה נאדרת בקדש, אשר תרומם את הנפש לחיות בנעם ה' ובנפלאותיו, ומרדכי ואסתר יחד עם כל גאולי ה' או, קימו וקבלו עליהם ועל זרעם לדורות עולם, לעשות את הימים האלה רק ימי משתה ושמחה, במשלוח מנות איש לרעהו, במתנות לאביונים, באכל ושתה ואף שפר, בכל זאת נעלו ימי הפורים על כל המועדים בעיני חז"ל אשר ראו בחזון, כי לקץ הימין ידל כבוד כולם לעמת כבוד פורים אשר יהי חדש בישראל לעולב! זאת אומרת כי גבוהים ומאד נעלים פלאי ה' עושה פלא בתחבולות הטבע, מהמופתים הגדולים והנוראים אשר עשה לבני ישראל עם קרובו; כי יותר מאשר הפליא לעשות לקחת אותנו גוי מקרב גוי במוראים גדולים לעין השמש, ירדעו בחשך פלאי אל מסתתר בפני הלוט הלוט על עלילותיו להאריך נפש הבבשה האחת הקמנה, בין מלתעות כפירים, ושה פזורה ישראל במעונות אריות מעוכה בין שניהם, להגדיל כאבם, מבלי אשר יוכלו לטרפה כאפם—כי יקר בעיני ה' משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, מעולות מחים אשר הועלו לפניו על מנבחו, וכי אהבת האמת והשלום ומנחה בצדקה לעניים תיטב לה' מפרים אשר ישלמו שפתינו.

הטבע הוא משמר ויוצר בראשית אשר שם בכל מלא רוחב הבריאה לחק עולם, למען תכון תבל כל תמוט. ורוח אלהים אשר אין עוד מלבדו בכל המציאות, היא הרוח החיה באופניה לכל חקת שמים וארץ, ולכל בהן חיי רוח היצורים כולם, אשר היא, הטבע, תשית חשך סתרו, לכל יראה אדם וחי, את מפעליו בחביון עין משטרו בתבל ארצו, כי על כן יאמרו חכמי האמת: "אלהים" גנימטריא "הטבע". וכאשר לעולם ה' דברו נצב, וקום לעד במשטר הטבעי, דבר מלך שלטון, לכל ישונה דבר במעשה בראשית, ואין כל חדש תחת השמש, כן חקת עולם היא

להטבע בכל צאצאיה תחת כל השמים, אשר תשנה פניהם ותחליפם כלבוש, דור הולך ודור בא, ועל גוי ועל אדם יחד תנחת ידה. וכמו תביא על כל בני חלוף לפרטיהם את חליפתם, כן תביא על גויי קדם את תמורתם: כי לא רק אנוש פרטי כחציר ימיו, כי אכן חציר כל עם ועם, "הללו נוצצים והללו נובלים". אך לא כן בית ישראל, העם מעולם, אשר ברית כרותה להם מהשומר אמת לעולם, לאמר: אני ה' לא שנתי ואתם בני יעקב לא כליהם (מלאכי ג'). אשתוללו חכמי הנוים, נלאו למצוא נסבה בחכמת הטבע לנס שהם עומדים בו בזרעם ובכבוד שם ישראל אביהם, החדש עמם כשמים החדשים והארץ החדשה (ישעיה ס'), ובחקות ירח ובוכבים אשר לא ימושו, כן חק לישראל הוא משפט לזרע יעקב, לבל ישבתו מהיות גוי לפניו כל הימים (ירמיה ל"א).

דברי ימי עם הנפלאות הזה, הם דברי נפלאות ה', המפליא לעשות בתחבולותיו לבל תשלוט בהם יד התמורה הטבעית. יש אשר ה' כגבור יצא ופרץ גדרו הטבע והרם שתותיה, להודיע לבני האדם גבורותיו, ולמען דעת כל עמי הארץ כי אכן יש ה' בישראל ונקדש בתוכם, אבל אין חוץ כזה נפרץ בלתי אם לעתים רחוקות מאד. לעולם תמים דעים השם, הן הן גבורותיו ונפלאותיו, כי לא בגבורה ולא בנפלאות הפורצות חקות שמים וארץ יעשה פלא, כי אם כחכם לבב ואמויין כח בחכמת מדינה, הוא פלא יועץ עצות מרחוק בחקות הטבע, להוציא דבר למענהו, והטבע כלה ערובה ושמורה לעם שומר אמונים, כגבור נעים ובו ינעים זמירות ישראל ויארנו שירי תהלה ממיתריה אשר יכונו לרוחתם לישועתם, וכל העם רואים את קולות האלהים המתהלכים בהם, ופלאות נצח ישראל המנצח בנגינותם, בנפילתם ותקומתם יחד, שהם עולים ויורדים ושבים לעלות במעלות אשר ירדו פלאים. הרמב"ם ז"ל המחלק את הנפלאות אשר עשה ה' בעמו לשלש מחלקות יאמר ב"מאמר תחה"מ": דע שהמופת בענינים הנמנעים בטבע לא יארך ולא ישאר על ענינו, שאלו התמיד כן היה מדרוך לספק במופת, ואמנם המופת אשר בענינים האפשרים הוא כל אשר יתמיד ויארך יותר ראוי להיותו מופת, והברכות עם העבודה והקללות עם המרי לעולם בזאת האומה, וכבר זכר בתורה שהוא מופת מתמיד, כאמור והיו כך לאות ולמופת ובזרעך עד עולם, ומפני זה אמרו אין מול לישראל, שתקונם והפסדם אינה סבה מבעית ומנהג המציאות.

"וזה אות יותר גדול מכל אות" ופלאות התמיד האלה המעבירות את הטבע עבודת מתנה, מהנאימות ומשולכות הנה עם חקות התורה אשר הליכות עולם לה עם ההולכים בה, כהליכות אלהים בקדש דרכו בתוך עם תורתו בלבם, אשר גם היא, אף כי נתונה היא בפלאי פלאים מדרך הטבע, בכל זאת כל פקודיה הישרים

סמוכים לעד לעולם בחקות הטבע, אשר „בחותיה נוהגים בהנהגות העולם כפי מה שיאות לתורה" (חזה"ל שער הבחינה) וגם הגמול עלי תבל לשומרים דרך מצותיה, הבטיחה לנו בדרך החיים והטוב אשר בטבע הכריאה. לא אמרה: „אם בחקותי תלכו והמטרתי לכם לחם מן השמים" כי אם „ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יכולה", כאשר כן לימות המשיח, אף כי כימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות „בכ"ו לא יבטל דבר ממנהגו של עולם (רמב"ם ה' מלכים פי"ב הלכה א') ולא ישתנה במציאות שום דבר שנאמר ובני נכר אחרים להודיע שיש שם חריש וקציר (רמב"ם בפירושו למשנת כ"י). וכזאת נחזה גם בבחיר ילודי אשה אשר התורה נתנה חותמה עליו לאמר: „ולא קם נביא עוד לכל האותות והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל", ובכ"ו לא בדרך השמים כי אם בדרך הארץ היתה תולדתו. וגם כי נאמנים ואמתים דברי חז"ל (סוטה י"ג) „משה רבינו עה"ש לא מת", וקראו מות בעינינו בשביל שחסרנו אותו (רמב"ם בהקדמתו היקרה לזרעים) בכ"ו בחרה התורה לכתוב בסגנון טבעי „וימת שם משה". ואף לא כמופת נעלה מדרך הטבע כי אם במקרים נפלאים מרוקמים ושזורים כמטוה טבעית, היה לחמלת לב בת מלך אכזרי ותחיהו, אשר הפלא הטבעי הזה לכל פרטיו וגלגוליו תוצאותיו, ידמה ישוה למפלאות המים דעים השם במסכות המקרים הנפלאים, שחברו יחדו בנס פורים, כי על כן כל מועדי ה' מקראי קודש, שהם אותות וזכרון ועדות לישראל על האותות והמופתים אשר הפליא ה' לעשות להם בפרוץ לפניהם חקי הטבע, אשר הדרך הזה לא יתכן בלתי אם לעתים רחוקות מאד, ועד ארגיעה, כל אלה מועדי ה' יהיו כבטלים לעמת ימי הפורים, שהם עדות ביעקב על „הטיפות המתמיד" במערכת הטבע, לתקומת ישראל ותורתו העומד כימי השמים על הארץ „והוא אית גדול יותר מכל אות", אשר על כן ימי הפורים לא יעברו מתוך היהודים, וזכרם לא יסוף מורעם (כמאמרו תהלים וקצרתו כלשינו). „הקצוות קרובות". בכל המועדים לשמחה וחגים לששון לא מצאו חכמי הדת כל יחש עם ימי משתה ושמחה האלה, ורק ביום הקדוש והנורא, יום צום וענות נפש, יום הכפורים, מצאו מקור לימי הפורים. וגם כי לא באתי בסודם בכ"ו די לי הנגלות להתבונן כי כל חמשת העניים ביום הצום ושבת השבתון יחד עם התפלות והתחנונים, הטנם והמתה, לא יועילו להסתר לפני ה' מבלעדי ההתרצות איש אל אחיו, ובאהבת רעים ומתנות לאביונים כמו כפורים, יתקדשו ויטהרו ביום הכפורים, ובחזון אשר נשאתי:

לעזאול עלה הגורל על אחר השעירים
לשאת עליו עונות ישראל ביום הכפורים
ועל ישראל ידו גורל לימי הפורים,
לשאת עונות הנזים הזובחים לשעירים.

בצדקה נפרוק חמאינו ביום הכפורים
ומחצית השקל לנו כפורים כסף הכפורים .

עוד כל ימי הארץ, גם אחרי אשר יעשה ה' לנו באחרית הימים נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים, עוד אז יסבו ימי הפורים את עיני כל ישראל ממעשי ה' הגדול והנורא, להתבונן לרקמות הנסים המבעיים אשר פתיליהם נפתלו נפתולי אלהים, ולהתפלא עוד יותר, כאשר יפליאו היצורים הקטנים מתפישת הראות, את לב רואיהם מבעד כלי המחזה הגדולים, לחזות בהם חכמת ה' והשגתו, יותר מאשר יהוו ביצורים הגדולים והנוראים, וענו ואמרו: הגדיל ה' לעשות עם הגוי הקטן הזה! ...

במקרא מגלת אסתר נשמע הד קול יעקב, במזמור לתורה ורני פלט מתחת הידים ידי עשו, לכל החליפות הרצופות, מאנחה לרוחה ומאסון לששון, ממהומת מות וכליון חרוץ, לחיים חדשים מרכבים ומשולבים ממעשי נסים כמוסים וחתומים באיצרות המבע שיהיו מעשה אלהים מסתתר — אשר חלפו עברו עלינו זה אלפי שנים, ונפשנו תדרוך עוז וחדוה להתבונן, כמה ראשי תנינים שברו וינפצו, כמה ראשי לויתן רוצצו ויתפוצצו, בכל העת אשר תולעת יעקב נרמסת ברגל גאות עריצים, והיא לא בחיל ולא בכח תעלה אבר כנשרים! האח, הביטו וראו כמגלת פורים, בין השיטין, והתבוננו מאד עד כמה מהנוראות הנפלאות אשר לא כתוב מפורש, אוגרת אגרת הפורים הזאת! דרשו מעל ספר מפעלות ה' הזה, והתבוננתם והשבותם אל לבבכם, כי עוד עתה עוברים בסך לפנינו המונים המונים נסים שונים, ועוד עתה גם בהיותו מפורד ומפורד בין עמים שונים, סופגים וקולטים באונם וברצון מדות ודעות אשר לא כתורה, והננו נפוצים על ההרים כצאן אוכדות באין מקבץ, באין מנהל, באין מוח עוד, באין חזון בנו ובאין עומד בפרץ להחזיק במעוז האמת והשלום בקרבנו, וצרכי החיים התלואים לנו מנגד, מכים גלים נצים ומדינים בים ההתחרות, עוד לא התפוצצה אכן ישראל מפטיש כל הארץ, עוד כל ישראל חברים ואחים יחדו, באחדות מסותרת נפלאה אשר אין על עפר משלה, אחדות שהיא עדות לישראל, כי השם אחד ותורה אחת בקרבנו, אשר שמתהו לגוי אחד בארץ, וענתה בו המגלה הזאת עדי עד, כי השם אלהיו עמו ויעל!

צבי הירש הלוי .

מכתב תנחומים .

המקינן מתאונן : „אין לה מנחם מכל אוהביו" „אין מנחם לי" „בי רחק ממני מנחם משיב נפש", זאת אומרת כי התנחומים רופאים לרוח נשברה ומשיבים נפש נענה, כי על כן באה המצוה לנחם אבלים . כמה קשה לנחם אבל אשר כמוך ! אמנם כי יקל מאד למנחם לקרא באזני האמלל אמרות ה' אמרות טהורות מהכתובים ומאמרי חז"ל הקדושים , המחבבים את הצרות ואת היסורים על המוכה אלהים ומעונה , אבל מה כבד לעשות לו לב שומע לדבריהם הקדושים , בעת אשר בשרו עליו יכאב , ולבבו יזעק מתוך כאבו הגדול „כי ארד אל בני אבל שאולה" .

ואולם בכל זאת הניחה לי אַח אמלל ונטיתי דברים עמך , אדברה נא ולא ימצאני עון בהחרישי ממך , מדי קראי במכתבך את הדברים האלה : „על עצמי אין לי עוד תקוה להמשך כו' מדי יום ביומו יכבד עלי אבלי כו' כמותו מת גם לבי". אח יקר ! לא לזרע אברהם , בני העם הנפלא המת בחיים וחי כמות, החי חיים מרים ממות , והוא חי וקים ; הנותן נפשו ונפש בניו למיתים, ועומד חי בנסיגות נוראים ונפלאים — לא לאחר מבני בחוניו דבר דברי נואש כאלה ! הן ידעת אסור ההתקשות על מת וענשו חלילה , ומה ידעתי בזה ולא הדע .

אשריני בני ישראל , אשרי חלקנו בתורת השם , תורה רבת האושר והעושר, האוצרת בקרבה כל טוב השמים מחיי הרוח וסגולות כל חמדת הנפש , ולא יחסר כל בה גם מחיי שעה ורפאות בשרים . הן היא דאגה גם לחולם חלום ונפשו עגומה עליו, לעודדהו ולחיותו, אף כי לנפש מתאבלת אבל יחיד , מאנה הנחם !

הנה לפנינו שני ספרים נהדרים בקדש , אשר אין על עפר משלם לחן ולנעם, למכם ולמחר , והמה בכתובים ברוח הקדש : ס' איוב וס' תהלים . בראשון ידבר רוח איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע , כחסיד האומות , אך לא רוח ישראל ההולך בתורת ה' בדרך אמונה אשר פנה לפנינו ראש המאמינים אברהם אבינו עה"ש , והשני ידבר פי צדיק מושל ביראת ה' דוד מלך ישראל . מחבר ספר איוב , שהוא לדעת רוב חכמי ישראל הנשענים על חז"ל , משה רבינו עה"ש , הפליא הגדיל להוכיח ולערוך לפנינו מה בין עיבוד אלהים על פי התורה שקבל מסיני , אשר לא עבדו בלתי בשכל לבדו , בהיותו בעל נפש זכה . מה בין הפילוסוף האמתי אשר ברוב חקירותיו , בעצמת דרישותיו הכיר את בוראו והתיצב על דרך אמונה טהורה , עד כי נסה בעשרה נסיונות ועמד בכולן , למורת רוח הפלוסופיא אשר לא תתאים עם המסות הגדולות אשר התנסה בהן, אשר על כן חנן אלהי אברהם את זרע אוהבו זה , בתורה אשר בה ירוץ גוי צדיק ונשגב, וירום ונשא ממעלות שכל אדם ובינתו ,

והשכיל והצלח — מה בין צור ממנו חוצב אבן ישראל הזה ובין חסיד האימות אשר לא יכול עמוד על שכלו בנסיון. הוא מתוך כאבו מקלל את יומו, יודע הוא את נפשו כי זכה היא, על כן רואה הוא עמל בהנהגת הבריה. הוא קץ בחייו ומבקש מות, וחורץ כליון חרוץ גם על נפש האדם, לאמר: ואיש שכב וגו' אם ימות גבר היחיה וגו' והוא מיאש את לבו גם מחיי השעה אשר ארכו עליו ומואס בהם, גם מחיי עולם אשר כפר בהם. נלאה הפלוסוף הצדיק הזה למצוא את סוד ה' שהוא אמנם מבואר בתורה, והאלהים נסה את אברהם, "למען אנסנו הילך בתורתו" למען ענותך לנסותך לדעת וגו'. כמוהו כן בקשו ולא מצאו גם רעיו הישרים בכל חכמת לבם ויושר נפשם וירשעו את איוב ללא אמת.

והשני, המלך החסיד מחסירי ישראל, אשר גם יסוריו אולי לא מעטים היו מיסורי איוב. הוא להפך — גם כי גבה לבו בדרכי ה', לאמר: "ה' אמר אלי בני אתה שאל ממני" וגו', בכ"ז היה בעיניו תולעת ולא איש, ותמיד הצדיק על נפשו דין שמים לאמר: "אין מתום בבשרי מפני ועמך, אין שלום בעצמי מפני הטאתי" "הרב ככסני מעוני וגו', וחטאתי נגדי תמיד" "הבאישו נמקו חבורתי מפני אולתי". איננו קורא חכם ומדבר משפטים עם ההנהגה העליונה, ואף כי רבו צריו וחיו לשאול הגיעו, חלילה לו ליאש את לבו ולמאוס בחיים, ויאמר: אשר הראיתני צרות רבות ורעות תשוב תחיני ומתהמות הארץ תשוב תעלני, תרב גדולתי ותסב תנחמני" והוא מבקש גם חי השעה ומקוה להם מאת אלהים חיים, אף כי הם, חי השעה, כאין בעיניו לעמת חי עולם שאליהם הוא נושא את נפשו בשאלתו: "תודיעני ארח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח". בעיניו, אין בכל חלל הבריה כלה רק מפעלות אלהים עליון נורא, אם אצבע אלהים מסתתר במסכותיו, או יד ה' עושה פלא בגלוי, לנוצרי בריתו ועדותיו, ועינו אל האדם מעולם עד עולם. ה' חקרתני ותדע וגו', ארחי ורבעי ורית וגו', גלמי ראו עיניך וגו', וכל הצרות אשר יסכול הן אך בעונותיו, ובכל זה אין לו בעולמו בלתי ה' לבדו, הוא סלעו, מצודתו, מפלטו, צורו, מגנו, אורו, וישעו ומעוז חייו. הנהו מתרפק על אביו שבשמים כבן יחיד היודע אמנם בנפשו כי הרבה לחטא והוא מתחטא לפניו, בדעתו כי הוא מרבה לסלוח. על כן רק בו בטח לבו, ורק תורתו שעשועיו "לולי תורתך שעשועי או אבדתי בעיני". כהלך נפשו בדרכי ה' כן הוא הלך נפש המשוחררים הקדושים ממש איש האלהים עד איתן האורחי, ידותון, אסף, ובני קרח, אשר אספו אל תהלות ישראל האלה. ע"כ ספר איוב הוא סמל דמות הפלוסוף הנלאה לעמוד על במת התבל ולהחזיק בתומתו בעת נמיו רגליו מדרך אמונה מפני ועף ה' המנסהו, והרוח הדובר בו הוא דמות היאוש והאבל של המתחכם אחרי אשר אבדו

עשתנותיו מתמהון לבב, ורק יען היה באמת תם וישר וסר מרע, יענהו ה' מתוך הסערה וחוכיה אולתו על פניו, ויהוננו והיטיב אחריתו מראשיתו, אשר על כן מקום ס' איוב הוא רק בבית האבל אשר לטור התורה המשמחת לב אסור עליו.

וס' תהלים הוא דמות צורת לבנה המאירה משמשה של תורה, אשר על כן גם חלקיו חמשה כחומשי התורה. בו אחזה הרוחה בעקב האנחה, וששין לרגל כל אסון. טיפוס נאמן הוא מחיי ישראל וקורותיו ודברי ימיו, שהם שרשרת ארוכה של צרות רבות ורעות, עובדות וכלות, מתחדשות ובטלות בפלאי פלאים. התוקה משולבת בפרקי התורה וקורותיה מעולם עד עולם אשר יתלכדו ולא יתפרדו מעם תורתו בלבם. שיריו ומזמוריו, תפלותיו ונגינותיו, הם קול יעקב המתאבק עם הירים ידי עשו. אנחת עם עולם, אנחה המחלפת כחו ומשיבה נפשו. אנחת העם המעט מכל העמים המתחזק באלהיו וישגב בו. אנחה אשר הד קולה רני פלט, ותוכה רצוף במחון ותקוה באלקי ישראל מושיעיו. על כן ס' תהלים רגיל על לשוננו בכל עת, והוא חיינו כמים לרגה, כאויר הנשימה לכל חי. על חולה, על מת, על כל נגע, כל מחלה, מפני עקת איוב, מפני כל אסון ותלאה, ישפוך איש ישראל את נפשו בתפלות דוד בן ישי, ונגינותיו נננן כל ימי חיינו; על כל שמחה ומשתה ויום טוב, במועדי ה', בכל מקרא קדש, בימים הנוראים, בהבא בית ה' ספרי תורה, בכל תשועה אשר יעשה ה' לגוי ואדם יחד, יהללו את ה' בתהלות דוד, כי דגן שמים הוא התהלים, מן הוא, בו ימצא איש ישראל כל טעם, לפי הלך רוחו דעו ושכלו. רב לך איפוא חי, לעזוב עליך שיחך באמרות ספר איוב, אשר דיה שעתו בימי האבל, ופנה לך אל ספר תהלים ותחי רוחך.

והנה ידענו כלל גדול, כי אין הקב"ה בא במרויאו עם בריותיו. ולא נתנה תורה למלאכי השרת, ואם התורה הטילה החובה על האדם לברך על הרעה כשם שמברכין על הטובה, ואין מברכין חלילה בלב ולב כי אם מנפש חפצה, אף אין זאת ממילא דחסידיא, כי אם חובה על כל אדם מישראל, אין זאת כי אם עמדה התורה על סוף דעתו של אדם מישראל, כי אכן יש בבהו לקבל את הרע בשמחה כדי קבך עליו, כשם שהוא מברך על הטובה. בכל לבבך בשני יצריך, ואם יצר לב האדם יטהו להתקשות על מתו האהוב לו מנפשו, עליו המצוה לבטל את היצר מפני היוצר, ובמ"ש בטל רצונך מפני רצונו. אם כן איפוא, אם לא היה בכח האדם ובחירתו לברך על הרעה כמו שהוא מברך על הטובה, ולעבדו בשני יצריו, לא צוהו השם כן. הן לא נתנה תורה למלאכים.

אמנם כן הוא, כי קרוב הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו, כי לא בשמים

היא. כי אם כך, החלק אלוה ממעל, והיא הדעת הנובעת מהתורה הנתונה לך, אשר על כן¹ פסק הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פ"א הלכה ט') „הבועל אין לו אונס שאין קישוי אלא לדעת“, מובן יש בכח הדעת להסיח מלבו את המחשבה המועלת בקדשי שמים לעמת הדעת המתנגדת אל התורה והמצוה, וכן היא ההתקשות על מת גם היא בדעת. וכן פוסק הרמב"ם בהלכות מלכים פ"ז הלכה ט"ו המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה. שנא' אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו, עכ"ל הרמב"ם ז"ל, ולא יוכל איפוא להצטרך במורד לבו מטבעו לאמר: „ומה אעשה ויראה ורעד יבא בי בעת אשר אני רואה את הקולות והלפידים, ולבי יחיל בקרבי מפני חרב נמושה, מפני קשת דרוכה, מפני חצים זקים ומות. ודם חללים, כבד פגר ואבחת חרב אשר לעיני“, וכמ"ש הרמב"ם שם בראש המאמר „וישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וזאת יוכל רק בכח הדעת“, וגדולה דעה שנתנה בין ב' אותיות שנא' אל דעות ה'. היא הדעה שבתורה, וע"כ אדם שאין בו דעה זו אסור לרחם עליו, והוא אדם מישראל המחויב להתהלך בדעת תורה. כי באין דעה זו הבדלה מנין בין ישראל לעובד אלילים, וע"כ אמרה התורה בנים אתם לה' א' לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי עם קדוש אתם לה' אלהיכם, ולא הטוב והנכון לעובד אלילים, אשר לא לו הדעה שבין ב' אותיות, טוב ונכון גם לך. וע"כ תיח שאין בו דעה נבלה טובה ממנו, הן הנבלה גם בחיים חיתה לא היתה בה דעה, ולא אברה לה כל דעת במותה, וסרחונה הוא סרחון גופה, אשר אחרי כי ירקב ישוב אל העפר וסר באשה וצחנתה, והוא החכם בתורה, ואין בו הדעה שבתורה, הנתנה בין שתי אותיות של נותן התורה, להבדיל בין ישראל לעובד אלילים, התורה שבתוך מעיו נעשית סם מות, והוא מבאיש ומחפיר גם בחייו גם במותו אחריו בדעות אשר לא כתורה אשר הפיץ בפיו ובכתביו ותעל באשו וצחנתו עד עולם.

יהנה כבר פנה אברהם אבינו עה"ש לזרע ישראל נכדו, את הדרך הקדש הזאת, ואחריו החרו החזיקו מרים ושבעת בניה, וכל קדושי ישראל אחריהם, בשמחה ובטוב לבב הואיל להקריב את בנו יחידו לרצון השם יתברך, והן חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבות אברהם יצחק ויעקב (הוא מאן להתנחם ויתאבל לא על אבדן בנו כי אם על כי נפקד שבט מישראל, ונחסר מנצח של

¹ את המלות הדברים היקרים האלה מלאמי ראיתי כמכתב הגאון הסקיד האדמו"ר ר"מ בעל נחם נדק ז"ל כמכתבו לר"ש פריידעס.

עמלק, כידוע, הא למדת, כי אכן יש בכח זרע ישראל להגיע למעשי אבות, אם בן איפוא הלא יש בכח הרעת הנטועה בכ מאת חונן הרעת, להתחזק על היצר הטבעי, ולקבל בשמחה את דין הצור תמים פעלו, ואם בן רצה ה', והנך מבטל רצונך מפני רצוני יתברך, הלא הקרבת את בנך את יחידך אשר אהבת, לרצוני הפשיט, אשר לא יתפשנו מושג האדם, והעידות עליך כי זרע אמת אתה לאברהם אבינו, ישראל אשר בכ יתפאר אלהי ישראל.

יש מאמרים קדושים במקרא ובחז"ל האומרים כי בעון אבות בנים מתים. ויש מאמרים משמחי לב ומשיבי נפש כמו „אשרי אנוש יוכיחו אלהים“, „את אשר יאהב ה' יוכיח“ ורבים כמאמרים האלה אין ספורות למו, אשר באמת כלם צדקו יחדו. אם כה ואם כה, אם מיסורים של אהבה זה, או בעון, הלא ירצך ה' על הטובה המסתרת מבינתך ומאמתת על פי התורה, כי כל מה רעביר רחמנא לטב עביר; אז תשיע בצחצחות נפשך, תחת הרוח הכהה תרגיש בקרבך שמחת נפש. שמחה אלהית תתחלך בקרב לבבך, כל עצמותיך תאמרנה לך: אשריך כי זכית להקריב קרבן יקר מנפשך, נקי מכל מום, קרבן תמים, כלו טהור קדש לפני ה'.

הרעיון היקר הזה יכונן לך, ויחזקנו וירחיבנו להתחזק בה' ובתורתו ובמצותיו, שהן הן הבנים הנאמנים, כמשה"כ „בה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי (המורים על חדוש העולם והשגחה פרטית) ובחרו באשר חפצתי (לבטל רצונם מפני רצוני וחפצו יתברך) ונתתי להם וגו' יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת“.

הרעיון הזה יהי טל תחיה לעצמותיך היבשות, ובוה תתן חיים לנפשך ולנפש אביך הזקן המתאבל על מות לבן ועל חיי המות אשר אתה חי.

הבה אחי, קוה אל ה' המנחם ציון כי ישלם נחומים לך עם כל אבלי ציון. תוכה תחיה תראה בשמחת העקרה בהקבץ בניה לתוכה בשטחה ע"י צדיק ונושע בה' מקבץ נדחי ישראל, או לשנה כעת חיה נברך בהלל ותורה בקול המון חוגג על הזבחים ועל הפסחים, כימי צאתנו מארץ מצרים בזמן הזה וראנו נפלאות, למתים יעשה פלא, יחיו מתינו, ועצמות יבשות תפרחנה, וכה תברך למנצח על מות לבן, המוריעך ארח חיים למען תחיה, מכבדך ומיקריך

צבי הירש הלוי.

דרך מצותיך.

בעמדי היום לברך את ה' שהחיני וקימני והגיעני ליום הזה, למלאות שלש עשרה שנה ויום למצות, והנני יוצא מרשות אבי מורי ומדריכי, להיות איש חי נושא את עצמי, כי מהיום הזה והלאה רק אני אשא עול מצות אף אני אסבול ענשן, עלי איפוא לשים לב להתבונן לדעת מה אני, מה האני אשר בי, ובאחזי היום בדרך ה' ללכת בתורתו ולרוץ בדרך מצותיו, נר לרגלי יהיו דברי הלל הנשיא, אשר עליו אמרו חז"ל (שבת ל"א) לעולם יהא אדם ענותן כהלל, והוא היה אומר (אבות פרק א'). אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עבשו אימתי? ובי אחקרה לדעת מה רב הטוב הצפון במאמר הקדוש הזה, יעלה על לבבי ה"אני" אשר בו בצדק התהלל המתהלל הלל הענו, שעליו אמרו חז"ל (סוכה נ"ג) כשהיה שמח בישמחת בית השואבה היה אומר אם אני כאן הכל כאן ואם איני כאן מי כאן, אשר אם יובן המאמר הזה כפי פשוטו החיצוני, יחשב בעל דברים כאלה כמתנאה ולא כענו, ועל כן הפליא רש"י ז"ל לפרש לאמר: „דורש היה לרבים שלא יחטאו בשמו של הקב"ה". ואולם התוס' אמרו וזה לשונם: אבל בירושלמי משמע שהיה אומר על עצמו, אכן גם הם יאמרו „ומיהו הא דקאמר אם אתה תבא אל ביתי וכו' אי אפשר אלא בשכינה".

אבל באמת, פירוש רש"י ומסקנת התוס', שהאני מוסב על השכינה, והמשמעות שמצאו התוס' בהירושלמי שהיה אומר את „האני" על עצמו, יצדקו יחדו, אם רק נחקרה להבין ולהשכיל באמתת מדת הענוה ולבוא עד תכונתה.

הענוה איננה, כפי שידמה ההמון, שפלות הנפש, החסרה הרגשת עצמותה וכבודה, במדה כזאת אשר יבער ויכסל הענו מדעת, להחשב בעיניו כפחות במעלה ממעלת השפלים ממנו בהורה וחכמה ובמעשים טובים. כי אם היתה כזאת, הלא נחשב בעיניו משה רבנו הענו מכל האדם, כעומד במעלת התורה, החכמה ובצדקת ה' אשר עשה. למטה מכל האדם, מבלי הכר בעצמו, חלילה, את מעלות רוחו, ומדרגת נבואתו, אשר לא קם ולא יקום כמוהו.

אך הענוה האמתית היא כפי שיתארנה החסיד בספר „חיבת הלבבות" בשער הכנעה פרק ב' לאמר: „הכניעה היא אשר תהיה אחר רוממות הנפש והתנשאה

מהשתתף עם הבהמות במדותם המגונות, וגבהותם קהרמות ברמות פחותי בני אדם ביתרון חכמה ויקרת נפשו כו".

אבל אי מזה תבוא רוממות הנפש המביאה אל ההכנעה שאומר החסיד? היא באה מתוך חכמה נאמנה וברורה במעלת הרם על כל רמים, כי במדה אשר ידעו וידבק בו לאהבה וליראה אותו, תתרומם נפשו, ויגבה לבו בדרכיו. אך ככל אשר יוסיף דעת אלקים, ולהבין רוממות אל עליון, כן יוסיף להשפל בעיניו, וכן ירבה להכיר מה חדל הוא בעצמו.

ואחרי אשר משה רבנו ידע את השם וידבק בו יותר מכל ילוד אשה, ויעל למרום, על כן היה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, והכנעתו היתה יתרה במדת רוממות נפשו ביתרון חכמה על כל האדם, כדברי החסיד רבנו בחיי ז"ל.

שר השרים יודע בנפשו כי גבוה ומאד נעלה הוא מעל כל שרי המלך, ובכל זאת שפל הוא בעיניו ונכנע מפניו יותר מהם, עד כי בעמדו לפני מלכו, איננו מרגיש בנפשו מאומה מכבוד עצמו, וכן הוא שר שרי קדש, הענו, בכל הדר כבוד נפשו הדבקה במלך מלכי המלכים, הנה כלו בטל כנצוץ באור ה', כנר בשלהבתיה. בכל אשר יפנה ימצא יראה כי אכן יש ה' לברו בכל המציאות, האני האמתי הוא ה' ואין עוד מלבדו, ונר כבודו הוא כשרגא במיהרא. הענוה היא איפוא אחוזה בעקב רוממות הנפש והכרת כבודה ביתרון חכמה, וע"כ כשאמרו (סוטה ט"ז) משמת רבי במלה ענוה, אמר ר' יוסף לא תתני ענוה דאיכא אנא, אשר לא מיהירות, חלילה, אמר כן, כי אם מרוממות נפשו הדבקה בה' ובתורתו אמר, דאיכא אנא המכיר מרוממות הדר כבוד ה', מה חדל אני, כי הנני אפס ואין לעומת היש המאיר לעולם כלו בכבוד הדר מלכותו, האני האמתי. ואחרי אשר אמרו (נדרים ל"ח) אין השכינה שורה אלא על ענו, על כן הענו הגדול הזה כשהיה שמח בשמחת בית השואבה, ושאב רוח הקדש, ושרתה עליו שכינה, יכול היה מרוממות נפשו הדבקה בשכינה השרויה עליו לאמר: „אם אני כאן הכל כאן“, גם על עצמו, כמשמעות הירושלמי שמביא התוס', ומה גם לדבר בשם השכינה „האני האמתי“ כפרוש רש"י ומסקנת התוס' יחד. והוא אשר דבר הלל בשני המובנים: אם אין אני לי, אם אין ה' לי, מי לי, על דרך שאמר אסף (תהלים ע"ג) מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ, ובמובן השני, יאמר על הנפש אשר רק היא האני שבאדם, כי הנוף מתחלף בלבוש וחליפות לו עוד בחיים חיתו, ומה גם במותו אשר כרקב יבלה וירום תולעים, והאני איפוא היא רק הנפש, ועליה יאמר אם אין האני לי, כי נתתי כבודו במחיר הקנאה, התאוה, והכבוד המדומה, מי לי, מי יעמוד לי בלעדו? וכשאני לעצמי

מבלעדי האני האמתי, כשאני חי רק לעצמי, ואינני משתתף עם אחי בני ישראל בעבודת ה' ובעבודת העבור, מה אני, כמו שאמר הענו מכל האדם, "ואני מה" לאמר: כשאני לעצמי אינני חשוב לכלום, אך גם בהשכל וידע את ה', ובהתרוממות נפשו אל הגבוה מעל גבוה, לשוא ישא האדם את נפשו, אם לא יקים את התורה, ולא ישמור לעשות ולקים את פקודיה כהלכתם ובזמנם. והמעשה והמפעל אשר על האדם לעשותם ולהוציאם לפעלם, נתונים תחת הזמן, האורג את חיי האדם מטפחות עתותיו. מבלי אשר ידע האדם את עתו עד מתי המשך, ומדת ימיו מה היא, כי יש אשר יסע הזמן האורג את יתד הקֶּרֶג עם מסכת חייו יחד עוד בטרם מלאו ימיו החרוצים. כי על כן רק רגע אחד, רגע ההוה, הוא הבטוח בידי האדם לעשות ולקים את כל המוטל עליו מטעם התורה והאנושיות. ומה רבה המלאכה אשר לפניו לעשות לה' ולאדם! היניח את הרגע הבטוח מיד, מבלי עשות, להרגע משנהו אשר איננו בטוח בו, ולא יתגבר כארי לאמר כאשר אמר הלל: אם לא עכשו אימתי?

בדרך ענוה בת רוממות הנפש כזאת, יאחו כל הולך בתורת ה'. היהי ידכה ישוח לשום כארץ גזו וכטיט חוצות לרומסים בו, אך את האני שלו בשני המובנים, את ה' השומר אמת לעולם, ואת נפשו הרבקה בתורת אמת, לא יתן בעד כל חמדת תבל ומלואה. את כספו, את גזו, ואת אשתו ובניו עמו יתן לבוויזם, למכים, למורטים ולהורגים, אך לא את האני שלו. עדים המזכחות אשר בנו לבני ישראל זובחי אדם לשם יראתם כסלתם, והעקדות אשר עקרו הכתובים בדמי זרע ישראל בספר התולדה, ועדה התורה המתקיימת בידנו, על רוממות האני אשר בעדו יתן את נפשו. עבד מושלים הוא, עבד נאמן לכל מושל ושליט כמדינה, וגם הוא עבד עבדים לעריצותם, לתאות בשרם וחמדת נפשם אשר לא תדע שבעה, ובכל זאת האני שלו יתנהו עליון על כל הרהבים ושמי כזבים, אשר יאכפוהו אדונים קשים לזנות אחריהם. ובה בעת אשר תולעת יעקב מרמס לרגל גאותם, ישור אל אלהים ואנשים ויוכל, כי תמיד יאמר לנפשו אם אין אני לי מי לי, ומבלי האמן בעצמו עד יום מותו, יאמר וכשאני לעצמי מה אני, על כן חבר הוא ליראי ה' חכמי התורה, לא יאמין בעצמו אם תעמוד לו השעה לעמוד על נפשו לכשיפנה, על כן בכל עת ובכל שעה יתעורר לאמר. אם לא עכשו אימתי?

הדברים האלה ימציאו לנו פתרון לקושיית הט"ו: מדוע נברך שלא עשני גוי, שלא עשני עבד, שלא עשני אשה בשלילה, ולא נברך בחיוב שעשני ישראל, בן חורין, גבר? כי מברכים אנחנו שלא הוציאנו מורע הגוים, שאין מוצאותינו מעבד העבדים האדור כנען הנכנע ונמכר לכל תאות בשרים, שוילא, שכיחא ופריצא לו, שלא עשנו עושני בהמן אשה קלת דעת, כי אם כן היינו מתולדתנו, כי עתה לא

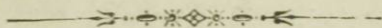
היתה בנו הבחירה להתרומם, להיות בהפך מכפי שנילדנו, אך להיות ישראל, בן חורין, וגבר אמיץ ועומד בדעתו, על האדם להתאמץ בכה הבחירה אשר הביא אלוה בידו, ועל כל איש ישראל לאמר: אם אין אני לי בבחירתי להיות ישראל, מי לי. אכן הפורש מדרכי צבור, ואיננו אח לאחיו בצרתם ובשמחתם, גם הוא בישראל לא יתחשב, על כן יאמר נא ישראל, "וכשאני לעצמי מה אני", ואף גם אז עודנו עבד נרצע אל הדלת והמזוזה בבתי תענוגיו, עודנו קל הדעת להטביע אמונת עתותיו בהבלי טרדותיו, אם לא יתגבר כנגד חכם בעיו, וכבן חורין לנפשו לאמר בכל עת לעשות לה' ולתורתו: "אם לא עבשו אימתי?"

ואני כבואי היום למלאות אחרי המאמר המשלש הזה, אחרי אשר היום הזה נהייתי "בר מצוה" ואין אחריות קיומן מוטלת עיד על חורי היקרים, ואם אין אני לי מי לי, הגני פונה אליכם, חורי היקרים, לשלם לכם תודה, ולתת עליכם היום ברכה על כל הטוב והחסד אשר הגדלתם לעשות לי, למיום אשר הבאתם אותי עליו תבל לראות אור וחיים, לא רק חיים וחסד חמרים עשיתם עמדי, כי גם הפלתם לעשות עמדי חסד אלהים, להדריכני בדרך התורה, לעשותני ולראותני בתור האדם המעלה, וגם מהיום הזה ותלאת, אשר נפשי יודעת טאר כי אם אין אני לי מי לי, יודע אני כשאני לעצמי מה אני בלעדכם. עוד בידכם טובי, עוד תבינו יתר הרבה מאד מאשר אדע אני מה טוב לפני, וכשאני לעצמי מה אני. יודע אני מה רב הטוב הצפין לי בפיכם ובלבבכם להשכיל להוסיב לי, בישע ימין עליון. אין טוב איפוא כי אם אודכם בקהל הקרואים הנכבדים ברגעי קדש האלה, למען ידע כל הקהל הקדוש הזה, כי מכיר טובה אנכי, ואם לא עבשו אימתי?

ואני תפלה! אלהים יענה את שלומכם, ויתן לכם משאלות לבבכם, ועיניכם תראינה אותי מקום את התורה מעשר, לומד ומלמד בשמחה ובמיוס לבב עד זקנה ושיבה אמן!

את המאמר הזה שמתי בפי תלמיד חביב לשאת מדרבותיו ביים חבר מצוה שלו.

צבי הורש הלוי.

זמן מתן תורתנו.

לגאון גדול כהן צדק.

לא בהמון חונג וברב עם, הדרת מלך ביום עלותו על הכסא, כי רק רוזני ארץ, רבי המדינה יבאו יעמדו לפניו, לברך אותו ולתת עליו הוד, אך יום הכתר חג הוא לעם כלו, שמחה ויום טוב לקטן וגדול, כי בו יכבד על פני כל העם אשר בכבודו יתימרו קרובים ורחוקים, ראשים ורשעים גם יחד כבוד יעטרוהו, ורק אז רצונו זה כבודו, לקחת ברכה גם מאת כל איש אשר רק ימצא בנפשו איזה יתרון וכשרון להתכבד בו, להתהדר לפני מלך. כן לא בהמון רב וברוב עם יתכבד נשיא בעמו להלקח בעיר ואם בישראל לשבת בה על כסא הרבנות. כי רק טובי העיר נכבדי קרת, אשר להם הדעה והדבור להבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים, הם יכירו וידעו מי הוא הגבר הקם על להקים עדות ביעקב, והם במקומו יושבוהו, ועמדו לפניו לברכהו, ואחריהם כל אדם ימשוך, וענו ואמרו „אמן“, ושרי קדש יקומו איש ממקומו, וברכו אותו ואת העיר אשר זכתה בו, ותשיתוהו נשיא אלהים בתוכה לכבוד ולתפארת.

אבל יש יום לה' להנחיל כבוד לחכמי תורתו, חג היום לכל העם הרבקים בחכמיו, ומפיהם הם חיים חיי עולם כחיי השעה, הוא היום אשר פי חז"ל יקבנו „זמן מתן תורתנו“, יום הכתר הוא לכל אלוף וגאון המתעמר בעטרה שעטרה לו תורתו, והיא תעטרנו רצון לקחת ברכה גם מכל הבא ועמד לפניו לקבל פניו ברגל ויאמר: יום טוב רבי! ביום ההוא ישא ברכה גם מאת איש אשר לא הרהיב בנפשו עוז או כשבת הרב על כסא להתכבד בין מברכיו.

ידעתני, שארי אלופי ומיודעי, חקרתי ותדע עד מה הכה מכעש עיני, בהתעטף עלי רוחי לראות ארון אלהים נלקח בידי העברים אשר היו לפלשתים, מוצג אצל דגון למשנה, וספר תורה שרוי בצער בידי בוזיה, הלצים הפריצים, ולבבך יבין עד כמה שמח לבי ויגל כבודי לבשורה, כי יושב הכרובים הופיע על עצת אוהבי תורתו, לקוח את ספר התורה לאכסניא שלה, את ארון העדות לנזה ישרים, וצבי עדיו לגאון שמהו, השם תורה בישראל, בעיר עז לה בהשם ובתורתו, אשר נכבדיה יקיריה מרחמי רבנן ומוקיריהם, ומה עלץ לבבי לראות

רבנים גדולים, מרצים לך ולעיר המאשרה בך את ברכותיהם, אשר בהן ענדו עטרת צבי למשפחתנו היקרה! אך גם בשמחתי ידעתי כי לא לי עמוד במקום גדולים, לשלוח ברכתי יחד עם שרי תורה, ואחר עד עתה, העת רצון לתת לך היום ברכה, כי על יום טוב באתי, יום הכתר, יום תליתאי בירחא תליתאי על יד תליתאי, לעם תליתאי, ואורין תליתאי, יהיבנא ברכה משלשת, להמכתר בשלשת הכתרים: תורה, כהונה ושם טוב יחדו!

הג שביעיתנו כפי אשר נחגהו אנחנו למאז חדלנו להקריב מנחה חדשה לה' בארצנו, הוא חזיון נהדר בקדש, בתבנית נאמנה ממנן התורה על פי הקבלה המסורה. בחגי הפסח וסכות, עוד נשארו בידנו מצות הכתובות בתורה, המצות והגד לבנים יציאת מצרים, שבת בסכות וארבעת המינים. אך בחג הבכורים הזה אין בידנו עתה דבר מכל הכתוב מפרש לעשותו, בלתי אם אל מתן התורה עינינו. אבל עצם היום אשר בו נתנה לעמנו איננו כתיב מכאן, כאות לבני ישראל, אשר התורה איננה תלויה בזמן, כאשר איננה תלויה גם כן במקום—בארץ ובממלכה, כי על כן הלא נתנה במדבר, בעוד לא היתה לנו ארץ וממלכה, למען דעת כי הארץ והממלכה תלויות ועומדות בה, ולא היא בהן. וכי כן רק התורה נר להגליו ואור לנתיבות לא ידע עיט במדבר העמים הגדול והנורא. והיא רק היא, לא חכמת מדינה הנעזרת בזרוע בשר, בחליפות הזמנים ובהמר ארצות. רק היא תביאנו ותטענו בארץ אבותינו. זמן מתן תורתנו איפוא, הלא הוא רק מפי חכמי התורה המסורה בחג שביעיתנו. הנה כי כן, זמן הנתן התורה הוא כרוב גופי תורה וכל עקרי הדת, שהם הררי עד תלואים בשערות רמזים בכתוב, בכח הקבלה הנאמנה אשר בפי מקבליה. וכמו כל עקרי דת משה וישראל בנס הם עומדים על התורה שבע"פ, כן כל אמוני עם סגולה, המה והתורה, הנביאים והכתובים וכל סגולותיהם ועתידותיהם גם יחד, תלואים ועומדים ומתקמים רק על התורה שבעל פה, וכל עוזביה מעולם אשר יצאונו פרצים ויתאמרו להתחזק בתורה הכתובה לברכה, עד מהרה אבדה להם התורה יחד עם כל הסגולות אשר בנפשות בני ישראל, ועמה אבד נצחם וימעטו וישחו וימכו בעונם, ויהיו כלא היו, והשאירו רק זכרם לדראון בפי שלמי אמוני ישראל, החיים חיי עולם מפי התורה המסורה. אמונת המשיח כפי שהיא בפינו ובלבבנו כל הימים, לחכות בהמתהמהו, מבלי דחוק את הקץ, ולבלתי עשות דבר לא בכחנו ולא בחכמתנו, להתחקות על שרשי רגליו, ולהחיש פעמיו על פי יודעי בינה לעתים הצפונות מאתנו, ככל המבאר ברמזים ובכל ספרי קדושי עליון—האמונה המהורה הזאת, אשר היא הנשמה בעמנו, והרוח החיה בתקומתנו, היא עומדת בתוכנו רק על פי הקבלה הנאמנה והמסורה הברורה. אמת

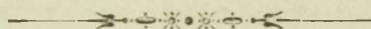
בפי בעל העקרים, כי לולא הקבלה הנאמנה, היה לאל ידנו להסב את כל נבואות התורה והנביאים לעתידותינו, על אפנים וזמנים אחרים, וכי על כן איפוא הלא המשיח המקוה, תלוי ועומד בתורה שבע"פ, והתורה קודמת לו בזמן, במעלה, בסבה, ובמטבע גם יחד. ואולי ברעיון האמתי הזה יסוד המנהג למקרא מגלת רות בחג השבועות, אשר הוא דמות צורת תורה שבעל פה, אשר בה גוי צדיק באמונתו יחיה, יען כי את צמח דוד מלכנו וקרן משיחנו הצמיחה בפי בועז הקבלה הנאמנה, „עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית" ואם רק מקרא כפשוטו היה אך טוב לישראל! כמשפט כתוב הדור לזה האיש טוב הגואל הקרוב, לא בא גואל ישראל ומשיח אלהי יעקב. אכן נפתולי אלהים נפתלו תמר ורות גם שתיהן, עם הגלוי ומפרש, גם יכלו. כי התורה שבעל פה עמדה להן בפרץ, להביא בכתובים אלה תולדות פרץ! וזאת היא כחה וגבורתה של התורה שבע"פ, כי היא נושאה את נושאה הכתובים, בורע המסרת המהורה, ודור לדור ישבח גבורתה ויגיד אמונתה, גם בפי חכמי הגוים, המודים על כרחם כי שתי האמונות השלטות כמעט בכל מלא רחבי תבל, ומתכבדות לתלות כל שלטי גבורתן על הכתובים, למרות הפצם, אסירי תורה הם לחכמי התלמוד, על השמירה המעולה, וההבנה הברורה במקרא אשר בידיהם ובפיהם ולולי הם שהיו לנו בני ישראל, אברו גנזי השמים, חמדת כל הגוים האלה מאתנו ולא באו גם לידם!...

תורת אמת אשר בפי חכמיה, היא איפוא מקור חיי עמנו, ומעין ישועות משיחו, והיא נתן מהורה על נושא דגלה האלוף וגאון העומד לנס בערנו, ומגדלחו ומרוטמתו ומכשרתו להיות צדיק מושל ביראת השם, והחג הקדוש הזה, זמן מתן תורתנו, ישת לראשו עטרת חכמים, כי על כן רב יוסף ביומא דעצרתא אמר עכדי לי ענלא תילתא -- היאות ליומא תליתאי -- אמר אי לאו האי יומא גרים כמה יוסף איכא בשוקא, כי לולי היה היום הזה מקובל באומה לזמן מתן תורה, וזאת התורה צוה לנו משה, היתה רק הכתובה, כמה יוסף יודעי מקרא איכא בשוקא בישראל ובעמים, והם הלא רק יודעים יתקרי, אך לא רבנים חכמי תורה, כי הן במקרא חכמת מה היא מבלעדי חכמת חכמינו מעתיקי השמועה, והוגיה על פי דרכיה והליכותיה לכלליה שבע"פ!

הוא אשר דברתי, כי יום טוב זה יום הכתר הוא לאלוף וגאון המתעמר בעמרה שעמרה לו תורתו!

קחה נא אישי הכהן הגדול מאת אחיך הלוי, ואת הברכה, כעגלת

שלישיה ליומא תליתאי , כי כברכתך המשלשת לעם תליתאי , תהיה שלישיה —
 ברכה בקרב ערתך , וברוכים יהיו עמך כל מברכך נכבדי עירך וברוך טעמם
 להבירך ולהוקירך , יגדל כסאך להגדיל תורה ולהאדירה , והשם עמך הלכה כמותך ,
 ותורה יבקשו מפיד מרחוק ומקרוב עד עמוד כהן לאורים , וכבוד ה' יורח על כתרי
 תורה וכהונה וישראל יעשה חיל , ועליו יציץ נורו , בתקות קוי ה' המחכים לו אשר
 בהם יחד כבוד שארך מכבודך כבוד עולם ואוהבך אהבת עולם
 צבי הירש הלוי .

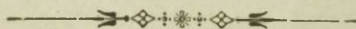
תשובת הגאון הכהן הגדול שליט"א.

עזרי מעם ד' ג' עיו"ט של עצרת ברור תרמ"ט לפ"ק.

שארי מחמדי גדול מתואריו שמו תהלתו מו"ה צבי הירש הלוי.

ידידי נעים! אורו עיני, אף חיתה רוחי, וכל הגשות נפשי לקראת מכתבו הגיעני א' הנא ברכה משלשת ביומא תליתאי למנחת בכורים לחג הבכורים כדבר בעתו, ומה אומר ידידי, תקצר עמי גם רוחי בי להעלות על ספר אחר מני אלף מהתרגשות נפשי למכתבו הנאדר בקדש, עד כי קריתיו, שניתיו ושלשתיו והגדתיו עליו שיר ושבח, רון ורוממות כפי תהלתו הראויה. לראשונה קראתיו בשם „מכתב“, אחריו שניתיו שמו לשם מאמר מהלל והאחרון קראתי לו שם „חוברת“ נכונה, תפארת צבי בשמו כן תהלתו. לא אחמא באמרי כי כמעט לא נראה כבושם הזה בסגנונו וטוב טעמו, במבחר הרעיון ומיטב ההגיון הצודקי, ולא עוד אלא שראיתי למעלתו ברוב רעיונותיו בהלך רוחו כיון גם לדעתי בההארות השונות, כמו הרעיון ליחס מקרא מגלת רות לחג השביעות למסדר תורה שבע"פ רעיון עתיק אצלי משנות קדם, כן בקדש חזיתי הבנתי למאמר רב יוסף אי לאו האי יומא וכו' הממונה באוצר לבבי מאז, ואנכי עוד הוספתי בה נופך בבקרת פלפולי קצת להיות רב יוסף סגני נהורא וע"פ ההלכה דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בע"פ היה כל מעיני בתורה שבע"פ (כמו שכתבו התוס' בב"ק ג' ב' בדמיתרגם רב יוסף כו' שהיה בעל תרגום מאותו הטעם וד').

ועתה שארי אהובי הגה ברך לקחתי וברך לו אשיב, ברוך יהיה לה' וברוך מעמו, וקוה אקוה להתכבד גם במכתבו להראות חזותו גם לנכבדי קרת יצ"ו ומחר יהיה האות הזה יום בואם להקביל פני ברגל אי"ה, יהיה גם מכתבו למקרא קרש אקראהו לפני אנשי לבב ומביני מדע, וכו' ובאהבתו אהגה ואשגה סלה — יתברך בחג שמח וכו' כנפש שארו אוהבו מקרב ולב.

ברכת מז"ט.

אלהים עמנו . איר ליום ו' עש"ק תרומה תרחם קאוונא .

כבוד ידיד ה' וידיד עמו הרב הגאון האמתי פאר עמו אוצר כל
חמדת ישראל שליט"א . ישפות ה' שלום לו ולעדתו !

בהתכתר מלך, ורבים ינהרו לחוות מלך ביפיו, לא לעזות תחשב לאיש
פשוט, אשר נפשו המלאה גילה ברעדה לא תמלא שפקה בקריאת „הידר" ברן יחד
כל הרצים אחרי מרכבתו, והוא מתחזק לקדם פני המלך במרוצה לפני סוסיו ומהפך
פניו לעמדתו וקורא את הברכה הערוכה בפני מלכו: „ברוך שחלק מכבודו!". הרעיון
הזה ירהיבני אני ביום המוב, יומא טבא לרבנן הזה, לרוץ לפני רכב ישראל ופרשיו,
אחד משרי קדש, בהלקחו אחר כבוד עיר ואם בישראל לשבת על כסא כבוד
הרבנות, לברך בפניו את ה' שחלק מחכמתו ליראיו, ואת הוד כבוד תורתו —
במז"ט! גם כי מכיר מקומי אני.

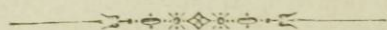
בצאת הכהן הגדול בשלום את קדש הקדשים, לא סר גם אחר קמני העם
לברות פת לחם ולמעים כל מאום אחר הצום, במרם נשק את ידיו, ומדוע לא יוכל
קרב גם איש פשוט כמוני, אל הכהן הגדול מאחיו בצאתו את ביתו הקדש בתורתו
בקדושת קדש קדשים, להאיר באור תורתו לארץ ולדרים עליה? מה אעשה ושמחתי
רבה וגדולה בשמחת ההרגשה וההכרה בחזיון היקר, אשר הפליא הגדיל השם לעשות
עם התורה והמצוה, והוא מתפרצת ועוברת גבול להגלות ולהתראות לעיני כבוד
תורתו, כי אמנם הפליא הגדיל השם לעשות! כנסת ישראל התעשרה עושר רב
ברכשה לה מאת תמים דעים במפלאותיו, גאון אדיר, צדיק כביר וחכם אמתי, אשר
היה נחבא אל הכלים כל ימיו. זהב סגור היה עד כה, והעיר ... זכתה בו ותעשהו ארון
העדות! כל איש רגש יחזה בדבר הזה נפלאות אלהים מסתתר במסכותיו. בכל עת
צרה לעם ולתורתו, מאופל ומחשך יורח אור ה' במקום אשר לא ראתה עין אדם גם
ניצוץ אש מן ההדיוט. לא בחיל ולא בחסן, לא בתחבולות לב עקש ובנכלי אנשי
הבינים אשר לדאבון לב ישתמשו היום בהן רבנים המעפילים לעלות על כסא רבנות,
לא בכאלה היתה עליתו. כמו הנחו בתורתו ויראתו כאחד גדולי דור קדום, כן לא
בקשה תורתו אכסניא ויסתפק בדירת ארעי לקבע, והאכסניא של תורה חזרה אחריו,
כמו לפנים בישראל. גם במשיח צדקנו נאמר איש צמח שמו ומתחתיו יצמח, לא
בידים ממהרות לרחוק את הקץ, וברגלים אצות למצוה הבאה בעברה ... עתה

תשיר התורה הקדושה העזובה השומטה מבלי בניה והפרועה לשמצה מהשתמשים
בה שלא כדרכה, עתה תשיר בתפלת הנה: רטה קרני כהשם!

יהי ה' עמו ויעל בשעה טובה, לרגלו תבא הברכה לקהל עדתו הכבודה,
יתענג על רוב שלום, וישמחו בו כל עם ה' מקצה, וחלך ואור ועמי יאירו כל
השמים בו ונאותים לאורו, עד עמוד כהן לאורים!

עבד כבודך לעבדי ה', אשר זכה לקחת דברים אחדים עמו, בהופיעו אשתקד
בבית כבוד הגאון האביד פה שליט"א וזאת תתן תקוה בלבו כי לא יקל בברכת
הדיוט המשתחוה ומחוי קידה...

צבי הורש הלוי ק' לבית ליפשיץ.

III 1942:2243

אדרסה לא-מנת המאסף וז"ל:

Вдовѣ Блумѣ Бейнашевичъ

г. г. Ковна

18

Wittwe Blume Beinaschewitz

Kowno, (Russ)